

TC.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

ABDULHAMÎD CÛDE ES-SAHHÂRIN
ARAP DİLİ ve EDEBİYATINDAKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. SEDAT ŞENSOY

Hazırlayan
MUHAMMED ZAFER SOYDEMİR
108106081007

KONYA 2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUHAMMED ZAFER SOYDEMİR		
	Numarası	108106081007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ARAP DİLİ VE BELÂGATI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	ABDULHAMİD CÜDE ES-SAHHÂRİN ARAP DİLİ ve EDEBİYATINDAKİ YERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Muhammed Zafer SOYDEMİR

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUHAMMED ZAFER SOYDEMİR
	Numarası	108106081007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ARAP DİLİ VE BELÂGATI
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. SEDAT ŞENSOY
	Tezin Adı	ABDULHÂMİD CÛDE ES-SAHHÂRİN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Abdulhâmid Cûde es-Sahhârın Arap Dili ve Edebiyatındaki Yeri başlıklı bu çalışma 02.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	SEDAT ŞENSOY	
2	Prof. Dr.	MUHAMMET TASA	
3	Dr. Öğr. Üyesi	RAMAZAN SÖNMEZ	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUHAMMED ZAFER SOYDEMİR		
	Numarası	108106081007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ARAP DİLİ VE BELÂGATI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. SEDAT ŞENSOY		
Tezin Adı	ABDULHAMİD CÜDE ES-SAHHÂRIN ARAP DİLİ ve EDEBİYATINDAKİ YERİ			

20. yy. Mısır Edebiyatı, özellikle Modern Arap Edebiyatının teşekkülünde ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu asırda Mısır'da pek çok yazar ve şâir yetişmiştir. Bu tezde, Mısırlı yazarlardan biri olan Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr'ın hayatı ile birlikte Arap Dili ve Edebiyatındaki yeri incelenmiştir.

Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr yaşadığı dönemde siyasi ve sosyal olaylara duyarsız kalmamış ve bu alanlarda toplumu şekillendirecek pek çok eser vermiştir. 80'i aşkın eser vermiş olması onu bu konuda pek çok yazar ve şâirden ayırmaktadır. Yazarlığı dışında sinema dünyasının etkin isimlerden biri olan es-Sahhâr, yaşadığı dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik olaylarını ele aldığı senaryoları ve romanları, sinema dünyasına uyarlanarak izleyicilerin beğenisine sunulmuştur. Tarihe olan ilgisini, İslamî hassasiyetiyle birleştiren yazar, dini konuları ve İslam tarihini içeren pek çok eseri okuyanların duygularını etkileyecek şekilde kaleme almıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Modern Arap Edebiyatı, Abdulhâmid Cûde es-Sahhâr.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	MOHAMMAD ZAFAR SOYDAMIR		
	Student Number	108106081007		
	Department	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ARAP DİLİ VE BELÂGATI		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. SEDAT SENSOY		
Title of the Thesis/Dissertation	ABDOLHAMÎD CÛDA AS-SAHHÂR HIS ROLE IN ARABIC LANGUAGE AND LITERATURE			

20. Century Egyptian Literature plays a crucial role in Modern Arabic Literature's form and advancement. This century gave birth to many authors and poets in Egypt. In this paper, one of these authors, Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr is analyzed on his lifeworks and his importance in Arabic Language and Literature.

During his active era, Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr has not been insensitive to political and social events and responded these topics with lots of literal output, which forms his society. He differs from his contemporary authors and poets with his industry of more than eighty works. Besides being an author, as one the active figures in cinema, es-Sahhâr's works including social, political and financial events have been scripted into movies and presented to public's attention. The author, who synthesizes his interest in history with his sensitivity to İslam, has put religious matters and Islamic history on paper in a way that it appeals to the readers.

Keywords: Arabic Language, Modern Arabic Literature, Abdulhâmid Cûde es-Sahhâr.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	VI
TRANSKRİPSİYON	VI
KISALTMALAR	VII

GİRİŞ

GİRİŞ	9
ARAŞTIRMA KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ, İÇERİĞİ	10
MODERN ARAP EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ	12
1. MODERN ARAP EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ	12
2. ABDULHAMİD CÛDE ES-SAHHÂR'IN YAŞADIĞI DEVİRDE MİSİRDA SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMA GENEL BİR BAKIŞ.....	18
2.1.SİYASİ DURUM.....	18
2.2. SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUM.....	22

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULHÂMİD CÛDE ES-SAHHÂR'IN HAYATI VE ESERLERİ	25
1.1. HAYATI	26
1.1.1. Adı, Doğum Yeri ve Nesebi.....	26
1.1.2. Ailesi.....	26
1.1.3. Tahsil Hayatı.....	28
1.1.4. Etkilendiği Kişiler.....	29
1.1.5. Aldığı Görevler.....	30
1.1.6. İnancı ve Dünya Görüşü.....	31
1.1.7. Vefatı	33

1.2. ESERLERİ	34
1.2.1. Romanları.....	34
A. Romantik Romanları.....	34
B. Tarih Romanları ve Hikâyeleri.....	37
C. İslam Tarihi Romanları ve Hikâyeleri.....	40
1.2.2 Hikâye Kitapları.....	49
1.2.3. Otobiyografi ve Fikir Kitapları.....	51
1.2.4. Sinema ve Tiyatro Eserleri	54
1.2.5. Türkçeye Çevrilmiş Eserleri.....	59

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULHÂMİD CÛDE ES-SAHHÂR'IN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ

YERİ	65
2.1. Edebi Kişiliği.....	66
2.2. Üslubu ve Metodu.....	72
2.3. Romancılığı ve Öykücülüğü.....	74
2.4. Senaristliği.....	75
2.5. Tarihe Olan İlgisi.....	76
SONUÇ	78
BİBLOGRAFYA	80

ÖNSÖZ

Arap Edebiyatının son evresi olan Modern Arap Edebiyatının iyi anlaşılması için, XX. yy. Mısır Edebiyatını yakından tanımak gereklidir. Bu dönemde Mısır, diğer Arap ülkeleri arasında Batılı ülkelerle, en fazla siyasi ve kültürel etkileşim yaşayan ülke olarak dikkat çekmektedir. Mısır'a göçlerin yoğun olması, Mısır kültürünün ve edebiyatının çeşitlenmesinde en önemli faktörlerden biridir.

XX. yy. Mısır Edebiyatında pek çok yazar yetişmiştir. Bunlardan biri olan Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr, yazar, senarist, ekonomist olması yanında pek çok görev ve makamda görev alan çok yönlü bir şahsiyettir. Onun roman ve sinema dünyasında pek çok eseri olmasına rağmen dönemin Mısır'ında yaşanan siyasi olaylar ve onun İslami şahsiyeti gibi faktörlere karşı tepkiler sebebiyle yeterince tanınmış yazarlar arasında yerini alamamıştır. Yeterince tanınmadığından dolayı Arap dünyası ve Türkiye'de hakkında yeteri kadar çalışmalara rastlanmamıştır. Tezin amacı, Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr'ı ve onun eserlerini daha iyi tanımak ve tanıtmaktır.

Yazar'ın eserlerini ortaya çıkarmada sosyal yöntemlerden biri olan literatür taramadan faydalanılmış ve ulaşılan eserlerin tamamı gözden geçirilmeye çalışılarak, eserler hakkında bilgiler bu doğrultuda verilmiştir. Onun eserlerinin günümüze kadar ulaşmasında şüphesiz kendisi ile kardeşinin birlikte kurduğu matbaanın Mısır'da halen faaliyette olması etkilidir. Kitaplar dışında, Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr hakkında bazı ediplerin ve eleştirmenlerin görüşleri internet ortamından elde edilerek, toplanan veriler analiz edildikten sonra tezde kullanılmaya çalışılmıştır.

Bu tezi hazırlarken değerli görüşlerini ve desteklerini esirgemeyen başta danışmanım Doç. Dr. Sedat ŞENSOY hocama, maddi ve manevî desteğini esirgemeyen eşime ve ilim sevgisini bize karşı gösterdiği sabır ve sebatıyla aşıl原因 sayın hocam Doç. Dr. Harun ÖĞMÜŞ'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Muhammed Zafer SOYDEMİR

KONYA-2018

TRANSKRİPSİYON

اَ : a, e	أَ : u
اِ : i, i	اِ : â, ê
اُ : û	يِ : î
ء : ’	ب : b
ت : t	ث : Ṫ, ṣ
ج : c	ح : Ĥ, ĥ
خ : Ĥ, ĥ	د : D, d
ذ : Z, z	ر : R, r
ز : Z, z	س : S, s
ش : Ş, ş	ص : Ş, ş
ض : D, d	ط : T, t
ظ : Z, z	ع : ‘
غ : Ğ, ğ	ف : F, f
ق : K, k	ك : K, k
ل : L, l	م : M, m
ن : N, n	و : V, v
هـ : H, h	ي : Y, y

Not: Yukarıda verilen transkripsiyon alfabesi şahıs isimleri, eser adları ve künyeler için; gerekli durumlarda da kimi kelimelerin telaffuzlarını göstermek için kullanılmıştır. Türkçede sık kullanılan özel isimlere transkripsiyon uygulanmamıştır. Bu isimler “Ömer, Ali... vb.” şeklinde Türkçede kullanıldığı gibi yazılmıştır. Harf-i tariflerin yazımında “el- ...” şeklinde küçük harf kullanılmış, cümle başlarında ya da dipnotlardaki isimlerin başlangıcında da bu usul gözetilmiştir. Şemsî harflerle başlayan kelimelerin başındaki harf-i tarifler ise, “et-Tahtavî” şeklinde kelimenin ilk harfinin okunuşu esas alınarak belirtilmiştir.

KISALTMALAR

(A.S.)	: Aleyhi's-Selâm
b.	: ibn
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
der.	: Dergisi
fak.	: Fakültesi
ö.	: ölümü
(S.A.S.)	: Sallallâhu 'Aleyhi ve Sellem
s.	: sayfa
ss.	: sayfa aralığı
tsz.	: tarihsiz
vs.	: vesaire
vb.	: ve benzeri
yy.	: yüzyıl
yay.	: yayınları
ylt.	: yüksek lisans tezi

GİRİŞ

MODERN ARAP EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

GİRİŞ

1. Araştırma Konusu

XX. yüzyılda Mısır'da yaşamış, başta İslami kitapları olmak üzere bazı kitapları Türkçe'ye çevrilmiş Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr'ın seksene yakın eseri olmasına rağmen Türkiye'de hakkında yeterli bir çalışma veya tez yapılmamıştır. Bu tez Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr'ın hayatı, gün yüzüne çıkarılmış ve çıkarılmayı bekleyen kitaplarının içeriğini konu almış ve onun Arap Dili ve Edebiyatındaki yerini konu edinmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

Amacımız XX. yy. Arap edebiyatının ileri gelenlerinden biri olan Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr'ın hayatını, eserlerini ve Arap dili ve edebiyatına yaptığı katkıları incelemektir.

3. Araştırmanın Önemi

Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr'ın eserleri pek çok ülkede tercüme edilmiş, beğeniyle okunmuş ve günümüzde hala okunmaktadır. XX. yy. Mısır'ında edip kişiliğiyle öne çıkmış Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr'ın Arap dili ve edebiyatına dair hizmetleri çok fazladır. Eserleri dizilere ve filmlere konu olmuştur.

Arap dili ve edebiyatına bulunduğu katkılar dönemin edipleri tarafından da takdir edilmiştir. Aynı zamanda meşhur edip ve düşünür Necip Mahfûz'un da arkadaşı olan Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, arkadaşlarının da katkılarıyla değişik alanlarda birçok eser kaleme almıştır. Bu alanlardan bazıları İslam tarihi ve dinî romanlar, sosyal alanlar hakkında yazılmış romanlar ve senaryolarıdır.

4. Yöntem

Konuyla ilgili modern Arap dili ve edebiyatındaki kaynaklar nitel araştırma yöntemi literatür tarama yöntemiyle taranıp, incelenmiştir.

5. Araştırma Yöntemi (Modeli)

Müellif ve eserleri için yurtiçi ve yurtdışında yapılan çalışmalara ulaşmak suretiyle kaynakların taranması ve saha araştırması yapılarak gerekli bilgilere ulaşılması, toplanan verilerin yazıya aktarılması ve sunulması. Ayrıca nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama modeli kullanılarak gerekli kaynakların derlenmesidir.

6. Araştırmanın İçeriği

Tez biri giriş bölümü olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Modern Arap Edebiyatı ve Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr'ın yaşadığı XX. yy. Mısır'ı, siyasi, sosyal ve kültürel açıdan genel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Birinci bölümde, Yazar'ın hayatı ile birlikte roman, hikâye ve sinema alanında bütün eserleriyle ilgili özet bilgiler sunulmaya çalışılmıştır. Yazar'ın kendi hayatını anlattığı kitabı *Hâzihî Hayâtî* temel alınarak ve başka eserlerden faydalanılarak ailesi, öğrenimi ve çevresi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Yazar'ın, Arap Dili ve Edebiyatındaki yeri incelenmiş, roman yazarlığı dışında senaristliği, tarih romanlarını oluşturmasında etkili olan tarih sevgisi ve ilgisi incelenmiştir.

1.MODERN ARAP EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

Arap edebiyatı tarih boyunca birtakım dönemler ve merhaleler geçirmiştir. Bu merhaleler dört ana başlıkta şu şekilde özetlenebilir:

I- Câhiliye asrı veya İslâmiyet'ten önceki Arap edebiyatı; ilk İslâmî devir edebiyatı (ilk dört halife ve Emevîler devri)

II- Abbâsîler ve Endülüs Emevîleri devri edebiyatı: II. (m. VIII.) yüzyıl ortaları-VIII. (m. XIV.) yüzyıl ortaları

III- Abbâsîler'den sonra XI. (m. XVII.) yüzyıl sonlarına kadar uzanan devre

IV-Modern Arap edebiyatının bulunduğu m. XIX. yüzyıldan bugüne kadar gelen devre¹

Modern kelimesinin kökeni 'Modernus'tur. Bu kelimenin kullanılışı IV. yy. Roma'sına kadar dayanmaktadır. "Modernus" ise latince "Modo" dan türetilmiştir ki bu kelimenin anlamı "hemen şimdi" demektir. IV. yy.'da kullanılan "Modern" kelimesi, latince "Modernus" şekliyle ilk defa 5. yüzyılda Hıristiyan dünyasını Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanıldı. Temelde, bir zaman kavramı olan "modernus" köken olarak, eskiye ve antikaya karşı ortaya atılmıştır.² Diğer bir deyişle modern kelimesinin, her türlü eskiyi, dönemin yeni hayat, kültür ve siyasi anlayışına uygun hale getirmek için revize etmek anlamında olduğu da söylenebilir.

XIX. yy.'ın ikinci yarısından sonra Arap edebiyatı, artan Batılı ülkelerin siyasi ve kültürel etkisine karşı direnme ve içteki reform hareketlerinin etkisiyle canlanmaya ve gelişmeye başlamıştır. Ancak Haçlı seferlerinden sonra Arap toplumunun Batı uygarlığıyla ilk teması, aynı anda Modern Arap edebiyatının ilk başlangıç noktası sayılan Fransız Napolyon Bonapart'ın (ö. 1821) 1798 yılında Mısır'ı işgal etme olayıdır.³ Fransızlar ilk iş olarak Mısır'a matbaayı getirmiş, kendi kültürlerini Arap dünyasına daha iyi yansıtmak için sistematik olarak modern

¹ Detaylı bilgi için Bkz: C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)*, Breslau, 1901, I-II; C. Brockelmann, *Supplement (SUPPL)*, Halle, 1937, I-III.

² Göran Therborn, "Modernlik Yoluyla Modernliğe Giden Yollar", *Postmodernizm ve İslâm Küreselleşme ve Oryantalizm*, (Derleme: Abdullah Topçuoğlu-Yasin Aktay), Vadi Yayınları, Ankara, 1996; Sezgin Kızılcılık, "Postmodernizm: 'Modernlik Projesine' Bir Başkaldırı", *Türkiye Günlüğü*, Ankara, 1994, Sayı: 30.

³ Bkz: Ömer ed-Desûkî, *Neş'etu'n-Nesri'l-Hadîs ve Ta'avvuruhu*, Dâru Mısır, Kâhire, 1976, s. 5.

okullar, tiyatrolar, gazete ve dergiler açmış, aynı zamanda modern fabrikalar kurmuşlardır.⁴ Modern Mısırın ilk kurucusu kabul edilen Kavalalı Mehmet Ali Paşa (ö. 1849),⁵ Avrupa'ya kültür heyetleri göndererek gerek Batı edebiyatından çeviri hareketleri gerekse Batı kültürünün birçok uygulamasını, Arap dünyasına taşıyarak Mısır'da hayatın pek çok alanında Batı normlarına uygun faaliyetler gerçekleştirmiştir. Kavalalı, Batı'nın faaliyetlerini daha iyi takip edebilmek için Batı'nın çeşitli bölgelerinde tercüme büroları açmış, hem bu büroların başına hem de batıda eğitim gören öğrencilerin başına Rifâ'a Râfî'î et-Tahtavî'yi⁶ (ö. 1873) getirmiştir. et-Tahtavî bu sayede Fransa dilini ve kültürünü çok iyi analiz etmiş ve tanımıştır. *Telemak* ve *Tahlisu'l-İbrîz*⁷ adlı eseri ile Arap edebiyatını canlandırmaya başlamış, 1870 yılında edebiyat ve kültür içerikli *Ravdatu'l-Medâris* adında Mısır'da ilk resmî gazeteyi çıkarmıştır.⁸ Bunun yanı sıra Kavalalı'nın Mısır'da kurduğu matbaa, Arapça yayınlara ve kültürel çalışmalara pek çok alanda hizmet etmiş, özellikle birçok üniversitede okutulan nahiv kitabı *el-Âcurrûmiye* gibi klasik eserlerin ilk baskısını yayınlamıştır.⁹ Ayrıca Kavalalı, Batıdan tercüme edilen kitapları okutarak bilim, teknik ve kültür alanlarında eğitime katkı sağlayacak askeri okullardan, mühendislik okullarına kadar modern çeşitli okullar ve üniversiteler açmıştır. Bütün bu değişimlerin Arap dünyasında öncüsünün Mısır olması ve Batıyla daha önceden ilişki kurması sebebiyle Mısır'ın, modern edebiyatla tanışmasının, diğer Arap devletlerine göre daha önceye dayandığını göstermektedir.

⁴ Bkz: Muhammed Muştâfâ Heddâre, *Dirâsât fi'l-Edebî'l-'Arabîyyi'l-Hadîs , Dâru'l-'Ulûm*, Beyrut, 1990, s.18.

⁵ 4 Mart 1769 yılında Yunanistan'ın Kavala şehrinde doğmuştur. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 1805-1845 yılları arasında Mısır'a Osmanlı Devleti tarafından vali olarak atanmıştır. Daha sonra bu yıllar arasında Mısır'ı yöneten Kavalalı kendisini Mısır'ın ilk Hîdîvi (Osmanlı devletinde sadrazamlara verilen isimlerden biri) ilan etmiştir.

⁶ 1801 yılında Mısır'ın Cercâ (Gergâ) kasabasının Tahtâ köyünde doğdu. Rifâ'a Râfî'î et-Tahtavî gerek tercüme ve telif eserleriyle, gerekse yetiştirdiği talebelerle Osmanlı ve Mısır'ın düşünce hayatında önemli bir yer işgal etmiştir. Kendisi ve talebeleri, birçok kitabı Avrupa dillerinden Arapça ve Türkçe'ye tercüme etmiştir. Bkz: Mohammed Sawaie, "Rifâ'a Râfî'î et-Tahtavî'nin Modern Arap Dili ve Edebiyatına olan katkısı", XXXII (2000), ss. 395-410.

⁷ et-Tahtavî, *Fenelo'nun Les Aventures de Télémaque* isimli eserini *Telemak* ismiyle Arapçaya çevirmiştir. *Tahlisu'l-İbrîz* ise et-Tahtavî'nin Pariste kaldığı sürece edindiği kültürel ve sosyal tecrübeleri aktardığı seyahatname türünde bir eserdir. Bkz: Hourani Albert, *Çağdaş Arap Düşüncesi: Arabic Thought in the Liberal Age (1798-1939)*, (Çev.:Hüseyin Yıldız- Latif Boyacı), İnsan Yayınları, İstanbul, 1994, s. 90.

⁸ Abdullatif Hamza, *Kıssatu'sh-Şahâfeti'l-'Arabîyye fi Mısır*, Bağdat, 1967, s.48

⁹ Bkz: Ahmet Şavran, *19. yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Erzurum, 1991, s. 9.

İlk Çağdaş Edebiyat örnekleri I. Dünya savaşından sonra görülmeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle Batılılaşma akımlarını başlatan kimseler, Suriyeli ve Lübnanlı Araplardır.¹⁰ Batıya olan bu yönelmenin en temel sebebi ise Batıların Hristiyan Arap yazarlarını kullanarak bölgede yüzlerce yıl Arapların kültürlerini ve mukaddesatını koruyan Osmanlı devletini bölgeden uzaklaştırmak, bu gayeyi gerçekleştirebilmek için de Arapları kışkırtma yoluyla *en-Nahda* dedikleri milliyetçi uyanış ve kalkınma hareketlerini destekleyerek, bölgede hakimiyet kurmak istemeleridir.¹¹ Bu Hristiyan yazarlara; Buṭrus el-Buṣṭāni (ö. 1883), Corcî Zeydan (ö. 1914) ve Nâşif el-Yâzicî (ö. 1871) gibi edip ve şâirler örnek verilebilir.

Modern Arap edebiyatında bütün yazar ve şairlerin eserlerinde siyasi ve sosyal olgu sıklıkla ele alınmıştır. Bunda temel faktör I. Dünya savaşının öncesi ve sonrası dünyada yaşanan çalkantılı durumdur. Ulusal bilincin doğması, Arap dünyasında sömürge ve işgallere karşı başlatılan ayaklanmalar Modern Arap öykücülüğün doğmasına zemin hazırlamış, yazarlar ve şairler içinde buldukları siyasal ve ekonomik faktörleri, şiir ve nesirlerine yansıtılmışlardır.

Modern anlamda roman, Arap edebiyatına 19 yy.'ın son çeyreğinden itibaren girmiştir. Arap edebiyatında roman, rivâye kelimesiyle karşılanmakta olup tam olarak bu kelimenin ne zaman girdiği bilinmemektedir. Bir kahraman çevresinde meydana gelen olayların anlatılması ve aktarılması daha çok Batı romanlarını yansıttığından dolayı 19. yy. Batı romanlarından yapılmış tercümelere rivâye kelimesinin kullanılması mümkündür. Necib el- Haddâd'ın Alexandre Dumas'dan (ö. 1870) çevirdiği *Rivâyetü'l-Fürsânî's-selâse* (Beyrut, 1888) isimli romanı *Rivâye* ismi geçen ilk romandır. Tercüme faaliyetlerinden kısa bir süre sonra yazarlar, siyasi ve sosyal olaylardan etkilenerek roman konusunda uyarılma ve telif dönemine girmiş, Mısır'da neşredilen ve yaygınlaşan *el-Vekâyi el-Mısrıyye*, *el-Hilal*, *er-Rivâye*, *el-Ḳışşa* gibi gazete ve dergiler modern hikâye ve romanların hızlı bir şekilde Arap edebiyatına girmesini kolaylaştırmıştır. Selîm el-Buṣṭâni'nin 1870 yılında *el-Cinân* dergisinde yayınladığı tarihi ve sosyal içerikli roman ve Lübnanlı yazar Corcî

¹⁰ Bkz: "Çağdaş Arap Edebiyatı", <http://aygunhoca.com/dunya-edebiyati/273-arap-edebiyati/2522-cagdas-arap-edebiyat.html>, (07.01.2018).

¹¹ Bkz: Ecehan Somuncuoğlu, On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 1, Mart 2015, ss. 103-120.

Zeydân'ın Arap ve İslam tarihinin çeşitli dönemlerini içeren romanları Modern Arap edebiyatında telif dönemini başlatmıştır.¹² Kısa bir süre sonra müstakil anlamda zaman, mekân, hâdise, kahraman gibi roman unsurlarını içeren ilk roman Muhammed Huseyn Heykel'in (ö. 1956) 1914'te yazdığı *Zeyneb*¹³ adlı romanıdır.¹⁴ Modern Arap edebiyatında ilk psikanalitik eser ise, 1939'da yayınlanan Necib Mahfûz'un da okuyup etkilendiği hatta *es-Serâb* adlı eserinde taklit ettiği Abbâs Mahmûd el'Akkâd'ın¹⁵ (ö. 1964) *Sâra* adlı eseridir.¹⁶

Roman türünün, XIX. yy.'da müstakil bir tür haline gelmesiyle hikâye çalışmaları başlamıştır. Bu yüzyılda eskiden tamamen farklı yeni tarzdaki eserlere *kısa hikâye* denmiştir. Modern kısa öykünün ortaya çıkışıyla ilgili pek çok neden bulunmaktadır. Ancak iş hayatının ön plana çıkması ve buna bağlı olarak çalışan grubun okumaya ayıracak zamanının azalması, Avrupa'da kısa öyküyü ortaya çıkaran önemli etkenler arasındadır.¹⁷ Bu tür, batının Arap nesrine sunduğu en kıymetli hediyedir. XIX. yy. sonlarında sosyal problemler yaşayan Arap dünyasında, kısa hikâye sayesinde bir canlanma görülmüştür. Bu canlanmayı sağlayanların başında Amerika'ya göç eden Lübnanlı Halil Cîbran¹⁸ (ö. 1931) gelmektedir. 1923 yılında bastığı en başarılı eseri *The Prophet (Ermiş)*'i İngilizce olarak yazmış ve okuyucular tarafından beğeniyle okunmuştur.¹⁹ Müstakil anlamda modern kısa hikâyenin ilk örneği ise Mısırlı yazar Muhammed Teymûr'un (ö. 1921) bir tren

¹² Bkz: Abdulmuhsin Tâhâ Bedr, *Te'âvuru'r-Rivâyeti'l-'Arabiyyeti'l-Hadîse fi Mısır: 1870-1938*, Kâhire, 1963, ss. 42-44.

¹³ Örf ve ananeler gereği sevdiği erkek dışında bir başkasıyla evlenmek zorunda kalan köylü bir kadını, Mısır sosyal yapısı içinde gerçekçi bir yaklaşımla tasvir eden duygusal bir romandır.

¹⁴ Ahmet Kazım Ürün, "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar", *SEFAD*, 2016 s. 133.

¹⁵ Babası Dimyatlı, annesi ise Diyarbakırlı bir aileye mensuptur. Mısır'ın Asvan vilayetinde doğdu. İlkokulu bitirdikten sonra Kâhire'ye giderek resmî bir dairede görev aldı XX. yüzyıl Mısır kültürünün gelişmesinde önemli bir yeri bulunan Akkâd; gazeteci, eğitimci, polemikçi, tenkitçi, edip ve şair olarak ün yaptı. O, modern Arap edebiyatının en çok eser veren şair ve yazarlarından biridir.

¹⁶ Ahmet Kazım Ürün, "Abbâs Mahmûd el-Akkâd'ın Sara'sıyla Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye'si Arasında Ortak Unsurlar". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Der.* (8), Konya, 2002, s. 372.

¹⁷ Muhammet Tasa, "Çağdaş Suriye Öykücülüğüne Genel Bir Bakış", *Hece Öykü Dergisi*, sayı 27, Ankara, 2012, s.1.

¹⁸ Halil Cîbran, 1823 yılında Lübnan'da doğdu. On iki yaşındayken ailesiyle birlikte Amerika'ya göç etmiştir. 20'den fazla dile çevrilen hikâyeleri ve şiirleri dünya üzerinde geniş yankı bulan Cîbran aynı zamanda başarılı bir ressamdır.

¹⁹ Bkz: M. Aytaç Arıtaş, "Bir Edebiyat Sürgünü Halil Cîbran", 2008, <http://www.halilcibran.org/2010/11/bir-edebiyat-surgunu-halil-cibran.html>, (07.01.2018)

kompartımanında geçen olayları tiyatro atmosferinde anlattığı *fi'l-Kıtâr* (Trende, 1917) adlı eseridir.²⁰ Ayrıca Necib Mahfûz gibi edebiyatta önde gelen yazarların etkilendiği Mustafâ Lutfî el-Menfalûfî'nin²¹ (ö. 1924) sosyal toplumun eksikliklerini ele aldığı *en-Nazarât* (Bakışlar, 1914) ve *el-'Aberât* (Gözyaşları, 1915) isimli koleksiyon öyküleri, Modern Arap edebiyatının ilk okulu sayılır.²²

İlk dönemler hikâyeciliğin lideri, Lübnanlılar olmasına rağmen zamanla Lübnanlıların iç karışıklıklar ve savaşlar sebebiyle Mısır'a ve dünyanın pek çok yerine göç etmesi, hikâyecilikte liderliği Mısır'a devretmiştir.²³ XVIII. yy. sonlarında başlayan bu göç dalgası XIX. yy.'ın son yıllarında gittikçe artmış XX. yy. toplu göç dalgaları başlamıştır. Muhacir Araplar, Amerika, Arjantin, Kanada ve diğer ülkelere göç etmiş; buralarda gazete ve dergiler çıkartarak yeni edebiyat ve kültür grupları kurmuşlar, çeşitli yerlerde yaşayan Arap edebiyatçı ve yazarların bu tür yerlerde buluşmasına fırsat vermişlerdir. Edebiyatçı ve şairler eserlerini bu vesileyle buralardan yayınlamış, şiirde ve nesirde yeni mana ve şekiller bularak *Mehcer* edebiyatı adı verilen yeni bir ekolün oluşmasını sağlamışlardır.²⁴ Mehcer edebiyatçıları belirli edebiyat akımları çerçevesinde kendilerini sınırlamamış, çeşitli edebiyat akımlarıyla da eserler vermişlerdir. Bunun en güzel örneği romantizm ve sembolizmi bu ekolde başlatan Halîl Cibrandır.²⁵

Modern devrede şiir, Abbâsî devri şairlerinin, hatta daha önceki sanatkârların temsil ettiği ananeye dönüş şeklinde başlamıştır. Nahda hareketinin doğuşu, vatanî, içtimaî, ferdî konularda içeriğe yeni unsurlar getirmiş fakat bunlar eski şairlerin teşbih ve tasvirleriyle işlenmiştir. Bu arada üslûp ve bilhassa nazmın yapısı Avrupa tesirine kuvvetle karşı koymuştur. Meselâ Mısırlı şairlerden Mahmud Sâmi el-Bârûdî (ö. 1904) ve İsmâil Şabri (ö. 1923), kusursuz bir dille işlenmesiyle kasideler

²⁰ Tâhir Ahmed Mekkî, *el- Kıssatu'l- Kâsîra*, Kâhire 1988, s. 90; Bkz: "Mısır", http://www.misirkultur.net/tr/article.php?id_article=17, (14.01.2018).

²¹ Mustafâ Lutfî el-Menfalûfî, 1876 yılında Asyut şehrinin Menfalût beldesinde dünyaya geldi. Annesi Türk, babası Arap asıllıdır. Ailesinin dini hassasiyetlerinin yüksek olması nedeniyle küçük yaştan itibaren iyi bir dini eğitim almıştır. Detaylı bilgi için Bkz: Muhammed Cibril, *Qırâ'a fi'l-Mukevvinati' s-Sekâfiyye li-Necib Mahfûz*, 'Alemu'l-Kitâb, Daru's-Sehve, Kâhire, 1993.

²² Bkz: Ürün, "Abbâs Mahmûd el-Akkâd'ın Sara'sı", s. 321.

²³ "Çağdaş Mısır Öyküsü I", *Hece Öykü Der.*, sy. 31, yıl. 6, Şubat-Mart 2009, s. 66.

²⁴ Bkz: Demirayak, "Amerikadaki Göçmen Arap Edebiyatı", *Yedi İklim Der.*, 1996, İstanbul, s. 48.

²⁵ Bkz: Demirayak, "Amerikadaki Göçmen Arap Edebiyatı", s. 49.

nazmetmişlerdir. Daha çok toplumsal ve sosyal konuları ele alan şair ise *Nil şairi* olarak anılan Hâfız İbrâhim (ö. 1932) olmuştur.²⁶

Arap şiirinde modern anlamda ilk değişim rüzgarları, Lübnan asıllı şair Hâlil Muṭrân'ın²⁷ şiirlerinde görülür. Avrupa tarzına karşı koyan klasik ve ananeye bağlı şekilci anlayıştan daha çok; anlam ve hissiyât üzerinde durmuş, şiirde reform yapılması için Avrupa'nın örnek alınmasını savunmuştur. Bu değişimin ilk örneği olarak, Halil Muṭrân'ın (ö. 1949) 1908'de yayınlanan *Dîvânu Halil* adlı şiir kitabındaki tarihsiz serbest vezinli, hocası İbrâhîm el-Yâzîcî (ö. 1906) için kaleme aldığı *Risâ'u'l-Yâzîcî* (Yâzîcî'ye Ağıt) başlıklı mersiyesi gösterilebilir. Söz konusu mersiyede Muṭrân'ın, duygularını serbestçe ifade edebilmek için vezin ve kafiye bağlarından kendisini kurtarmaya çalıştığı görülür.²⁸ Muṭrân'ın modern Arap şiir eleştirisine getirdiği yenilikler arasında iki tanesi göze çarpmaktadır. Bunlardan biri kasidenin bütünlüğü, diğeri ise şiirde anlamın veya içeriğin, lafız ve biçime göre önceliğidir.²⁹

Çağdaş Arap Edebiyatında dikkat çeken hususlardan biri de kadın yazarların edebiyata olan katkılarının artmasıdır. Bu bağlamda pek çok kadın şair ve yazar zikredilse de en önemli isim 1937 doğumlu Lübnanlı şair Leyla Ba'albekki'dir.³⁰ Gelenekçi şiî bir ailede yetişen Ba'albekki, romanlarında ataerkil yaşam sistemine karşı çıkmış, kadının durumunu ve aile ilişkilerini ele almıştır.³¹

Dilcilerin ve Tarihçilerin, Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesi hadisesiyle Modern Arap Edebiyatının başladığı ve akabinde XIX.-XX. yy. arasında Arap Edebiyatının Modern anlamda geliştiğini ifade ettikleri tezleri oldukça yaygındır. Ancak her ne kadar yakın dönemde Arap edebiyatının bu gelişmelerine

²⁶ Bkz: Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabi*, Beyrut, 1986, ss. 136-151.

²⁷ 1872'de Lübnan'ın ünlü tarihi Ba'albek şehrinde dünyaya gelmiştir. Taşındığı "Muṭran" lakabı ise, başpiskopos anlamına gelmekte olup aileye, bir zamanlar Baalbek'teki bir kilisenin başpiskoposluğunu yapmış olan dedesinden kalmıştır. Bkz: Mehmet Yalar, "Halil Muṭran ve Romantik Edebî Kişiliği" *Uludağ Üniv. İlahiyât Fak. Der.*, Cilt: 17, Sayı: 1, 2008, ss. 47-66.

²⁸ Shmuel Moreh, *Modern Arap Edebiyatında-Mensûr Şiir*, Çev. Şener Şahin. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Der.*, sayı 12. 1, Bursa, 2001, s. 306.

²⁹ Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2004, s. 14.

³⁰ Bkz: Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, (Çev.: Bedrettin Aytaç), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 50.

³¹ Bkz: Leyla Ba'albeki, <http://www.nuveforum.net/1184-terimler-sozlugu-b/241499-baalbekki-leyla/>, (16.01.2018).

modern adı verilse de bu tarz edebiyatın, tarih boyunca Arap kültüründen gelen birikim ve eserlerden beslendiği göz ardı edilmemelidir. Özellikle bölgeden Osmanlı Devleti'ni çıkarmak ve sömürgecilik faaliyetlerini hızlandırmak isteyen Batı güçleri, bölgede kendilerinden olan veya kendilerine çektikleri siyasî ve kültürel taraftarlarıyla o güne kadar Arapları gelenek ve kültürlerini asimile etmeden koruyup taşıyan Osmanlı Devleti'nin izlerini silmek için çok çaba sarf etmişler ve maalesef bunda bir nebze olsa başarılı olmuşlardır. Şu anda bile Arap ülkelerinin pek çoğunda Osmanlı Devleti'nin mirası niteliğinde gönüllere, gözlere ve kulaklara hitap eden maddi ve manevi eserler, gerçek anlamda modern kelimesinin Arap toplumu ve kültürüne çok eski tarihten itibaren girdiğinin aslında başka bir tezahürüdür.

2.ABDULHAMÎD CÛDE ES-SAHĦĦÂR'IN YAŞADIĞI DEVİRDE MİSİR'DA SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMA GENEL BİR BAKIŞ

2.1. SİYASİ DURUM

Abdulhamîd Cûde es-SahĦĦâr'ın yaşadığı sırada Mısır'daki siyasi yapıyı daha iyi anlamak için; *Suveys kanalı*, İngiltere ve Batılılara karşı esen *Sosyalizm* ve *Müslüman Kardeşler Hareketi* gibi anahtar sözcüklere baş vurulmalıdır.³² 1869 yılında Suveys kanalının açılmasıyla İngilizlerin hedef tahtası olan Mısır günümüze kadar Batıların vazgeçemediği bir yer olmuştur. O dönem ülkeyi yöneten Hidîv³³ İsmail'in kötü yönetimiyle birlikte, Batı yanlısı yönetimi ve İngiltere'nin iç işlerine doğrudan müdahale etmesi üzerine rahatsız olan halk "*Mısır Mısırlılarıdır*" sloganlarıyla sokağa inmiştir. Ardından 1882 yılında *Hızbu'l-Vatani*³⁴ adı altında

³² Bkz: Zeynep Güler, *Suveys'in Batısında Arap Milliyetçiliği Mısır ve Nasırcılık*, Yeni Hayat Kütüphanesi, 2004, s. 115.

³³ Osmanlı devletinde sadrazamlara verilen isimlerden biridir. Farsça bir kelimedir.

³⁴ Cemaleddin Afgânî, kendi döneminde Hidîv İsmail'in kötü yönetim ve Avrupa'nın gün geçtikçe artan etkisini kırmak için bu grubu kurmuş, Avrupa'ya karşı birliktelik ve özgürlük kavramlarını ön plana çıkarmıştır. Sa'd Zağlul, Cemaleddin Afgani'nin el-Ezher üniversitesinden öğrencisidir. Bkz: Hourani Albert, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, s. 109.

halk, ‘Ûrabi Paşa³⁵ (ö. 1911) önderliğinde Hidîv İsmail (ö. 1895) ve İngilizlere karşı ayaklanmış, buna karşı İngilizler İskenderiye şehrini top atışlarına tutarak Mısır’ı resmen işgal etmişlerdir. İşgalden sonra Mısır, fiilî olarak artık Osmanlı Devleti’nin yönetiminden çıkmıştır.³⁶

I. Dünya savaşının sonuna kadar İngiliz yanlısı pek çok Hidîv ünvanlı yöneticiler tarafından yönetilen Mısır, ilk defa Mısır yönetiminde etkin isimlerden biri olan Sa’d Zağlul’un (ö. 1927) çabalarıyla, Londra’da yapılan barış konferansında kendi başkanlığında Mısır’ın bağımsızlığını savunmak için bir kurul kurmuştur. Buna şiddetle karşı çıkan İngilizler Sa’d Zağlul’u ve politikacı arkadaşlarını yakalayıp Malta’ya sürmüşlerdir. Ayrıca bu tarihe kadar Mısır halkını köleleştirmeye çalışan İngiltere, Mısır’ın en verimli arazilerini, dünyada pamuğa talebin fazla olmasından dolayı pamuk ekimi için ayırmış, gıda arazilerinin azalmasıyla da Mısır’da kıtlık baş göstermeye başlamıştır.³⁷ Bütün bu gelişmeler halkta infial sebebi olmuş İngilizlere karşı çeşitli protestolar, sokak eylemleri, grevler ve ayaklanmalar artmış, bunlat toplumsal ve milliyetçi bir hareket olan Vefd Partisi adında siyasal bir partiye dönüşmüştür.³⁸

Sa’d Zağlul başkanlığındaki Vefd Partisinin halk üzerinde etkinliğini arttırması üzerine dönemin Hidîvi Ahmed Fuad, (ö. 1936) bağımsızlık için pek çok kez İngilizlerle masaya oturmasına rağmen bir anlaşmaya varamamış, elini güçlendirmek için 1922 yılında tek taraflı olarak Mısır’ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat Vefd Partisinin karşı çıkmasına rağmen Ahmed Fuad, karşılığında İngilizlere hükümetin bazı temel yetkilerini vermiştir. Bu yetkiler İngiltere’nin Mısır’daki haberleşme güvenliğinin sağlanması, Mısır’ın yabancı saldırısı ve işgali durumunda savunulması, yabancı ve azınlıkların haklarının korunması ve Sudan’ın yönetimi gibi temel yetkililerdir. Bu hadiseler ardından Ahmed Fuad’ın, 1922 yılında kendisine Kral

³⁵ ‘Arabi Paşa ya da ‘Urabi Paşa olarak da bilinir, tam adı ‘Ahmed Arabi Paşa el-Mısri, Mısır da çıkan milliyetçi akımının önderlerindendir. Döneminin Mısır Cihâdiye Nazırı (Milli Savunma Bakanı)’dır.

³⁶ Bkz: “Afrika Bölge Raporları Mısır”, https://afesam.erciyes.edu.tr/Dosyalar/Afrika_Ulke_Raporlari_Misir.pdf, (18.01.2018)

³⁷ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, Fatih Dağıtım, Ankara, 1997, s. 29.

³⁸ Bkz: Asuman Emin, *Mısır siyasetinde Vefd Partisi (1918-1952)*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış ylt., İstanbul, 2017.

ünvanı vererek monarşiyi ilan etmesi, İngiltere'yle kapılar arkasından gizli bir anlaşma yapmış olma ihtimalini gözler önüne sermektedir. Tüm güçleri elinde toplayan Kral Ahmed Fuad, İngilizlerin işini kolaylaştırarak halka baskı kurmuş ve böylece İngiltere'nin Mısır'ı uzaktan kumandayla yönetmesini sağlamıştır.³⁹

1929 yılında kurulmuş ve gizli olarak faaliyet gösteren Müslüman Kardeşler örgütü, siyasi bir ideolojiden daha ziyade sosyal ve kültürel alanda İslam'ın hâkim olması ve uygulanması için çalışmıştır. Yine Mısır siyasi hayatında Hür Subaylar hareketini destekleyerek ve ülkenin bağımsızlığı için çalışarak önemli unsurlardan biri olmuştur. Hatta Hür Subayların lideri olan Cemal Abdunnâsır'ın (ö. 1970) bile bu örgüte üye olduğu söylenir. Nâsır, örgütle sonradan bağlantılarını koparmış ve kapanması sürecinde önemli rol oynamıştır.

1952 yılında ordudan bazı subaylar, General Muhammed Necib önderliğinde *Hür Subaylar Hareketi'ni* kurmuş ve bu hareket Kral Faruk'u tahttan indirmiştir. Ardından monarşiyi kaldırmış, gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra General Muhammed Necib önderliğinde Cumhuriyeti ilan etmişlerdir. Diğer ihtilalde görev alan subaylar ve askerler de bakanlıkları ve bazı görevleri aralarında paylaşmışlardır. Hür Subaylar konseyini arkasına alan Cemal Abdunnâsır, Muhammed Necib'i sindirmiş ve onun görevinden azledilmesini sağlamıştır. Bunun akabinde "*Arap Sosyalist Partisi*" ismiyle tek partili dönemde, tek aday olarak 1957 yılında Cumhurbaşkanı olmuştur. Nâsır, yetkileri aldıktan sonra ilk iş olarak kendisine karşı çıkan gazete ve dergilerle birlikte, ihtilâlde etkin rol üstlenen Müslüman Kardeşler örgütünü kapatmıştır. Kendisinden sonra açılan tüm parti ve kurumları da sindirmeyi ihmal etmemiştir.⁴⁰ Tam bir Arap milliyetçisi olan Nâsır, sosyalizm fikrini benimsemiş ve Mısır'da sosyal bir düzen kurmak için yeni kanunlar çıkararak pek çok kurumu devlet tekeline sokmuştur.⁴¹ Sovyet Rusya'nın desteğini alarak Süveyş kanalının denetimini ele geçiren Nâsır, Arap dünyasında kahraman imajını elde etmiştir. Ancak bu imajı Araplar'ın İsrail'e karşı yaptığı 6 gün savaşlarını kaybetmesi ve İsrail'in Mısır'ın Sina yarımadasını işgal etmesi üzerine

³⁹ Zeynep Güler, *Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği Mısır ve Nasırcılık*, s.114.

⁴⁰ Bkz: Ozan Örmeci, "Mısır: Siyasal Tarihi ve Bugünü", *Caspian Weekly*, 2011, <http://ozanormeci.com.tr/category/bilimsel-makaleler>, (19.01.2018)

⁴¹ Hilal Görgün, *Sedat Döneminde (1970-1981) Ezher'in Siyasi Rolü*, İSAM, İstanbul, 1998, s. 179.

kaybolmuştur. Nâsır bu olaylardan sonra istifa etmiş fakat baskılardan dolayı istifasını geri almıştır.⁴² 1970 yılında ölen Nâsır, ölümüne kadar ılımlı bir dış politika izlemiş ve “Nâsırcılık”⁴³ ideolojisi sona ermiştir. İhtilâl zamanında Hava Kuvvetlerinde mütercim olarak görev yapan Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr bu dönemde yazdığı kitap ve senaryolarda ihtilâli desteklemiş ve sanatsal katkılarda bulunmuştur.⁴⁴

Nâsır’ın ölümüne kadar meclis başkanlığı yapmış ve Hür Subaylar hareketinde görev almış Enver Sedat, 1970 yılında anayasa gereği ülkenin başına geçmiştir. Nâsır’ın aksine sosyalist düşünceler taşımayan Enver Sedat, Arap Sosyalist Partisini kapatıp yerine Ulusal Demokratik partiyi açmıştır.⁴⁵ 1974’te açıkladığı reform paketiyle siyasî ve ekonomik açılma adı altında demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş programını ortaya koyarak liberal anlayışı taşıdığını göstermiştir.⁴⁶ Bu liberal anlayışın içinde çok partili sisteme geçiş görünse de pratikte kişisel meşrutiyet devam etmiştir. 1975 yılında Sovyetlerle ilişkileri donduran Enver Sedat Amerika’nın aracılığıyla İsrail’le masaya oturarak *Camp David* anlaşmasını imzalamıştır. 6 gün savaşlarında işgal ettiği Sina yarımadasını Mısır’a veren İsrail, karşılığında kendilerini tanımalarını ve Filistin meselesine karışmamalarının taahhüdünü almıştır. Bu tarihten itibaren Amerika ve İsrail’le ilişki ve dostluğunu geliştiren Enver Sedat, Müslüman kardeşler gibi Mısır’da bulunan bazı örgütlerin düşmanlığını üstüne çekmiştir. Bu grupların birisi tarafından, 1981 yılında suikast sonucu öldürülmüştür.⁴⁷

Sedat’ın öldürülmesi üzerine yakın tarihimizde de kötü izleri olan Hava Kuvvetlerinde savaş pilotluğu yapmış Hüsnü Mübarek, 1981 yılında ülkenin başına gelmiş ve Enver Sedat’ın izinden gitmiştir. 1990’lı yıllarda Körfez savaşında ekonomik çıkarlar için Amerika’yı destekleyen Mübarek, karşılığında Mısır’ın

⁴² Ozan Örmeci, “Mısır: Siyasal Tarihi ve Bugünü”, (19.01.2018).

⁴³ Abdünnâsır’ın Mısır’daki sosyalizm ideolojisine nisbetle, Nasırcılık adını da alan Arap sosyalizmi kısa sürede pek çok Arap ülkesini etkisi altına aldı.

⁴⁴ Bkz: Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, *Hâzihi Hayatî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1974.

⁴⁵ Bkz: Ozan Örmeci, “Mısır: Siyasal Tarihi ve Bugünü”.

⁴⁶ Afaf Lutfi Al-Sayyid Marsot, *A History of Egypt From Arab Conquest to the Present*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 106.

⁴⁷ Bkz: William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev: Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 2008, s. 424.

borçlarının büyük kısmını sildirmiştir. Amerika ve İsrail yanlısı siyasetiyle eleştirilen Mübarek, Arap Baharına⁴⁸ kadar ülkede kendisine karşı çıkan kişileri ve örgütleri en ağır cezalarla cezalandırmış ve sindirmiştir.⁴⁹

2.2. SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUM

Mısırlılar, Mısır için *Ümmü'd-Dünyâ* yani dünyanın anası tabirini kullanırlar. Nil'in suladığı bu topraklar tarih boyunca pek çok medeniyet ve toplum görmüştür.⁵⁰ Mısır, köklü tarihi, 80 milyona yakın nüfusu ve gelişmiş entelektüel hayatıyla Arap ülkeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Farklı dil ve dinden insanların Mısır'a göçmesiyle, Mısır'ın ictimâî hayatı renklenmiştir.

XIX. yy. sonlarında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla İngiltere gibi sömürü devletlerinin ilgisi çeken Mısır, XX. yy.'ın başlarında İngiltere'nin sömürü ağında yerini almıştır. 1900'lü yılların başında İngilizler, Mısır'da kendi kültürlerini yaymak ve Arap kültürünü geriletmek için eğitim dilini İngilizceye çevirmiş, yurtdışı burslarıyla Arap öğrencileri İngiliz dili ve kültürüne teşvik etmişlerdir. İngilizlere rağmen 1906 yılında Sa'd Zağlul önderliğinde özel halk üniversiteleri açılmış, Arapça eğitim verilmiş ve pek çok edebiyatçı yetişmiştir.⁵¹

Bunu takip eden süreçte Mısırlı gazeteci ve yazarlar Arap-İslam kültürünü savunurken, Hristiyan Suriye-Lübnanlı göçmenler yazılarında ekseriyetle batı kültürünü ve laik düzeni ön plana çıkarmışlardır.⁵² Savaş ve ekonomik sebeplerle farklı din ve dildeki insanların göç ettiği Mısır, ülkede aydın çevrenin artmasıyla çeşitli edebi akımlara ve karşıt fikirlerin doğmasına; batı edebiyatının etkisiyle modern anlamda hikâye, roman ve tiyatro türlerinin önce tercüme sonra telif yoluyla

⁴⁸ Arap Baharı 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta bir gencin kendini yakmasının ardından tüm Tunus halkının giriştiği eylemlerle beraber Arap dünyasına yayılan bunalım dönemidir. Yapılan protesto sonucu birçok Arap ülkesi, Tunus'tan etkilenip özgürlük için savaşmıştır. Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Ürdün, Yemen gibi ülkeler Arap baharından etkilenen ülkelerdir.

⁴⁹ Bkz: Ozan Örmeci, "Mısır: Siyasal Tarihi ve Bugünü", (10.01.2018).

⁵⁰ Bkz: Rahmi Er, "Modern Arap Edebiyatında Mısır'ın Yeri" http://www.misirkultur.net/tr/article.php?id_article=17, (08.02.2018).

⁵¹ Bkz: İzzeddin el-Emin, *Neş'etu'n-Nağdi'l-Edebî'l-Hadîs fî Mısır*, Kâhire 1970, ss. 56-57.

⁵² Ahmet Heykel, *el-Edebu'l-Kâsasi ve'l-Mesrahi fî Mısır*, Kâhire, 1983, s. 49.

Modern Mısır Edebiyatına girmesine zemin oluşturmuştur.⁵³ Batılı misyonerlerin ilk girdiği ve faaliyetlerde bulunduğu ülke Lübnan olmasına rağmen tercüme faaliyetleri ve Lübnan'dan Mısıra göçlerin yoğun yaşanmasıyla sebebiyle Batı uygarlığının ürünlerine yönelen ilk ülke Mısır olmuştur. Lübnan ve Suriye'den Mısır'a göç eden Müslüman ve Hristiyan düşünürler, Mısır'a pek çok bilimsel ve kültürel dergi ve makale kazandırarak Modern Mısır edebiyatına katkıda bulunmuşlardır.⁵⁴ Buna en güzel örnek, Suriye'den göç eden Hristiyanlarca, bugüne kadar yayın hayatına devam eden *el-Ehram* gazetesinin kurulması gösterilebilir.⁵⁵

Roman, XX. yy. başlarından itibaren Mısır'da, İngilizlerin sömürsü, iç karışıklıklar gibi çeşitli sosyal ve siyasal görüşleri dile getirmek veya protesto etmek için bir araç gibi kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Mısır'da Modern Arap geleneğinde tarihi, sosyal ve ekonomik içerikli pek çok eser ele alınmıştır. Tarihi roman geleneği; Ali el-Cârim , Âdil Kâmil, Muhammed Ferid, Abdulhamid Cûde es-Saḥḥâr ve Necib Mahfûz gibi ediplerin çalışmasıyla olgunlaşmıştır.⁵⁶ Roman ve hikâyelerinde toplum ve siyaset temasını en başarılı ele alan yazarların başında, 1988 Nobel ödüllü yazar Necib Mahfûz⁵⁷ gelmektedir. Abdulhamid Cûde es-Saḥḥâr'ın çağdaşı olan Necib Mahfûz, yaşadığı yıllarda Mısır toplumunun yapısını, sıkıntılarını ve çıkmazlarını, ödül aldığı *es-Şülâsiyye* ve *Midak Sokağı* isimli romanlarında dile getirmiştir.⁵⁸ Ayrıca Muhammed Teymur, kardeşi Mahmûd Teymur (ö. 1973) ve Tâhir Lâşîn (ö. 1954) gibi kısa öykü yazarları bu dönemde ortaya çıkmıştır. Eserlerinde Mısır'ın toplumsal özelliklerini ve düzenin çarpıklığını gerçekçi bir bakışla yansıtmışlardır.⁵⁹

XIX. yy. ve XX. yy.'da Mısır edebiyatındaki bu canlılık, şiir ve nesir alanında yeniliklere sebep olmuş, bunun neticesinde pek çok edebi ekol ve grup ortaya

⁵³ Pierre Cachiera, *Modern Litareture, İslamic Near East*, Toronto, 1960, s. 286.

⁵⁴ Bkz: İbrahim Ethem Polat, "Mehcer Edebiyatından İki Örnek", *Nüşa Dergisi*, sayı: 3, 2003.

⁵⁵ Pierre Cachiera, *Modern Litareture, İslamic Near East*, s. 286.

⁵⁶ Bkz: Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı: 1914-1944*, Ankara, 1997.

⁵⁷ Necib Mahfûz 1911 yılında Kâhire'nin el-Cemâliyye semtinde doğdu. 1988 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü alan ilk Müslüman ve Arap yazardır. *Ortaoğunun Balzac'ı* olarak tanınan yazar 2006 yılında vefat etmiştir.

⁵⁸ Bkz: "Çağdaş Arap Edebiyatı", <http://aygunhoca.com/dunya-edebiyati/273-arap-edebiyati/2522-cagdas-arap-edebiyat.html>, (21.02.2018).

⁵⁹ Ürün, "Abbâs Mahmûd el-Akkâd'ın Sara'sı", s. 134.

çıkıştır. Bu ekollerden biri olan “*Apollo Ekolü*” 1932 yılının Eylül ayında Ahmed Zeki Ebu Sâdi'nin liderliğinde Kâhire'de kurulmuştur. Yenilikçilik ve modernleşme anlayışını benimseyen grup, Grek mitolojisinde şiirin, edebiyatın ve sanatın tanrısı olarak geçen Apollo'dan esinlenerek kendisine bu adı vermiştir. Ekol, kurulmasının ardından *Apollo* adındaki dergilerinin ilk sayısını çıkarmıştır.⁶⁰ Ahmed Şevki'nin⁶¹ ani ölümü üzerine grup üyeleri, 22 Ekim 1932'de tekrar toplanarak, Halil Muţrân'ı gruba başkan olarak seçmişlerdir.⁶²

XX. yy. başlarında Arap ülkelerinden Mısır'a yoğun göçler yaşanması Mısır'ı siyasî, sosyal ve kültürel yönden etkilemiş ve diğer kültürlerle yoğun bir etkileşim yaşamasına sebep olmuştur. Bu durum Mısır'ı kültürel alanda zenginleştirmekle bu asırda Arap Edebiyatında ön sıralara taşımıştır. Bu kültürel kompozisyon neticesinde başta Arap dünyasında ilk Nobel ödülünü alan Necib Mahfûz gibi pek çok genç yazar ortaya çıkmış, şiir ve nesir alanında modern tarzda yoğun bir şekilde eserler vermeye başlanmıştır.

⁶⁰ Ahmed Kabbîş, *Târîhu 'ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1971, s. 234.

⁶¹ 1868 yılında Kâhirede doğan Ahmed Şevki, Kavalalı Mehmed Ali Paşa devrinde üst rütbeli memurlardan biridir. Döneminin pek çok gazete ve dergilerinde millî duygular besleyen şiir ve yazılar yazan Ahmed Şevki bunun dışında hikâyeler ve fabllar yazarak döneminin etkin yazarlarından biri olmuştur.

⁶² Muḥammed 'Abdulmun'im Hâfâcî, *Dırâsât fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs ve Medârisuha*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, tsz., ss. 56-57.

BİRİNCİ BÖLÜM
ABDULHÂMİD CÛDE ES-SAHĤÂR'IN HAYATI

1.1. ABDULHÂMÎD CÛDE ES-SAHĤĤÂR'IN HAYATI

1.1.1. Adı, Doğum Yeri ve Nesebi

Tam adı, Abdulhamîd b. Cûde es-SahĤĤârdır.⁶³ 25 Nisan 1913 yılında, Kâhire'nin Bâb-ı Şe'riyye mahallesinde dindar bir ailede dünyaya gelmiştir. Abdülhamid'in ailesi aslen Filistinli olup, XIX. yy.'ın sonlarında iç karışıklıklar ve ekonomik vb. sebebler nedeniyle Mısır'a göç etmişlerdir.⁶⁴

Tabiat olarak çocukluğunda yaramaz ve hareketli olan es-SahĤĤâr⁶⁵, ileriki yaşlarında da bu hareketliliğini yaşadığı çevrede pek çok mesele ve alanda etkin görev alarak göstermiştir. XX. yy.'da yaşamış olan es-SahĤĤâr'ın, fiziki görünüşü hakkında pek çok resim ve videolara, kitap ve internet ortamında erişmek mümkündür.

1.1.2. Ailesi

Abdulhamîd b. Cûde es-SahĤĤâr'ın büyüdüğü ev ortamı; dede, nine, amcalar, amca oğulları vb. yakın akrabalarıyla aynı evde yaşadığı geniş aile şeklindedir. Aile bireyleri genelde ticaretle uğraşan orta tabakadan insanlar olup, Arap örf ve adetlerine bağlıdırlar. Aynı zamanda aile bireylerinin dini hassasiyetleri yüksektir.⁶⁶ Abdulhamîd'in, kültür hayatından etkilendiği amcası Kasım, gecelerini iktisat, edebiyat ve siyaset topluluklarıyla oturarak geçirmiş, bir gece meydana gelen deprem neticesinde vefat etmiştir.

Abdulhamîd Cûde es-SahĤĤâr'ın biri kız, üçü erkek olmak üzere dört kardeşi vardır. Erkek kardeşlerinin isimleri sırasıyla Ahmed, Sa'îd⁶⁷ ve Emîn'dir.

⁶³ Detaylı bilgi için bkz: Sa'îd Cûde es-SahĤĤâr, *Mevsûatu A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1999.

⁶⁴ Sa'îd Cûde es-SahĤĤâr, *Mevsûatu A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 68.

⁶⁵ Abdulhamîd b. Cûde es-SahĤĤâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj", <https://www.youtube.com/watch?v=DEA1moXoiQY>, (25.01.2018).

⁶⁶ Bkz: Fâtımatu'z-Zehra el-Mevâfi, *el-Kışşatu 'inde Abdulhamîd Cûde es-SahĤĤâr*, ylt., Mektebetu 'Ukkâz, Câmi'atu'l-İskenderiye, 1981, s. 9.

⁶⁷ Mısır'da şâir olarak ün yapmış olan Sa'îd Cûde es-SahĤĤâr, Mısır üniversitesinde dil ve edebiyat bölümü İngilizce alanından mezun olmuştur. Gazete, yayın, yazı işleri ve mütercimlik alanlarında

Abdulhamîd'in evin büyüğü olan ablasıyla en küçük kardeşi, küçük yaşta vefat etmiştir. Kardeşleri vefat ettikten sonra evin en küçüğü olan Abdulhamîd'i annesi dünyaya getirmeden önce bir kız çocuğu beklediğini fakat kendisinin erkek bir bebek olarak dünyaya geldikten sonra annesinin hayal kırıklığına uğradığını ve en küçük kardeşinin vefatından sonra kendisine ilgisiz davrandığını kendi hatıralarında dile getirmektedir. Ailesi, Abdulhamîd dünyaya geldikten sonra isim bulma konusunda fazla çabalamamış, dördüncü dayısının ismi olan Abdulhamîd ismini ona vermeyi uygun görmüştür. Tüm bu gelişmeler Abdulhamîd'in hayatını maddî ve manevî olarak etkilemiştir.

Abdulhamîd'in ninesi, erkek torunlarıyla kız torunlarının evlendirilmesini ailede sürekli dile getirir, adetler gereği torunların aralarındaki kültür ve yaş farklarına önem vermemektedir. Abdulhamîd'in babası ve annesi de akraba evliliği yapmış teyze çocuklarıdır. Bunun neticesinde amcası Muhammed'in 15 yaşındaki en küçük kızıyla evlendirilen Abdulhamîd'in yaşı 1936 yılında 23' tür.⁶⁸ Bu evlilikten ikisi kız ikisi erkek olmak üzere dört çocuğu dünyaya gelmiştir.

Abdulhamîd'in babası yaşadığı dönemde hilafete çok güçlü bağlarla bağlı mütedeyyin bir insan ve her zaman Osmanlı devletinin çıkarlarını isteyen bir tüccardır. Babasının, gelecek korkusunun, insanların imanını zayıflattığı gibi düşüncelere sahip olması, Abdulhamîd'in büyüme çağında dünya görüşünün oluşmasını etkileyen önemli faktörlerden biri olmuştur. Abdulhamîd 1937 senesinde bir gece Bakalorya⁶⁹ sınavına hazırlanırken, babasının ölüm haberini yakın bir akrabasından almıştır.⁷⁰

çalışmıştır. Mısırlı yazarlar birliğinin kurucu üyelerindendir. Şiir alanındaki eserleri şunlardır: *Şedvu'l-Belabil* ve *er-Ru'yetu'l-Ibdâiyye fi Edebi Sa'id Cûde es-Sahhâr* isimli divanları, zamanın gazete ve dergilerinde özellikle "*es-Seyf*" dergisinde yayınlanmış kâsidederi vardır. Ayrıca tiyatro için yazdığı *Ricâcu'l-Ğada*, *Hikmet-ı Suleyman* ve *Kıssat-ı İbrahim* adlı şiirlerinde bulunmaktadır. Tiyatro için yazdığı şiirlerinde, miras hikâyelerini resmetmiş ve onları sahnelere yansıtmıştır. Sahnelerde o hikâyelerden öğütler ve dersler çıkarmıştır. Arap Kültür, Sanat ve Sanatçılar derneğinden takdir belgesi ödülünü almıştır. Bkz: Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *er-Ru'yetu'l-Ibdâ' iyyetu fi Edib Sa'id Cûde es-Sahhâr*, Dâru Mısır, Kâhire, 1995.

⁶⁸ Bkz: *es-Sahhâr, Hâzihi Hayâtî*, s. 150.

⁶⁹ Mısır'da yapılan lisans sınavıdır.

⁷⁰ Bkz: *es-Sahhâr, Hâzihi Hayâtî*, ss. 125-127.

Abdulhâmid Cûde es-Sahhar'ın vefatından bir süre önce 1974 yılında çocuklarıyla birlikte çekindiği fotoğraf⁷¹

1.1.3. Tahsil Hayatı

Geniş bir aile ortamında dünyaya gelen Abdulhamîd b. Cûde es-Saḥḥâr, ilk eğitimini aile bireyleri arasında almıştır. Küçük yaşta çevresindeki büyüklerin

⁷¹ 1974 yılının şubat ayında “*es-Sinema*” dergisinin 2. Sayısında Saḥḥâr'ın çocuklarıyla birlikte fotoğrafı yayınlanmıştır. Bu derginin yayın kurulu başkanı olan es-Saḥḥâr derginin 2. baskısını göremeden Ocak ayında vefat etmiştir. Bkz: <https://elbadil.com/2017/01/-عبد-الحميد-السحرار-مع-حكاية-صورة-الأديب-عبد-الحميد-السحرار-مع-السحرار-مع>, (26.01.2018).

sözlerini dinleyip bunları muhâkeme etme ve bazı zor kelimeleri o yaşlarda kullanabilme yeteneğine sahip olmuştur.⁷²

İlköğretimini *Süleyman Şâviş*⁷³ okulunda aldıktan sonra, kardeşleri Ahmed ve Sa'îd ile birlikte *Cemâliye Medresesi*'ne gitmiştir. İlkokulda okul derslerini hiç sevmeyen Abdulhâmid ölüm olduğundan dolayı okula gitmenin gereksiz olduğu, ölümün okuldan ve öğretmenlerin azabından kaçma için temenni edilecek bir çıkış kapısı olduğu gibi küçük yaşlarında okulla ilgili olumsuz düşünceler beslemiştir.⁷⁴ Büyüdükçe fikirleri değişen Abdulhâmid, lise kısmını Abbâsiye semtindeki *I. Fuâd Medresesi*'nde tamamlamış, yine *I. Fuâd* ismini taşıyan Kâhire'deki üniversitenin Ticaret ve Muhasebe bölümünden 1938 yılında mezun olmuştur.⁷⁵ Lisans giriş sınavına çalıştığı esnada babasını kaybeden Abdülhamîd, ilk sınavında başarısız olsa da, yılmadan bu durumu aşarak Ticaret bölümünü kazanmıştır. Onun hayatta karşılaştığı zorluklardan biri olan bu durum, gayretli ve azimli şahsiyetine işaret etmektedir.

1.1.4. Etkilendiği Kişiler

Her gece Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr'ın babası ve dostları, *Selâmülk*⁷⁶ ismi verilen meclislerde oturur, İbn Hişam'ın *es-Siretu'n-Nebeviyye*, el-Vâkıdî'nin *Futuhu's-Şâm* ve Taha Huseyn'in *el-Eyyâm*'ı gibi eserleri bu meclislerde okuyarak müzâkere etmişlerdir.⁷⁷ Henüz küçük yaşlarda babasıyla bu meclislere katılan Abdulhâmid, dinlediği pek çok kitap ve yazardan etkilenmiştir. Ayrıca öğrencilerin üniversite seviyesine geldiğinde okuyabildiği Mustafâ Luţfi el-Menfalûti'nin eserlerini ve farklı pek çok eseri henüz küçük yaşlarda okumuştur.⁷⁸ Onun ufuk dünyasını geliştiren bu meclis ve meşhur yazarlar, Abdulhâmid'in büyüdüğünde büyük bir yazar olmasında yol gösterici niteliğindedir.

⁷² Bkz: es-Sahhâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj", (26.01.2018).

⁷³ Şaviş Türkçe bir kelime olup "Çavuş" anlamına gelmektedir.

⁷⁴ Bkz: es-Sahhâr, *Hâzihî Hayâtî*, ss. 29-31, 84, 122, 264.

⁷⁵ es-Sahhâr, *Hâzihî Hayâtî*, s. 122, 264.

⁷⁶ es-Sahhâr , "*Selâmülk*" olarak isimlendirdiği yeri şu şekilde nitelendiriyor: Evin önünde sağ tarafta bulunan evden ayrılan geniş bir alan olan bu yere demir bir kapıdan girilmektedir. Bkz: es-Sahhâr, *Hâzihî Hayâtî*, s. 100.

⁷⁷ Bkz: Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, *Şuvar ve Zikrayât*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1961, s. 178-179.

⁷⁸ Bkz: Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj".

Üniversiteyi bitirdikten sonra, çağdaş büyük yazarlardan olan; Necib Mahfûz, Kâzinu Bedî', el-Mâzinî, Mahmûd Ferîd Ebu Hâdîd, Tevfik el-Hâkim, Mahmûd Teymûr, Muhammed Abdulhâlim Abdullah, Ali Ahmed Bâkeşîr ve Adîl Kâmile sık sık oturmuş ve aralarında edebi ve sosyal konuları tartışmışlardır.⁷⁹ Dostlarıyla yaptığı toplantılarda pek çok konuda onların fikirlerinden etkilenmiş ve bu konuşmalar entelektüel hayatına katkı sağlamıştır.

Bunların dışında *er-Rasûl*, *Hayâtu Muhammed* gibi eserleri telif eden Major Ronald Victor Courtenay⁸⁰ gibi oryantalist kişilerin kitaplarını arkadaşı Muhammed Ferac ile birlikte İngilizceden Arapçaya tercüme işinde görev almıştır.⁸¹

1.1.5. Aldığı Görevler

Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr, pek çok devlet görevinde vazife almıştır. Üniversiteden mezun olduktan sonra Adliye'de çalışmak isteyen Abdulhâmîd, o dönem iltimas meselesinden dolayı⁸², Kraliyet Hava Kuvvetlerinde kâtip olarak göreve başlamak zorunda kalmıştır. Kâtiplikten sonra yine Hava Kuvvetlerinde tercümanlık, İthalat ve İhracat dairesinde müdürlük, Suudi Arabistan'da ticaret bakanlığında müsteşarlık, dış ticaret, inşaat ve jeopolitik kurumlarında başkanlık yapmıştır.⁸³

Abdulhamîd'in eserleri, televizyon ve sinema dünyasında ses getirmiş ve ekranlarda yoğun bir ilgi görmesi sebebiyle Mısır Genel Kurulu'nun kararıyla Tiyatro, Sinema ve Mûsikî İdare Meclisi'nde yayın kurulu başkanı olarak göreve getirilmiştir.⁸⁴

⁷⁹ Bkz: es-Sahhâr, *Suvar ve Zikrayât*, s. 199.

⁸⁰ 1892-1970 yılları arasında yaşayan Major Ronald Victor Courtenay bir İngiliz subayı, yazar, gazeteci ve oryantalisttir. Uzun yıllar, Arap topraklarında dolaşan yazar, bu esnada İslamla ve Arap yaşantısıyla ilgili pek çok kitap kaleme almıştır. Arapları, Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtan Lawrence gibi etkili kişilerle ilişkileri vardır. Bkz: <http://ar.wikipedia.org/wiki/بودلي>, (27.01.2018).

⁸¹ Detaylı bilgi için bkz: Şaffet Yusuf Zeydî, *et-Teyyâru'l-İslâmî fî Kaşası Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr*, el-Heyetu'l-Mısıryyeti'l- 'Ammeti li'l-Kütub, Kâhire, 1985.

⁸² Bkz: Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj", (25.01.2018).

⁸³ Bkz: Leme'â el-Muṭî'â, *Mevsû'atu A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, Dâru's-Şuruk, Kâhire, 1997, I, 284. ; es-Sahhâr, *Suvar ve Zikrayât*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1975, s. 199.

⁸⁴ es-Sahhâr, *Hâzihî Hayâtî*, s. 212.

Bunun dışında, akademisyenler ve üniversiteli öğrenciler için kurulan ve Necib Mahfûz'un ilk eserlerinin yayınlandığı *Lecnetu'n-Neşri li'l-Câmi'îyyîn* adındaki yayın ekibinin kurulmasında rol oynayan üyelerden biridir.⁸⁵ 1932 yılında kardeşi Sâid ile birlikte bazı yenilikçi gençlerin eserlerini basmak ve yayınlamak için "*Mektebetu Mısır*" (Mısır Yayınevi) kurdu. Günümüzde faaliyetlerine devam eden yayınevi, edebiyat ve fikir alanında tanınmış pek çok genç yazarın orjinal eserlerini yayınlamayı kendisine ilke edinmiştir. Dünyaca ünlü edip Necib Mahfûz'un 35 roman, 15 hikâyesini bu yayınevi basmıştır. Aynı zamanda İhsân Abdulkuddus, Ali Ahmed Bâkeşîr ve meşhur pek çok yazarın eserlerini Arap edebiyatına kazandırmıştır.⁸⁶ Özetle yayınevi, ticari gayelerden daha çok, Mısır'da kültürel hayatın zenginleşmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Son olarak 1973 yılından itibaren "*es-Sinema*" adlı dergide yayın kurulu başkanlığı yapmıştır.⁸⁷

1.1.6. İnancı ve Dünya Görüşü

Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, bütün çalışmalarında Kur'an ahlâkını ve uygulamalarını şiâr edinmeye çalışmıştır. Küçük yaştan itibaren İslam tarihini tanımaya gayret göstermiş ve toplumunda ahlâkî açıdan yaşanan olumsuzlukların aydınlatılmasında İslam tarihinin ve o dönemde yaşamış örnek kişilerin iyi analiz edilmesi gerektiğini düşünmüştür.⁸⁸ es-Sahhâr küçük yaştan itibaren ailesiyle birlikte dini sohbetlere katılmış, peygamberimiz ve onun etrafındakilerle ilgili pek çok kitap okumuş, bu okumalar ve sohbetler onun tüm dikkatini İslâm'a çekmiş, Peygamberimizi iyi tanımasıyla ona hayranlığını arttırmıştır.⁸⁹

Abdulhâmid'in özellikle kuşağın gençleriyle arasında pek çok entelektüel çatışması bulunmaktadır. Mısır'ın o dönem Rusya ile ilişkileri sadece siyasi

⁸⁵ Leme'â el-Muti'â, *Mevsû'atu A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 284. ; Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, *Hâzihî Hayâtî*, s. 189-190.

⁸⁶ Bkz: Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *er-Ru'yetu'l-Ibdâ'iyyetu fî Edib Sâ'id Cûde es-Sahhâr*, Dâru Mısır, Kâhire, tsz.; Bkz: Leme'â el-Muti'â, *Mevsû'atu A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 286. ; es-Sahhâr, *Suvar ve Zikrayât*, s. 199.

⁸⁷ Bkz: Âişe el-Merâgi, "es-Sahhâr-Sâhibu'l-İslâmiyyât", <https://adab.akhbarelyom.com/newdetails.aspx?g=9&id=417114>, (30.01.2018).

⁸⁸ Bkz: Muhammed Cibril, *es-Sahhâr: Rihletun ile's-Sîretu'n-Nebeviyye*, Dâru Mısır, Kâhire, 1965-1970, s. 41.

⁸⁹ Bkz: Muhammed Cibril, *es-Sahhâr: Rihletun ile's-Sîretu'n-Nebeviyye*, s. 82.

bağlamda kalmamış, Komünizm ideolojisinin gençler arasında yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Komünizm ideolojisinin toplumda yaygınlaştırdığı ahlakî bozulma ve tehlikeleri sürekli dile getirerek “*el-İştirâkiyyetu fi'l-İslâm*” (*İslamda Komünizm*) eserini kaleme almıştır.⁹⁰ Ayrıca o vakitler bölgeye yerleşen İsrail’in ve dostlarının faaliyetleriyle gelecekte müslümanlara ve Mısır’a karşı tehlike taşıdığını “*Ve‘adellahu İsrail*” kitabıyla dile getirmiştir. Fakat o dönem bu kitap alayla ve muhalefetle karşılanmış, evhamla dolu olduğu eleştirisi yapılmıştır.⁹¹ İleriki süreçte 1947 yılında Mısır-İsrail savaşı patlak vermiş ve İsrail bölgeyi istikrarsızlaştırmaya başlamıştır. Bu gibi örnekler, İslamî hassasiyetleri taşımasıyla birlikte es-Sahhâr’ın dünyayı ve bölgeyi analiz edebilme yeteneğini ve ileri görüşlü bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

Dînî ve modern olmak üzere iki karakter taşıdığını dile getiren es-Sahhâr⁹², toplumda kalıplaşmış yanlış örf ve adetlere de karşı çıkmıştır. Basit bir şekilde kişisel ve toplumsal kadın hayatını inceleyen es-Sahhâr, çalışan kadının önemini ve başarısı için hırslandığında toplumda önemli bir rolünün olacağını dile getirmiştir.⁹³ Ayrıca toplumda çocuk yaşta evlendirilme gibi bazı yanlış uygulamalara, yazdığı eser ve senaryolarla dikkat çekmiş ve bu tip uygulamaları eleştirmiştir.

Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr’ın inancını ve dünya görüşünü dile getirdiği bazı meşhur sözleri şunlardır:

"المال في الإسلام هو مال الله، و الناس مستخلفون فيه"

“İslam’da mal Allah’ın malıdır. İnsanlar sadece ondan istifade eder.”⁹⁴

⁹⁰ Bkz: Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr, “Kâtip ve Kıssa- Röportaj”, (30.01.2018); Bkz: “Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr”, <http://www.cairodar.com/61682/عبد-الحميد-جودة-السحر-كاتب-سير-ة-الرسو>, (30.01.2018).

⁹¹ Bkz: “Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr”, <http://www.cairodar.com/61682/عبد-الحميد-جودة-السحر-كاتب-سير-ة-الرسو>, (30.01.2018)

⁹² Bkz: Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr, “Kâtip ve Kıssa- Röportaj”.

⁹³ Bkz: Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr, http://www.el-tareeq.net/Article.aspx?Article_ID=10311&art=عبد-الحميد-جودة-السحر...رائد-وصف-المجتمع-و-عقري-التعبير-عن-الأسرة-المصرية, (01.02.2018).

⁹⁴ Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, *ed-Dustûru mine'l-Kurâni'l-Azîm ve'l-Ehâdisi'n-Nebeviyyeti's-Şerîfe*, Mektebetu Mısır, 1988.

"الإنسان ليس ملاكا و ليس شيطانا ، إنه يجمع بين فضائل الملائكة و رذائل الشياطين"

“İnsan, melek ve şeytan değildir. O meleklerin erdemlerini ve şeytanın rezilliklerini bir arada toplayandır”⁹⁵

"إن من يتتكب طريق النور فلن يجد إلا الظلام والضياح"

“Aydınlık yoldan sapan kimse, karanlık ve kayıptan başka bir şey bulamaz”⁹⁶

”ولن تعرف نفس الراحة والانسجام إلا إذا أسلمت وجهها لذات الذوات وربطت الأسباب بينها وبين السماء“⁹⁷

“Allah’a bağlanan ve benliğini ona teslim eden kimse, ancak rahatı ve huzura kavuşur.”⁹⁸

“إننا كلما قرأنا ارتقى ذوقنا ونشدنا ما هو أفضل“

“Ne kadar çok okursak, o kadar çok zevkimiz artar ve daha güzel şeyler ararız.”⁹⁹

1.1.7. Vefatı

Abdulhamîd b. Cûde es-Saḥḥâr, 22 Şubat 1974 yılında, 61 yaşında doğduğu şehir olan Kâhire’de vefat etmiştir.¹⁰⁰ Vefatına kadar edebiyat ve sinema alanında hizmetlerine yoğun bir şekilde devam eden es-Saḥḥâr, “*es-Sinema*” isimli derginin yayın kurulu başkanlığını yaptığı sırada vefat etmiştir.¹⁰¹

⁹⁵ Bkz: “Akvâlu Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr”, <http://حکم.net/أقوال-عبد-الحميد-جودة-السحار/>, (01.02.2018).

⁹⁶ Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr, *Haticetu bintu Huveylid*, Mektebetu Mısır, 1968.

⁹⁷ Burada “الذوات” ve “السماء” kelimeleri mecazi olup Allah anlamına gelmektedir.

⁹⁸ es-Saḥḥâr, *Haticetu bintu Huveylid*, Mektebetu Mısır, 1968.

⁹⁹ Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr, *el-Kıssatu min hilâli Tecârubi’z-Zâtiyye*, Mektebetu Mısır, 1961.

¹⁰⁰ Bkz: Leme‘â el-Muṭî‘â, *Mevsû‘atu A‘lâmi’l-Fikri’l-‘Arabî*, s. 284. ; Mehâ Abdulazîz es-Sehîbânî, *el-Binâu’l-Fennî li’l-Kıssati ‘indi Abdilhamîd Cûde es-Saḥḥâr*, ilt., Kâhire, 1998, s. 5.

¹⁰¹ es-Saḥḥâr, *Hâzihî Hayâtî*, s. 212.

1.2. ESERLERİ

Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr Mısır edebiyatında; roman, hikâye, tarih, eleştiri, senaryo, sinema ve hatırat türlerinde 80'den fazla eseri olan nadir yazarlardan biridir. Onun, şüphesiz bu kadar eser ortaya koymasında yaşadığı dönemdeki siyasi ve sosyal olayların yoğun bir şekilde patlak vermesi ile birlikte yazma tutkusu etkili olmuştur. es-Saḥḥâr'ın bazı eserleri birden fazla edebi türe girmektedir. Eserlerini sırasıyla şu şekilde ele almak mümkündür.

1.2.1. ROMANLARI

Yazarın, roman konuları sırasıyla Romantik, Tarih ve İslamî Tarihî romanları olarak üç kısımda ele alınmaya çalışılmıştır.

A. Romantik Romanları

1. Fî Kâfileti'z-Zamân (في قافلة الزمان)

Romanın konusu neşe ve üzüntülerle çevrilmiş büyük bir ailedir. Bu “ölüm ve doğum”, “sevinçler ve üzüntüler”, “dini inançlar, maneviyat ve mitler” konularına bakılarak ailenin hayatı ayrıntılı bir şekilde resmedilmiştir. Bunun dışında ayrılık ve vicdanî derinliklerde yaşanan diğer konular da samimi bir üslupla ele alınmıştır. Eser, 1947 yılında 420 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹⁰²

2. en-Niḳâbu'l-Ezraḳ (النقاب الأزرق)

Yazar'ın kurgusunda, en başarılı olduğu eserlerden biri olan *en-Niḳâbu'l-Ezraḳ*, sosyal bir meseleyi akıcı bir üslupla ele almıştır. 1950 yılında 301 sayfa olarak yayımlanmış olan bu roman, kızını yetiştiren bir ailenin etrafında dönen olayları konu alır. Roman; ailenin, kızlarını terbiye için uyguladıkları yolların, kızlarının hayatını nasıl etkilediğini psikolojik bir atmosfer içinde ele alır. Bunun

¹⁰² Bkz: es-Saḥḥâr, *Fî Kâfileti'z-Zaman*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1947.

dışında roman, zengin ve fakir iki aile arasındaki sınıf ayrımına ve geri kalmış adetlere de dikkat çekmektedir.¹⁰³

3. eş-Şâriu'l-Cedid (الشارع الجديد)

Mısır'ın popüler alanlarını nakletmede başarılı bir romandır. Roman, okuyucuyu güldürecek zengin dil lehçeleri ile birlikte Mısır sokaklarını ve sokak diyaloglarındaki görüş ve düşünceleri dile getirmektedir. Eser, 1952 yılında 504 sayfa olarak basılmıştır¹⁰⁴

4. el-Hasâd (الحصاد)

1956 yılında 406 sayfa olarak yayımlanan roman, hassas ailevi konulara değinmektedir. Babalar ve oğullar arasındaki ilişkileri, hoş bir üslupla anlatan romanın ana fikri ise “insan ne ekerse onu biçer”. Roman aynı zamanda kendisine düşkün çocuklarının aralarındaki ayrılıklarından nemalanmaya çalışan bir Paşayı konu edilir. Paşaya ve çevresindekilere karşı köylülerin yaptığı ihtilâlden ve Paşanın günah ve takva arasındaki çelişkili hayatından bahseder.¹⁰⁵

5. el-Mustanğa' (المستنقع)

Roman sosyal olayları nakletmekle birlikte, bazı psikolojik hastalık taşıyan şahsiyetleri samimi bir şekilde dile getirir. Romanın kahramanları arasında Suzan ve Ömer ile birlikte sıradan toplumda pek rastlanmayan melankolik şahsiyetler bulunmaktadır. Yazarın hastalıklı kalpleri tanımamız açısından bu tarz karakterleri okurlarına sunması insan tabiatını anlama açısından oldukça yararlıdır. Eser, 1957 yılında 192 sayfa olarak basılmıştır.¹⁰⁶

¹⁰³ Bkz: es-Saḥḥâr, *en-Nikâbu'l-Ezrak*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1950.

¹⁰⁴ Bkz: es-Saḥḥâr, *eş-Şâriu'l-Cedid*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1952.

¹⁰⁵ Bkz: es-Saḥḥâr, *el-Hasâd*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1956.

¹⁰⁶ Bkz: es-Saḥḥâr, *el-Mustanğa'*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1957.

6. Ve Kâne Mesâen (وكان مساء)

Yazar, İslam ve Arap dünyasının atmosferini kullanarak, körfez ülkelerinde seyahat eden insanların olaylarını bir aşk hikâyesinin gölgesinde, sade bir şekilde anlatarak inceler. es-Saḥḥâr'ın, kitapta işlediği ana fikir ise daha çok aşkı haram boyutuna getiren insanların hayatta çektiği sıkıntılardır. Eser, 1958 yılında 268 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹⁰⁷

7. Ümmü'l-'Arûse (أم العروسة)

1958 yılında, 264 sayfa olarak yayımlanan roman sosyal konuları ele almaktadır. Büyük bir ailenin reisi olan ve 7 çocuk babası Hüseyin Efendi'nin aile hayatını, sevinçlerini, sıkıntılarını konu alan roman dönemin Mısır aile hayatını başarılı bir şekilde yansıtmaktadır.¹⁰⁸

8. Cisru'ş-Şeytân (جسر الشيطان)

Romanın kahramanı Ali, Almanya'ya gönderilir ve orada Alman bir kızını sever. Yazar, bu kurgu üzerinden doğu ile batı karşılaştırmalarını resmeder. Roman, 1962 yılında 268 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹⁰⁹

9. en-Nısfu'l-Âḥar (النصف الآخر)

Roman bir kadının, başka bir erkeğe karşı duygusal hislerini ön plana çıkarır. Eşi vefat eden adamın hayatta özellikle çocukları olduğu halde kendisini yalnızlık bataklığında bulması esnasında tesadüfen bir bayanla tanışması ve çocuklarından gizli tanıştığı bayanla evlenmesinden sonra yaşadığı sıkıntıları ele almaktadır. 1964 yılında yayımlanan roman 308 sayfadır.¹¹⁰

¹⁰⁷ Bkz: es-Saḥḥâr, *Ve Kâne Mesâen*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1958.

¹⁰⁸ Bkz: es-Saḥḥâr, *Ümmü'l-'Arûse*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1958.

¹⁰⁹ Yusuf eş-Şârûnî, *er-Rivâyetu'l-Mısriyyeti'l-Mu'âsıra*, Dâru'l-Hilâl, 1990, s. 72; Bkz: es-Saḥḥâr, el-Kıssatu, *Cisru'ş-Şeytân*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1962.

¹¹⁰ Bkz: es-Saḥḥâr, *en-Nısfu'l-Âḥar*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1964.

10. el-Ĥafîd (الحفيد)

1973 yılında yayımlanan ve 173 sayfadan oluşan roman, yeni evlenen bir çiftin bir süre çocuk istememesini ve kızın annesinin, kızına yaptığı baskıları, çiftin bu konuda yaşadığı sevinçleri, sıkıntıları ve dargınlıkları konu almaktadır.¹¹¹

11. Şelâsetu Ricalin Fî Hayatihâ (ثلاثة رجال في حياتها)

Sosyal bir konuya değinen roman, Mona adındaki fakir bir bayanı ve onun etrafındaki üç erkeğin hikâyesini konu alır. Fakir bir kadın olan Mona ünlü bir şarkıcıya dönüşür ve bu süreçte onunla evlenmek isteyen üç erkeğin mücadelesi toplumsal değerlerle ele alınır. 138 sayfadan oluşan romanın ilk baskısı 1979 yılında yayımlanmıştır.¹¹²

12. Fâte'l-Mî'âd (فات الميعاد)

Yazar sonu hüsrarla biten bir aşk hikâyesini sade ve akıcı bir üslupla ele alır. es-Saĥĥâr'ın iki seven kalbin sevgisini basit bir şekilde okuyanların kalbinde hissettirdiği bu romanın ilk baskısı 1980 yılında 225 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹¹³

B. Tarihî Romanları ve Hikâyeleri

1. Aĥmes Batalu'l-İstiklâl (أحمس بطل الإستقلال)

Müellifin 1943 yılında yazdığı ilk tarihî romanıdır.¹¹⁴ Romanın konusu, Barbar Hiksus Çobanlarının¹¹⁵, uzun yıllar boyunca Mısır'ı işgal etmesi ve Mısırlı komutan 1. Aĥmes'in, onlara karşı savaşması ve onları ülkeden çıkarmasını ele alır.

¹¹¹ Bkz: es-Saĥĥâr, *el-Ĥafîd*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1973.

¹¹² Bkz: es-Saĥĥâr, *Şelâsetu Ricalin fî Hayatihâ*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1979.

¹¹³ Bkz: es-Saĥĥâr, *Fâte'l-Mî'âd*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1980.

¹¹⁴ es-Saĥĥâr, *el-Kıssatu min hilâli Tecârubî'z-Zâtiyye*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1961, s. 24.

¹¹⁵ M.Ö. 1710 yılında, Asya'dan gelen göçebe bir kabileler topluluğu olduğu iddia edilen bu topluluk Mısır'ın kuzeyini işgal etmişlerdir. Daha sonra Mısır'ı ağır vergilere bağladılar ve köylülere de köleler haline getirdiler. Ancak soylulara karşı hoşgörülü davrandılar. Mısır'da Hiksos hâkimiyeti 100 yıldan fazla sürmüştür. Bazı görüşlere göre Yûsuf peygamberin yaşadığı dönem Hiksosların dönemidir. Bkz: Ömer Faruk Harman, "Firavûn", *DİA*, XIII, 119.

Ayrıca roman, işgal süresi boyunca Mısır'ın ileri gelenlerinin şölenlerini, iç ve dış siyasetlerini, eski Mısır halkının pek çok yönünü resmetmektedir.¹¹⁶

Roman pek çok konuyu ele almasına rağmen kurgu, düzen, kişiler ve dil yönünden zayıf bulunmuştur. Müellif bu konuda özeleştiride bulunarak bu durumu; “Roman büyük olaylar ve okuyanın kendisini kaptırdığı kesintisiz olay zincirinden meydana gelmektedir. O büyük olaylar, zayıf direklere dayanmaktadır. Olaylar, okuyanı kişilere yönlendirmiyor. Eğer olaydaki kişiler resmedilerek ve küçük sürprizler içinde sunulabilseydi daha başarılı olabilirdi.” şeklinde ifade etmiştir.¹¹⁷

Yazar'ın, *Ahmes Batalu'l-İstiklâl* romanının, Necib Mahfûz'un *Kifâhu Taybe* romanıyla aynı konuları ele aldığı göze çarpmaktadır. es-Saḥḥâr, Mısırlıların Hiksus Çobanlarıyla yaptıkları savaşın son merhalesini ele alırken, Necib Mahfûz yaşanan savaşın çeşitli yönlerini ele almaktadır.¹¹⁸ es-Saḥḥâr, bu romanı 1943 yılında telif ederken Necib Mahfûz'un 1944 yılında ele alması, Necib Mahfûz'un ve es-Saḥḥâr'ın bazı konularda birbirinden etkilendiği ihtimalini göstermektedir.

2. Emîretu Ḳurṭuba (أميرة قرطبة)

Müellefin, *Ahmes Batalu'l-İstiklâl* romanından sonra yazdığı ikinci romandır. Yazarın, *Emîretu Ḳurṭuba* romanında, *Ahmes* romanından sonra sanatsal açıdan ve tarihsel dersler içermeye daha fazla olgunlaştığı görülür.¹¹⁹

Romanın konusu ise Endülüs Emevi devletinin emiri Hişâm b. Hâkem'in, Endülüs'te yönetim işleri için yaptırdığı sarayında dönen perde arkası entrikalarıdır. Bu entrikalar, bakanlar ve hâkimlerin özel ve şahsi işleri ve maslahatları için gerçekleştirdikleri tasarruflardır. Saray içinde bu tarz sorunlar yaşanırken düşman bir gün kapılarını çalar. Yazar, bu romanında tarihte ortaya çıkmış kişileri ve tarihsel

¹¹⁶ Bkz: es-Saḥḥâr, *Ahmes Batalu'l-İstiklâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1943.

¹¹⁷ Bkz: es-Saḥḥâr, *el-Kıssatu min hilâli Tecârubi'z-Zâtîyye*, s. 24.

¹¹⁸ Muhammed el-Ḳâ'ûdî, *er-Rivâyetu't-Târîhiyye fî Edebina'l-Hadîs*, Dâru'l-İlmi ve'l-İmân, Mısır, 2. baskı, 2010, s. 252.

¹¹⁹ el-Ḳâ'ûdî, *er-Rivâyetu't-Târîhiyye*, s. 253.

olayları kendi bakış açısıyla betimlemiştir. Eser, 1949 yılında 211 sayfa olarak basılmıştır.¹²⁰

3. Fi'l-Vazîfe (في الوظيفة)

Kitap, çeşitli ilke ve değerlerle Mısır'daki hükümet ve görevli organların olumsuz yönlerini eleştiren, rutinleşen devlet sektörlerini ve bu sektörleri elinde bulunduran güçleri dile getiren hikâyelerden oluşur. Yazar, her bir hikâyeyi kısa tutmasına rağmen dile getirmek istediği konuları yoğun ve etkileyici bir şekilde sunar. 1944 yılında 221 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹²¹

4. Qal'atu'l-Ebtâl (قلعة الأبطال)

Roman, 'Urâbî Paşa devriminin başarısızlığından sonra İngilizlerin, Mısır'ı işgal etmesiyle birlikte halka yaşattığı sıkıntılar ve dertleri tasvir eder. İngilizlere teslim olan Hidiv Tevfiğın hükümranlığının pekişmesi ve güçlenmesiyle İngiliz güdümünde ülkeyi yönetmesi ve halkın ihtilâlcilere karşı özgürlük için yaptığı mücadeleyi gözler önüne serer. Aynı zamanda roman, tarihsel maske arkasından o dönem Mısır kültürel, siyasi ve sosyal durumu ile ilgili fikirler vermektedir. 1954 yılında 219 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹²²

es-Saḥḥâr'ın bu eseriyle ilgili, kendisinden beklenen sanatsal seviyesine uygun olmadığıyla ilgili bazı eleştiriler vardır.¹²³

5. es-Suhûlu'l-Bîd (السهول البيضاء)

Roman, Mısır'ın, Süveyş kanalıyla ilgili üçlü saldırı¹²⁴ günlerinde yapılan saldırıları ve bazı saldırılardaki hikâyeleri ve siyasi konuşmaları detaylı bir şekilde ele alır. 1965 yılında 561 sayfa olarak basılmıştır.¹²⁵

¹²⁰ Bkz: es-Saḥḥâr, *Emîret-u Kurtuba*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1949.

¹²¹ Bkz: es-Saḥḥâr, *Fi'l-Vazîfe*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1944.

¹²² Bkz: es-Saḥḥâr, *Qal'atu'l-Ebtâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1954.

¹²³ Bkz: es-Saḥḥâr, *el-Kıssatu min hilâli Tecârübî'z-Zâtiyye*, ss. 7-11.

¹²⁴ Mısır'a saldıran üç düşman; İngiltere, Fransa ve İsraildir.

¹²⁵ Bkz: es-Saḥḥâr, *es-Suhûlu'l-Bîd*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1965.

6. Ebtalu'l-Cezirati'l-Hađra' (أبطال الجزيرة الخضراء)

1984 yılında Abdulhamîd'in kardeşi Sa'îd Cûde tarafından yayımlanan bu kitap hikâye türünde olup 152 sayfadır. Yazar'ın senaryo üslubuyla yazdığı kitap, Mısır'ın İsrail'e karşı yaptığı savaşlar, Mısırlıların vatanlarına ve topraklarına bağlılıklarını arttırmakla birlikte, savaşların Mısırlıların duyarlılığına nasıl katkı sağladığını ele almaktadır.¹²⁶

C. İslam Tarihi Romanları ve Hikâyeleri

1. Ebu Zer el-Ğifârî (أبو ذر الغفاري)

Ebu Zer el-Ğifârî, Yazar'ın, 1943 yılında kendi açtığı yayınevinde¹²⁷ 203 sayfa olarak yayımladığı ilk eseridir. Romanın en meşhur konusu, Ebu Zer'in Suriye'de görevliken Muaviye'ye yaptığı eleştirilerdir. es-Saĥĥâr, Ebu Zer'in eleştirilerden birini şu şekilde nakleder; Ebu Zer, Şam'a ulaştığında Muâviye'nin yeşil bir bina yaptığını görür. Bu binanın yapımında binlerce kişinin çalıştığını ve Muâviye'nin onların başında binanın yapımını zevkle izlediğini görür. Ebu Zer ona döner ve şöyle der: "Eğer bu Allah'ın malıysa bu hıyanettir. Eğer senin malınsa bu da israftır". Bu gibi olayları konu alan roman, Ebu Zer'in zahitlik yönünü ön plana çıkarmakla birlikte, es-Saĥĥâr'ın yaşadığı dönemdeki sosyal ve siyasi olaylarla benzetmelerde de bulunmaktadır. Aslında Yazar, Ebu Zer karakteriyle, ideal sosyalist yapıyı ve kişileri resmetmeye çalışmıştır.¹²⁸

İrânlı meşhur sosyolog Ali Şeriâti¹²⁹, es-Saĥĥâr'ın pek çok kitabından etkilenmiştir. Etkilendiği kitaplar arasında ön planda olan ise es-Saĥĥâr'ın *Ebu Zer el-Ğifârî* adlı eseridir. Ali Şeriâti, bu eseri Farsçaya çevirmiş ve *Hudâperest-i Sosyalist* adıyla yayımlamıştır.¹³⁰

¹²⁶ Bkz: Abdulhamîd Cûde es-Saĥĥâr , *Ebtalu'l-Cezirati'l-Hađra'* , Daru'l-Mısır, Kâhire, 1984.

¹²⁷ es-Saĥĥâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj", (15.02.2018).

¹²⁸ Bkz: es-Saĥĥâr, *Ebu Zer el-Ğifârî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1943.

¹²⁹ 1933 tarihinde İrân'ın Sabzevar şehrinde doğan yazar, İrân'da ve İslam dünyasında meşhur bir sosyologtur. 1977 yılında henüz 44 yaşında vefat etmiştir.

¹³⁰ Necdet Subaşı, "Ali Şeriati", *DİA*, XXXXVIII, 579.

2. Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Eb'tâlû'l-Kâdisiye

(سعد بن أبي وقاص و أبطال القادسية)

Yazar, bu romanda pek çok farklı olay ele almaktadır. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Müslüman oluşu ve buna annesinin karşı çıkması, Müşriklerin, Müslümanlara eziyetleri ve Medine'ye hicret olayı, Bedir savaşında Müslümanların cesareti, Uhud, Hendek, Mekke'nin fethi ve bu savaşlarda kadınların kahramanlıkları, Ebu Bekr'in zekâtı vermeyenlerle savaşı, Sa'd Ebî Vakkâs'ın yaşlılığında ve hastalığında Kâdisiye savaşına katılması ve Müslümanlara yardımı, Babil'de Perslilerle savaşı, hastalığı ve vefatı gibi hadiseleri konu edinir. 1945 yılında 237 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹³¹

3. Ebnâu Ebî Bekr eş-Şiddîk (أبناء أبي بكر الصديق)

Roman, Ebu Bekr'in çocukları ve onların etrafında dönen olayları ele almaktadır. Bu konulardan bazıları; Peygamber ile Âişe'nin evlilik hadisesi, Peygamber ile Ebu Bekr'in hicreti olayında, Ebu Bekr'in kızı Esmaya verilen "cennette iki kuşak" hediyesinin ayrıntıları, Ebu Bekr'in oğlu Abdullah'ın, Zeyd'in kızı Âtika ile evliliği ve babasının isteğiyle boşanması, Ifk hadisesi ve Ebu Bekr'in oğlu Abdurrahman'ın öldürülmesidir. Eser, 1946 yılında 268 sayfa olarak basılmıştır.¹³²

4. Sîretu'n-Nebeviyyeti mine'l-Kaşası'd-Dînîyye li'l-Etfâl

(سيرة النبوية من القصص الدينية للأطفال)

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı hakkında 24 kısa hikâyeden oluşan bu koleksiyon, siyer ve tarihi verilere dayanarak çocuklar ve gençler için basitleştirilmiş tarzda ve onların kolayca anlayacağı bir üslupla yazılmıştır. 1947 yılında 370 sayfa olarak basılmıştır. Bu hikâyeler sırasıyla şu şekildedir:¹³³

¹³¹ Bkz: es-Saḥḥâr, *Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Eb'tâlû'l-Kâdisiye*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1945.

¹³² Bkz: es-Saḥḥâr, *Ebnâu Ebî Bekr eş-Şiddîk*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1946.

¹³³ Bkz: es-Saḥḥâr, *Sîretu'n-Nebeviyyeti mine'l-Kaşası'd-Dînîyye li'l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1947.

- 1- Hâşim b. ‘Abdimenâf (هاشم بن عبد مناف)
- 2- ‘Abdulmuttalib Ceddu’r-Rasûl (عبد المطلب جد الرسول)
- 3- ‘Abdullah ve ‘Âmine (عبد الله و أمينة)
- 4- Mevlidu’r-Rasûl (مولد الرسول)
- 5- Halimetü’s-Sa‘diyye (حليمة السعدية)
- 6- el-Yetîm (اليتيم)
- 7- Hatice bintü Huveylid (خديجة بنت خويلد)
- 8- el-Vahy (الوحي)
- 9- el-Müslimûne’l-Evâil (المسلمون الأوائل)
- 10- el-İdîhâd (الاضطهاد)
- 11- el-Hicratu ilâ’l-Habeşe (الهجرة إلى الحبشة)
- 12- Eyyâmu’ş-Şidde (أيام الشدة)
- 13- el-Hicretu (الهجرة)
- 14- Gazvetu Bedr (غزوة بدر)
- 15- Gazvetu Uhud (غزوة أحد)
- 16- el-Hendek (الخنق)
- 17- Şulhu’l-Ḥudeybiye (صلح الحديبية)
- 18- ed-Da‘vetu ilâ’l-İslâm (الدعوة إلى الإسلام)
- 19- Fethu Mekke (فتح مكة)
- 20- Gazvetu Ḥuneyn (غزوة حنين)
- 21- Gazvetu Tebûk (غزوة تبوك)
- 22- Hacetu’l-Vedâ‘ (حجة الوداع)
- 23- en-Nebiyyu’s-Sâlih (النبي الصالح)
- 24- Vefâtu’r-Rasûl (وفاة الرسول)

5. Hayâtu Muhammed/er-Rasûl (الرسول-حياة محمد)

İngiliz subay ve oryantalist Major Ronald Victor Courtenay’ın¹³⁴, *Hayâtu Muhammed er-Rasûl* isimli eserini, Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr, arkadaşı Muhammed Ferac ile birlikte İngilizceden Arapçaya tercüme etmiştir. Eser, 1947

¹³⁴ Bkz: “Major Ronald “, <http://ar.wikipedia.org/wiki/بودلي>, (27.01.2018).

yılında 439 sayfa olarak yayımlanmış olup, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını objektif bir şekilde ele almaktadır.¹³⁵

6. Kaşuşu'l-Enbiya' mine'l-Kaşuşi'd-Dînî li'l-Etfâl

(قصص الأنبياء من القصص الديني للأطفال)

Peygamberler hakkında 18 kısa hikâyeden oluşan bu koleksiyon, Kur'an'dan alıntılara dayanarak çocuklar ve gençler için basitleştirilmiş tarzda ve onların kolayca anlayacağı bir üslupla yazılmıştır. 1948 yılında 231 sayfa olarak basılmıştır. Bu hikâyeler sırasıyla şu şekildedir:¹³⁶

- 1- Adem ve Havva' (أدم و حواء)
- 2- Kâbîl ve Hâbîl (قابيل و هابيل)
- 3- Sefinetu Nûh (سفينة نوح)
- 4- İrem zâtu'l-İmâd (إرم ذات العماد)
- 5- Nâkâtu Sâlih (ناقة صالح)
- 6- İbrâhim Yebhaşü 'anillah (إبراهيم يبحث عن الله)
- 7- Fedâu İsmail (فداء إسماعيل)
- 8- Yusûfu's-Sadîk (يسوف الصديق)
- 9- Tahkîku'r-Ru'yâ (تحقيق الرؤيا)
- 10- Medîn ve Şu'ayb (مدين وشعيب)
- 11- Mûsâ ve 'Asâ (موسى و العصا)
- 12- Mûsa ve'l-Elvâh (موسى و الألواح)
- 13- Mûsa ve er-Racûlu's-Sâlih (موسى و الرجل الصالح)
- 14- Dâvud (داود)
- 15- Süleymân ve Belkîs (سليمان و بلقيس)
- 16- 'Isâ bin Meryem (عيسى بن مريم)
- 17- Ehlu'l-Kehf (أهل الكهف)
- 18- Kudretullah (قدرة الله)

¹³⁵ Bkz: es-Saḥḥâr, *Hayâtu Muhammed er-Rasûl*, Mektebetu Mısır Kâhire, 1947.

¹³⁶ Bkz: es-Saḥḥâr, *Kasasu'l-Enbiya' mine'l-Kasası'd-Dînî li'l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1948.

7. Kaşuşu'l-Hulefâ' er-Râşîdin li'l-Etfâl

(قصص الخلفاء الراشدين للأطفال)

İlk dört halifenin hayatı hakkında 20 kısa hikâyeden oluşan bu koleksiyon, siyer ve tarihi verilere dayanarak çocuklar ve gençler için basitleştirilmiş tarzda ve onların kolayca anlayacağı bir üslupla yazılmıştır. 1948 yılında 319 sayfa olarak basılmıştır. Bu hikâyeler sırasıyla şu şekildedir:¹³⁷

- 1- Ebu Bekr Halîfetu Resulillah (أبو بكر خليفة رسول الله)
- 2- Ebu Bekr Yukâtil Mâni'î'z-Zekât (أبو بكر يقاتل مانعي الزكاة)
- 3- Ebu Bekr ve Hâlidü'bnül-Velîd (أبو بكر و خالد بن الوليد)
- 4- Vefâtu Ebî Bekr es-Siddîk (وفاة أبي بكر الصديق)
- 5- Ömer Emiru'l-Mu'minîn (عمر أمير المؤمنين)
- 6- Fethu Dimeşq (فتح دمشق)
- 7- Ömer ve Sa'd b. Ebi Vakkâs (عمر و سعد بن أبي وقاص)
- 8- Ömer fi Beyti'l-Makdis (عمر في بيت المقدس)
- 9- Fethu Mısır (فتح مصر)
- 10- Ömer ve 'r-Ra'iyye (عمر و الرعية)
- 11- Vefatu Ömer (وفاة عمر)
- 12- 'Osmân b. Affân (عثمان بن عفان)
- 13- Fethu Afrikıyye (فتح أفريقية)
- 14- 'Osman ve Sevretu'l-Emsâr (عثمان و ثورة الأمصار)
- 15- Maqtelu 'Osman (مقتل عثمان)
- 16- İmam 'Ali b. Ebi Talib (الإمام علي بن أبي طالب)
- 17- Vaqı'atu'l-Cemel (واقعة الجمل)
- 18- Vaqı'atu Şıffin (واقعة صفين)
- 19- et-Taḥkîm (التحكيم)
- 20- Maqtelu'l-İmâm (مقتل الإمام)

¹³⁷ Bkz: es-Sahhâr, *Kasasu'l-Enbiya' mine'l-Kasası'd-Dîn li'l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1948.

8. Ehlu Beyti'n-Nebî (أهل بيت النبي)

Bu romanda yazar, Bedir savaşı, Ifk hadisesi, Peygamberin hastalığı ve bu hastalıktan dolayı vefatı, sonra Fatıma'nın, Ebu Bekr'in, Ömer'in ve Osman'ın vefatı, Ali'nin hilâfete görevlendirilmesinden dolayı sahabeler arasında çıkan fitne ve Ali'nin öldürülmesi, Muaviye'nin hilafeti gibi konuları ele almaktadır. Eser, 1948 yılında 390 sayfa olarak basılmıştır.¹³⁸

9. Kaşşun mine'l-Kutubi'l-Muğaddese (قصص من الكتب المقدسة)

Yazar, yaratılışın başlangıcından belirli bir dönem tarihine kadar Yahûdî şahsiyetini, Kur'an-ı Kerim'in kıssalarına uygun bir şekilde kutsal kitaplarda bulunan hikâyelerden yararlanarak yazmıştır. 1952 yılında 248 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹³⁹

10. Hayatu'l-Hüseyn (حياة الحسين)

Peygamber torunu Huseyn'in hayatındaki pek çok olayı kapsar. Bunların bazıları; Peygamberin ehl-i beyti, Bedir savaşı, Hüseyin doğumu, Peygamberin onu isimlendirmesi, Ömer'in öldürülmesi, Osman'ın halifeliği ve öldürülmesi, Ali'nin ve Muaviye'nin halifeliği ve Hüseyin'in şehadeti gibi konulardır. 1954 yılında 187 sayfa olarak basılmıştır.¹⁴⁰

11. el-Mesîh Îsâ b. Meryem (المسيح عيسى بن مريم)

es-Saḥḥâr'ın bu eseri, onun eserlerinin incisi sayılmaktadır. Kolay bir Kıssa üslubuyla ve ahenkle İsa peygamberin hayatı başarılı bir şekilde anlatılmıştır. Yazar İsâ b. Meryem kıssasını Kur'an-ı Kerim ve 4 İncil içerisinde bulunan bilgileri kullanarak orijinal bir uyumla anlatır.¹⁴¹ Bu kitap, okurlarına İsa peygamberin

¹³⁸ Bkz: es-Saḥḥâr, *Ehlu Beyti'n-Nebî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1948.

¹³⁹ Bkz: es-Saḥḥâr, *Kaşşun mine'l-Kutubi'l-Muğaddese*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1952.

¹⁴⁰ Bkz: es-Saḥḥâr, *Hayâtu'l-Hüseyn*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1954.

¹⁴¹ Bkz: "Efdâlu Müellefâti'l-Kâtibi'l-Mısırî Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr", <https://www.almrsal.com/post/465718>, (07.02.2018).

hayatıyla ilgili bilgi vermekle birlikte onlara manevi temizlik, izzet ve başka dersler noktasında yol göstermektedir. 1959 yılında 256 sayfa olarak basılmıştır.¹⁴²

12. Muhammedun Rasûlullahi Vellezine Me'ahu

(محمد رسول الله والذين معه)

Yazarın kendi ifadesiyle eserleri arasında en titiz şekilde çalıştığı ve önemseydiği, yazarlık hayatının büyük bir zamanını ayırdığı tarihi ansiklopedi niteliğinde sayılan *Muhammed Rasûlullah Vellezine Me'ahu* kitabıdır. Kitap insanlığın babası Âdem (a.s.) peygamberin döneminden, peygamberlerin atası İbrahim'e, İbrahim (a.s.) peygamberin döneminden peygamberimizin vefatına kadar yaklaşık 10 bin sayfalık 20 büyük bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümü müstakil bir kitap niteliğindedir. Pek çok farklı görüşü okuyarak oluşturduğu bu kitap objektif bir ansiklopedi özelliğini taşımaktadır.¹⁴³

Yazar'a, niçin bu kitapta bütün peygamberlerin tarihini ele almasına rağmen ismini *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* diye koyduğu sorulduğunda şu şekilde cevaplamıştır: “Çünkü; Allah, yaratılışın başlangıcından beri İslam'ın Allah'ın dini olduğunu, Peygamberlerin ve Enbiyaların dine çağırdığını ve bunu da Kur'an'ın şu ayetine dayandırdığını dile getirmiştir: “Allah katında tek din İslamdır.” (Âl-i İmran Sûresi; 3/19). Bu sebeple, Peygamberimize gelen son dinin ilk zamandan beri aynı ismi ve genel kaideleri taşıması hasebiyle kitaba bu ismi koymayı uygun buldum.” şeklinde dile getirmiştir.¹⁴⁴

es-Sahhâr, küçüklüğünde Peygamberimizin ve onun etrafındakilerin hayatını, ailesiyle katıldığı sohbet ortamlarında dinlediğini, Peygambere hayranlık duyarak büyüdüğünü ve okuma çağına geldiğinde, siyerle ilgili eline geçen bütün kitapları okumaya çalıştığını ifade eder. Büyüdüğünde tüm kalbiyle Peygamberimizin ve onun etrafındaki dostlarının hayatını kışsa üslubuyla yazmak istediğini hatıralarında dile getirir.¹⁴⁵

¹⁴² Bkz: “Abdulhamîd b. Cûde es-Sahhâr”, <http://www.cairodar.com/61682/-عبد-الحميد-جودة-السحر-كاتب-سيرة-الرسو>, (07.02.2018).

¹⁴³ Bkz: Cibril, *es-Sahhâr: Rihletun ile's-Sîreti'n-Nebeviyye*, s. 41.

¹⁴⁴ Bkz: Cibril, *es-Sahhâr: Rihletun ile's-Sîreti'n-Nebeviyye*, ss. 41-46

¹⁴⁵ Cibril, *es-Sahhâr: Rihletun ile's-Sîreti'n-Nebeviyye*, ss. 41-46

Yazar bu kitabı 1965 yılı Ekim ayından 1970 yılı Aralık ayına kadar yaklaşık 5 sene zarfında kaleme almıştır. Yazar, bu eseri bilimsel bir çalışma seviyesinde objektif olarak ele almıştır.¹⁴⁶ Kitabın içeriğini oluşturan 20 bölüm ve yazılış tarihleri sırasıyla şu şekildedir:

- 1-İbrahim Ebu Enbiya' (إبراهيم أبو الأنبياء), Peygamberlerin Babası İbrahim, Ekim 1965, 274 sayfa)
- 2-Hâceru'l-Mısıryye Ummu'l-'Arab (هاجر المصرية أم العرب), Mısırlı Hâcer Arapların Annesi, Mart 1966, 264 sayfa)
- 3-Benû İsmâ'îl (بنو إسماعيل), İsmailoğulları, Mayıs 1966, 287 sayfa)
- 4-el-'Adnâniyyûn (العدنانيون), Adnâniler, Şubat 1967, 278 sayfa)
- 5- Kûreyş (قريش), Kureyş, Mayıs 1967, 264 sayfa)
- 6-Mevlidu'r-Rasûl (مولد الرسول), Resulün Doğuşu, Temmuz 1967, 272 sayfa)
- 7-el-Yetim (اليتيم), Yetim, Ekim 1967)
- 8-Hatîcetu bintu Huveylid (خديجة بنت خويلد), Hatice binti Hüveylid, Ocak 1968, 270 sayfa)
- 9-Da'vetu İbrâhîm (دعوة إبراهيم), İbrahim'in Daveti, Mart 1968, 292 sayfa)
- 10-'Amu'l-Huzn (عام الحزن), Hüzün Yılı, Haziran 1968, 290 sayfa)
- 11-el-Hicrat (الهجرة), Hicret, Eylül 1968, 320 sayfa)
- 12-Gazvetu Bedr (غزوة بدر), Bedir Gazvesi, Kasım 1968, 321 sayfa)
- 13-Gazvetu Uhud (Uhud Gazvesi, Ocak 1969, 265 sayfa)
- 14-Gazvetu Hendek (غزوة خندق), Hendek Gazvesi, Mayıs 1969, 308 sayfa)
- 15-Sulhu'l-Hüdeybiye (صلح الحديبية), Hüdeybiye Barışı, Temmuz 1969, 321 sayfa)
- 16-Fethu Mekke (فتح مكة), Mekke'nin Fethi, Kasım 1969, 353 sayfa)
- 17-Gazvetu Tebuk (غزوة تبوك), Tebuk Gazvesi, Şubat 1970, 258 sayfa)
- 18-'Âmu'l-Vufûd (عام الوفود), Heyetler Yılı, Mayıs 1970, 289 sayfa)
- 19-Haccetu'l-Vedâ' (حجة الودع), Veda Haccı, Kasım 1970, 288 sayfa)
- 20-Vefatu'r-Rasul (وفاة الرسول), Resûlün Vefatı, Aralık 1970, 272 sayfa)¹⁴⁷

¹⁴⁶ es-Sahhâr, *Muhammed Resûlullah Vellezine Meahu*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1965-1970.

¹⁴⁷ Leme'â el-Muti'â, *Mevşû'atu Nisâ' ve Ricâl min Mısır, Dâru's-Şuruk*, Kâhire, 2003, ss. 479-587

13. ‘Omer b. ‘Abdulazîz (عمر بن عبد العزيز)

Yazar, bu kitabında İslamın 5. Halifesi olan Ömer b. Abdulaziz’i tüm yönleriyle ele almıştır. es-Saḥḥâr, Ömer bin Abdulaziz’in hayatından, dersler ve ibretler çıkararak okuyanları etkilemeyi amaçlamıştır. 1972 yılında 207 sayfa olarak basılan kitap es-Saḥḥâr’ın etkileyici eserlerinden biridir.¹⁴⁸

14. el-İsra’ Ve’l Mi‘rac (الإسراء والمعراج)

Yazar, İsra ve Miraç olayının önemini ayet ve hadislerle izah ettikten sonra konuyu diyaloglarla zenginleştirerek hikâye şeklinde okurlarına sunmaktadır. 1977 yılında 40 sayfa olarak basılmıştır.¹⁴⁹

15. Bilal Müezzini’r-Rasûl (بلال مؤذن الرسول)

1979 yılında 125 sayfa olarak basılan eser, İslam’ın ilk müezzini olan Bilal-i Habeşî’yi konu alır. Roman, onun Müslüman olmadan önce gördüğü işkenceleri, eziyetleri, ilk ezan hadisesini kısaca onun hayatını duygulandırıcı bir üslupla ele alır.¹⁵⁰

16. el-‘Arab Fî Avrupa (العرب في أوروبا)

Avrupada bulunan Müslüman Arapların hayatını konu alan 24 kısa hikâyeden oluşan bu koleksiyon, siyer ve tarihi verilere dayanarak çocuklar ve gençler için basitleştirilmiş tarzda ve onların kolayca anlayacağı bir üslupla yazılmıştır. 1984 yılında 385 sayfa olarak basılmıştır. Bu hikâyeler sırasıyla şu şekildedir:¹⁵¹

1. er-Raḥâ ve’l-Ṭılsım (الرحى و الطلسم)
2. Ru’ya’r-Rasul (رؤيا الرسول)
3. Meliku Endelüs (ملك أندلوس)
4. Ṭârik b. Ziyâd (طارق بن زياد)

¹⁴⁸ Bkz: es-Saḥḥâr, *Ömer bin Abdulaziz*, Mektebetu Mısır, Kâhire , 1972.

¹⁴⁹ Bkz: es-Saḥḥâr, *el-İsra’ ve’l Mi‘raç*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1977.

¹⁵⁰ Bkz: es-Saḥḥâr, *Bilal Müezzini’r-Rasûl*, Mektebetu Mısır, Kâhire , 1979.

¹⁵¹ Bkz: es-Saḥḥâr, *Kasasu’l-Enbiya’ mine’l-Kasası’d-Dînî li’l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1948.

5. Mûsâ b. Naşr (موسى بن نصر)
6. Nihayetu Mûsa b. Naşîr (نهاية موسى بن نصير)
7. el-‘Arab fî Fransa (العرب في فرنسا)
8. Charles Martel (شارل مارتل)
9. Şakru Kureyş (صقر قريش)
10. ‘Avde ilâ Ğazvi Fransâ (عودة إلى غزو فرنسا)
11. el-Ĥakem b. Hişâm (الحكم بن هشام)
12. el-‘Arab fî Kirîr (العرب في كريت)
13. el-‘Arab fî Şıķılliye (العرب في صقلية)
14. ‘Abdurrahmân ve T̄arûb (عبد الرحمن و طروب)
15. el-‘Arab fî İt̄alya (العرب في إيطاليا)
16. ‘Abdurrahmân en-Nâşır (عبد الرحمن الناصر)
17. el-Hakem bin en-Nâşır (الحكم بن الناصر)
18. el-Emira Şubh (الأميرة صبح)
19. el-Mensûr b. Ebî ‘Âmir (المنصور بن أبي عامر)
- 20- Vellâde ve İbnu Zeydûn (ولادة و ابن زيدون)
- 21- el-Câhiliyyetu’s-Şâniye (الجاهلية الثانية)
- 22- Şikâķ (شقاق)
- 23- İntişâru’l-Esbân (انتصار الأسبان)
- 24- Âĥîru Eyyâmi’l-‘Arab fî’l-Endelüs (آخر أيام العرب في الأندلس)

1.2.2. HİKÂYE KİTAPLARI

1. Şada’s-Sinîn (صدى السنين)

Kitap, dili sade ve basit kısa hikâyelerden oluşur. Hikâyeler, 1952 ihtilâl öncesi dönemin hayatını ve hatıralarını yansıtır. es-Saĥĥâr, hikâyelerdeki erkek ve kadın tasvirlerini ihtilâl öncesi hayata uygun bir şekilde yansıtarak, kendi tarzını başarılı bir şekilde göstermiştir. 1953 yılında yayımlanan kitap 239 sayfadan oluşmaktadır.¹⁵²

¹⁵² Bkz: es-Saĥĥâr, Şada’s-Sinîn, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1953.

2. Ermele Min Filistîn (أرملة من فلسطين)

Kitap çeşitli hikâyelerden oluşmaktadır. Kitaba ismini veren Ermele min Filistîn adlı hikâyenin konusu Filistinli dul bir kadındır. Hikâye, toplumun bakış açısıyla kadının yaşadığı sıkıntıları ele alır. 1959 yılında 156 sayfa olarak basılmıştır.¹⁵³

3. Leyletun ‘Âşife (ليلة عاصفة)

Çeşitli kısa hikâyeleri içeren bu kitap 1963 yılında 251 sayfa olarak yayımlanmıştır. Hikâyelerde bulunan olayların tamamı Avrupa ve Afrika ülkelerinde geçmektedir. Bazı ülkeleri ziyaret etme ve aşk hikâyeleriyle ilgili notlar oldukça zarif ele alınmıştır.¹⁵⁴ Okuyanların kültürünü ve dilini zenginleştiren bu hikâyeler Mısır’da beğeniyle karşılanmıştır.

4. Hemezâtu’ş-Şeyâtin (همزات الشياطين)

Yazar’ın, ilginç ve komik hikâyelerden oluşan bu kitabının ana fikri; şeytanların, insanları türlü hilelerle aldatmasıdır. 1964 yılında 197 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹⁵⁵ Seyyid Kutub, *Ḳutb ve Şahsiyyât* kitabında bu eserin hikâyelerini övgüyle karşılamış ve konusunda en iyi kitap olduğunu dile getirmiştir.¹⁵⁶

5. Hafakâtu Kalb (خفقات قلب)

Çeşitli kısa hikâyelerden oluşan bu kitap 1975 yılında 188 sayfa olarak basılmıştır. Kitabın içindeki hikâyelerden biri olan ve kitaba adını veren *Hafakâtu Kalb* hikâyesi ise bir aşk hikâyesini hoş bir üslupla konu alır.¹⁵⁷

¹⁵³ Bkz: es-Saḥḥâr, *Ermele min Filistîn*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1959.

¹⁵⁴ Bkz: es-Saḥḥâr, *Leyletun ‘Âşife*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1963.

¹⁵⁵ Bkz: es-Saḥḥâr, *Hemezâtu’ş-Şeyâtin*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1964.

¹⁵⁶ Seyyid Kutub, *Ḳutb ve Şahsiyyât*, Daru’ş-Şurûk, Beyrut, 3. Baskı, 1983.

¹⁵⁷ Bkz: es-Saḥḥâr, *Hafakâtu Kalb*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1975.

6. Keşku'l¹⁵⁸-Mûsîkâ (كشك الموسيقى)

Kitap, içeriğinde *Ermele min Filistin* hikâyesi de dahil olmak üzere 8 kısa hikâye barındırmaktadır. Bu hikâyeler topluluğuna ismini veren *Keşku'l-Mûsîkâ* ise, müzik hayranı olan bir kişinin arkadaşlarıyla kurduğu müzik grubuna değinmektedir. Eser 1975 yılında 178 sayfa olarak okuyanların beğenisine sunulmuştur.¹⁵⁹

1.2.3. OTOBİYOGRAFİ VE FİKİR KİTAPLARI

1. Ezra' ve Sîkân (أذرع وسيفان)

Roman kahramanlarının ziyaret ettiği ülkeler hakkındaki izlenimlerini ve anılarını paylaştığı kitap, 1958 yılında 193 sayfa olarak basılmıştır.¹⁶⁰

2. Şâni'u'l-İktisâdi'l-Amerîkî (صانعو الإقتصاد الأمريكي)

İktisâd ve Ticaret Fakültesinden mezun olan Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, iktisâd konusunda oldukça hacimli bir eser yazmıştır. 1960 yılında 360 sayfa olarak basılan bu eser Amerika'daki iktisatçıları ve iktisadî düzeni ele almaktadır.¹⁶¹

3. el-Kışşatu Min Hilâli Tecârubi'z-Zâtiyye

(القصة من خلال تجاربي الذاتية)

Yazar bu kitabında hikâye, roman vb. alanlarda yazma sanatına nasıl girdiğini ve kişisel deneyimlerini paylaşır. Okul hayatını detaylı bir şekilde anlatan es-Sahhâr, küçük yaşından itibaren edebiyata karşı duygularını ve hislerini geliştiren

¹⁵⁸ “كشك” (keşk) kelimesi Türkçede kullanılan “köşk” kelimesinin sonradan Arapçaya girmesiyle kullanılmıştır. Arapçada köşk kelimesi, kulübe anlamında kullanılmaktadır.

¹⁵⁹ Bkz: es-Sahhâr, *Keşke'l-Mûsîkâ*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1975.

¹⁶⁰ Bkz: es-Sahhâr, *Ezra'u ve Sîkân*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1958.

¹⁶¹ Bkz: es-Sahhâr, *Şâni'u'l-İktisâdi'l-Amerîkî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1960.

merhaleleri, röportaj üslubuyla dile getirir. Eser, 1961 yılında 180 sayfa olarak basılmıştır.¹⁶²

4. Şuvar ve Zikrayât (صور و ذكريات)

Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr'ın hayatından bir bölümü ve edebiyatla ilgili anılarıyla birlikte manevi görüşlerini ve 8 adet hikâyeyi içeren bu eser, 1961 yılında 240 sayfa olarak yayımlanmıştır.¹⁶³

5. Ve‘adallâhu İsrâîl (وعد الله إسرائيل)

Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr'ın, yaygınlaşan komünist ideoloji ve fikirlere karşı yazdığı bu kitap pek çok konuyu ele almaktadır. Bu konulardan biride o dönem Yahûdi ve dostlarının yapacağı faaliyetlerle bölgeyi olumsuz etkileyebileceğini dile getirmesidir. O dönemde İsrail henüz kurulma aşamasında olduğundan dolayı Mısır' da bulunan çoğu yazar onun yazdıklarının evhamlar içerdiğini söylemiş ve alayla karşılaşmıştır. Kısa bir süre sonra 1947 yılında Mısır-İsrâil savaşı patlak vermiş, Mısır ise Sinâ yarımadasını ve savaşı kaybetmiştir.¹⁶⁴ Bu kitap es-Saḥḥâr'ın bölgeyi ne kadar iyi okuyabildiğini ve ileri görüş sahibi olduğunu en açık bir şekilde gösteren eserlerinden biridir. Eser, 1967 yılında 137 sayfa olarak basılmıştır.

6. Şâni‘u’t-Târihi’l-Amerîkî (صانعو التاريخ الأمريكي)

1973 yılında 193 sayfa olarak basılan bu kitap Amerika'nın özgürlük ve kuruluşuyla ilgili hikâyeleri ele alır.¹⁶⁵

7. Hâzihî Ḥayâtî (هذه حياتي)

Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr'ın, vefat ettiği yıl olan 1974'te yazdığı bu eser, 328 sayfa olarak yayınlanmıştır. Hayatını bize basit ve sade bir üslup içinde

¹⁶² Bkz: es-Saḥḥâr, *el-Kıssatu min Hilâli Tecârubî'z-Zâtiyye*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1961.

¹⁶³ Bkz: es-Saḥḥâr, *Suvar ve Zikriyât*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1961.

¹⁶⁴ Bkz: es-Saḥḥâr, *Ve‘adellâhu İsrâîl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1947.

¹⁶⁵ Bkz: es-Saḥḥâr, *Şâniu't-Târihi'l-Amerîkî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1973.

sunmaktadır. Doğumundan vefat ettiği yıla kadar başından geçen olayları ve anıları gerçekçi ve samimi bir şekilde sunmuştur.¹⁶⁶

8. Zikrayât Sinemâiyye (ذكريات سينمائية)

Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr'ın, 35 sayfalık röportajını ve basınla ilgili konuşmalarını içermesi yanı sıra, pek çok yönetmen ve film yıldızıyla bir araya geldiği hatıra fotoğrafları da bulunmaktadır. Kitap, 1975 yılında 163 sayfa olarak basılmıştır.¹⁶⁷

9. 'Aduvvu'l-Beşer (عدو البشر)

Roman, melek ve insan kavramlarına detaylı girdikten sonra insanoğlunun zaafalarını hikâyeleştirerek sunmaktadır. Kitap, 1979 yılında 115 sayfa olarak basılmıştır.¹⁶⁸

10. Mescidu'r-Rasûl (مسجد الرسول)

1980 yılında Peygamber'in (s.a.v.) mescidi, Mescid-i Nebevîyi tanıtan ve mescidin atmosferini okurlarına yaşatmaya çalışan bu eser, 1980 yılında 84 sayfa olarak basılmıştır.¹⁶⁹

11. ed-Dustûru mine'l-Kurâni'l-Azîm ve'l-Ehâdisi'n-Nebeviyyeti's-Şerîfe

(الدستور من القرآن العظيم و الأحاديث النبوية الشريفة)

Kitabın ana fikri, Allah'ın kanunlarının dünya nizamını sağlamada en büyük etken olduğudur. Allah'ın kanunlarına bağlı olan ebedi mutluluğa ulaşır. es-Sahhâr, kitabını ayet ve hadis örnekleriyle zenginleştirerek İslamî fikirlerini ön plana çıkarmıştır. İlk baskısı 1988 yılında 70 sayfa olarak basılmıştır.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Bkz: es-Sahhâr, *Hâzihi Hayâtî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1974.

¹⁶⁷ Bkz: es-Sahhâr, *Zikrayât Sinemâiyye*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1975.

¹⁶⁸ Bkz: es-Sahhâr, *'Aduvvu'l-Beşer*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1979.

¹⁶⁹ Bkz: es-Sahhâr, *Mescidu'r-Rasûl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1980.

¹⁷⁰ Bkz: es-Sahhâr, *e-Dustûru mine'l-Kurâni'l-Azîm ve'l-Ehâdisi'n-Nebeviyyeti's-Şerîfe*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1988.

12. Ađvâun ale's-Sîreti'n-Nebeviyyeti ve Muđâranetun beyne'l-Edyân

(أضواء على السيرة النبوية و مقارنة بين الاديان)

1992 yılında 308 sayfa olarak basılan bu kitap, Muhammed (s.a.v.) hayatını konu almakla birlikte İbrahim peygambere ve başka peygamberlerin hayatına değinerek geçmişte ortaya çıkmış ve sonradan tahrif olmuş semâvî dinleri de ele almaktadır.¹⁷¹

1.2.4. SENARYO VE SİNEMA ESERLERİ

1. Şeyatînu'l-Cevv (شياطين الجو)

Senaryosunu es-Saĥĥâr'ın yazdığı, yönetmenliğini Niyazi Mustafa'nın yaptığı bu film 1956 yılında 100 dakika olarak yayımlanmıştır.¹⁷²

Filmin konusu; Farğali, 'Avvâd ve Ahmed hava kuvvetlerinde üç askerdir. 1948 savaşı sırasında Siyonist kuvvetlere karşı başarılı bir operasyon sonrası ilk kez bir araya gelirler. Film, her pilotun başından geçen hikâyeleri ele alır.

2. Derbu'l-Mehâbil (درب المهابل)

Abdulhamîd Cûde es-Saĥĥâr'ın, yazdığı ve yönettiği ilk filmidir.¹⁷³ 1955 yılında 88 dakika olarak yayımlanmış olan bu film, Mısır'ın sosyal hayatını yansıtmada oldukça başarılı bulunmuştur.

Filmin konusu; Evliliklerini gerçekleştirmek için her türlü maddi tasarrufta bulunan bir çifttir. Adam sevdiği kıza bir an önce kavuşmak için maddi sorunlar içerisinden kurtulma ümidiyle bir piyango bileti satın alır ve sevdiği kıza saklaması için verir. Kızın babası dindar bir adamdır. Bileti tesadüfî olarak evinde bulur ve

¹⁷¹ Bkz: es-Saĥĥâr, *Ađvâun ale's-Sîreti'n-Nebeviyyeti ve Muđâranetun beyne'l-Edyân*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1992.

¹⁷² Bkz: "Şeyatînu'l-Cevv", <https://www.elcinema.com/work/1009145/>, (17.02.2018).

¹⁷³ Bkz: Âişe el-Merâġi, "es-Saĥĥâr-Sâhibu'l-İslâmiyyât", <https://adab.akhbarelyom.com/newdetails.aspx?g=9&id=417114>, (20.02.2018).

kızgınlıkla bileti sokağa atar. Bileti sokakta bulan deli bir adamın, bu biletle ikramiye kazanmasından sonra değişen hayatı komedi üslubuyla ele alınır.¹⁷⁴

3. ‘Amâlikatu’l-Baħr (عمالقة البحر)

es-Saħħâr’ın 1952 yılındaki ihtilâle Şeyatînu’l-Cevv filminden sonra sanatsal katkıda bulunduğu ikinci film ‘Amâlikatu’l-Baħr’dır. Yönetmenliğini es-Seyyid Bedr’in yaptığı bu film 1960 yılında 100 dakika olarak yayımlanmıştır.¹⁷⁵

Film, Mısır’a saldıran üç düşmana¹⁷⁶ karşı deniz kuvvetlerinde torpido bölümünde görevli bir grup askerin gösterdiği mücadeleyi ve askerlerin hikâyelerini ele alır.

4. Elmazzu ve ‘Abduh el-Ĥâmûlî (المظ وعبد الحامولى)

Hikâyesini Abdulhamîd Cûde es-Saħhar’ın yazdığı bu filmin yönetmenliğini Hilmî Rafle yapmıştır. Film, 1962 yılında 130 dakika olarak yayımlanmıştır.

Filmin konusu; Hidîv İsmail döneminde basit bir bayan işçi olan Elmaz’ın sanatçı Abduh el-Ĥâmûlî’nin yardımıyla meşhur bir şarkıcıya dönüşmesiyle başlar. Hidîvî, Elmâzı çok beğenir ve onu kendisiyle evlenmeye ikna etmesi için ‘Abduh el-Ĥâmûlî ile anlaşır. Evlilik gerçekleştikten sonra el-Ĥâmûlî, Elmaz’ın şarkı söylemesini Hidîvin emriyle engeller. Bu durum sanatçıların saraya karşı tepkisine ve ayaklanmalara sebep olur ve olaylar bu şekilde sürer.¹⁷⁷

5. Ummu’l-‘Arûse (أم العروسة)

Filmin, kıssasını ve diyaloglarını es-Saħħâr, senaryosunu Abdulħayy Edib ve yönetmenliğini ‘Âtıf Sâlih icra etmiştir. Film, 1963 yılında 105 dakika olarak gösterime girmiştir.

¹⁷⁴ Bkz: “Derbu’l-Mehâbil”<https://www.youtube.com/watch?v=TYSGjeaCnDw>, (18.02.2018).

¹⁷⁵ Bkz: “Abdulhamîd b. Cûde es-Saħħâr”, <http://www.cairodar.com/61682/-السحر-كاتب-عبد-الحميد-جودة-السحر-كاتب-> سيرة-الرسو (17.02.2018).

¹⁷⁶ İngiltere, Fransa, İsrail Süveyş kanalı konusunda adı geçen üçlü düşmandır.

¹⁷⁷ Bkz: “Elmazzu ve ‘Abduh el- Ĥâmûlî”, <https://www.elcinema.com/work/1009145/>, (17.02.2018).

Film, büyük bir ailenin reisi olan ve 7 çocuk babası Hüseyin Efendi'nin aile hayatını konu alır. Hüseyin Efendi'nin büyük kızı Ehlâm'ın nişanlılık sürecindeki sıkıntılarını ve aile içindeki manzaraları komedi üslubuyla ele almaktadır.¹⁷⁸ Filmin amacı ise örnek Mısır ailesini, ekranlarda izleyenlere sunmaktır.

6. Mer'etî Müdü'r 'Âmm (مرأتى مدير عام)

es-Sahhar'ın kışşasını yazdığı, Sadettin Vehbe'nin senaryo haline getirdiği filmin yönetmeni Fatîn Abdulvehhâb'dır. Film, 1966 yılında 110 dakika olarak yayımlanmıştır.

Filmin konusu; başlangıçta mutlu olan bir çiftin hayatları, aynı yerde çalışan çiftlerden kadının, kocasının üstünde genel müdür derecesine terfi etmesiyle değişir. Bu durumu herkesten saklamak isteyen erkeğin, sebep olduğu olayları film konu alır.¹⁷⁹ Bu eser, es-Sahhar'ın yaşadığı dönemdeki toplumun, çalışan kadın imajına nasıl baktığını güzel bir şekilde tasvir etmektedir.

7. en-Nışfu'l-Âḥar (النصف الآخر)

Filmin kışşasını, senaryosunu ve diyaloglarını Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr yazmıştır. Yönetmenliğini ise Ahmed Bedirhân'ın yaptığı bu film, 1967 yılında 105 dakika olarak gösterime girmiştir.

Filmin konusu: Ailenin reisi, karısının ölümünden sonra boş ve sıkıcı bir hayat geçirmeye başlar. Çocuklarının kimisi ya okumaktadır ya da kendi özel işleriyle ilgilenmektedirler. Aradan bir müddet geçtikten sonra adamın kendisi gibi eşini kaybeden bir bayanla tanışması ve ikilinin, çocuklarından habersiz evlenmeleri çocukları açısından birçok sorun teşkil etmeye başlar ve olaylar bu şekilde devam eder.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Bkz: "Abdulhamîd b. Cûde es-Saḥḥâr", http://www.el-tareeq.net/Article.aspx?Article_ID=10311&art=المصرية-عن-الأسرة-التعبير-عقري-المجتمع-و-عقري-التعبير-عن-الأسرة-المصرية, (20.02.2018)

¹⁷⁹ Bkz: "Mer'etî Müdü'r 'Âmm", <https://www.youtube.com/watch?v=8mUqBOodLpE>, (26.02.2018)

¹⁸⁰ Bkz: "Ummu'l-Arûse", <https://www.youtube.com/watch?v=fEdg-Ow2Tx8>, (18.02.2018).

8. Fecru'l-İslam (فجر الإسلام)

Şâlah Ebu Seyf'in yönetmenliğini yaptığı bu filmin hikâyesini ve senaryosunu Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr yazmıştır. Film, İslamî sinema kategorisinde yer almakta olup *Nuru'l-İslam* ismiyle de ekranlara gelmiştir. 136 dakikalık bu film 1971 yılında yayımlanmıştır.

Film, Cahiliye döneminden başlayıp, Mekke'de İslam dininin ortaya çıktığı döneme kadarki aklî çöküş ve hurafelerin hakimiyetini ele alır. Mekke ve Medine arasında bulunan kabilelerden bir kabilenin liderinin oğlu İslam'a katılır ve kabilesini bu yeni dine çağırmaya başlar. Bu davet çağrısından sonra eski ve yeni nesil arasında yaşanan çatışmaları film, çarpıcı bir şekilde sunar.¹⁸¹

9. el-Ḥafîd (الحفيد)

Filmin kışşasını ve diyaloglarını es-Saḥḥâr, yönetmenliğini ise 'Âtıf Sâlih yapmıştır. Film, 1975 yılında 110 dakika olarak ekranlara sunulmuştur.¹⁸²

Film Şefikle, Nebile'nin evlilik törenleriyle başlamaktadır. Çocuk edinme konusunda acele etmeme kararı alırlar. Fakat annesinin baskısıyla karısının hamile kaldığını öğrenen erkek karısıyla şiddetli bir tartışma yaşar ve karısını annesinin evine gönderir. Film bundan sonra erkeğin, eşiyle barışma girişimlerini komedi tarzıyla ele almaktadır.¹⁸³ Filmde yaşanan olaylar, halkın nesiller boyunca yaptığı davranışlarından ilham alınarak oluşturulmuştur. Mısır aile hayatını ekranlara taşıyan önemli eserlerden biridir.

10. er-Risâle (الرسالة)

Filmin, kışşasını ve senaryosunu Tefîk el-Hakîm, Abdurrahman Şerḳavî, Muhammed Ali Mâhir ve Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr birlikte yazmışlardır. Türkçeye *Çağrı* ismiyle çevrilen bu filmin yönetmenliğini Mustafa 'Aḳḳâd

¹⁸¹ Hasan Ḥaddâd, "Fecru'l-İslâm", www.cinemattechhaddad.com/Rowad/SAbuSaef_4.HTM, (28.02.2018).

¹⁸² Bkz: "el-Ḥafîd", <https://www.elcinema.com/work/1010167>, (23.02.2018).

¹⁸³ Bkz: es-Saḥḥâr, *el-Ḥafîd*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1973.

yapmıştır. İslam dünyasında büyük bir beğeniyle izlenen film, 1976 yılında 198 dakika olarak gösterime girmiştir.¹⁸⁴

Film, miladî VI. asırda yaşayan İslam dininin son peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını ve onun İslama davetini objektif ve samimi bir şekilde konu almaktadır.¹⁸⁵

11. Allahuekber (الله أكبر)

Kabe'nin inşasından, Mekke'nin fethine kadar olan olayları konu edinen, senaryo ve diyalog şeklinde 214 sahneden oluşacak şekilde yazılmış bir eserdir. 1979 yılında 222 sayfa olarak basılmıştır.¹⁸⁶

12. Âdem İle'l-Ebed (آدم إلى الأبد)

Eser, senaryo ve diyalog şeklinde çeşitli hikâyelerden oluşmuştur. Halife Ali'nin İbni Mülcem tarafından şehid edilmesi ve Muaviye ile ilgili bazı konulara değinir. Kitaba ismini veren *Âdem ile'l-Ebed* ise farklı bir konuya değinerek, Âdem isimli bir babayla oğlunun hikâyesini tiyatro tarzı ele alır. 1982 yılında 148 sayfa olarak basılmıştır.¹⁸⁷

13. en-Nimr (النمر)

Eser, senaryo ve diyalog şeklinde yazılmış sosyal bir hikâyeyi ele alır. 1984 yılında 123 sayfa olarak basılmıştır.¹⁸⁸

14. eş-Şâri'u'l-Cedîd (الشارع الجديد)

Abdulhamîd Cûde es-Sahhar'ın, eş-Şâri'u'l-Cedîd romanı onun vefatından sonra dizi olarak yayımlanmıştır. Senaryosunu Mâcid Abdullah, yönetmenliğini ise Muhammed Fâdıl'ın yaptığı bu dizi, 1997 yılında yayımlanmıştır.

¹⁸⁴ Bkz: "er-Risâle", <https://www.elcinema.com/work/1004570>, (26.02.2018).

¹⁸⁵ Mustafa Abdulfettâh, el-Edib Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr. <https://elbadil.com/2017/01/حكاية-> /صورة-الأديب-عبد-الحميد-السحر-مع (25.02.2018)

¹⁸⁶ es-Sahhâr, *Allahuekber*, Mektebetu Mısır, Kâhire , 1979.

¹⁸⁷ es-Sahhâr, *Âdem ile'Ebed*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1982.

¹⁸⁸ es-Sahhâr, *en-Nimr*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1984.

Film, 1952 yılında *I. Dünya Savaşı ile Özgür Subaylar Hareketi* arasındaki bir dönemde yaşayan Mısırlı bir ailenin hayatını ele almaktadır. Bir tren sürücüsü yeni bir sokakta ev satın alır ve ailesiyle birlikte eve yerleşir. Bu yeni cadde, Mısır'da yeni bir toplumun ve yeni bir rüyanın cisimlendirilmiş halini ifade eder. Dizi, 1952 yılında meydana gelen ihtilâlle sona erer.¹⁸⁹

15. Lâ İlâhe İllallâh (لا إله إلا الله)

es-Sahhâr'ın, *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* adlı kitabı dizi formatında *Lâ İlâhe İllallâh* adıyla ekranlara yansımıştır. Yönetmenliğini Ahmet Tantâvi'nin yaptığı bu dizi Mısır'da kısa bir süre içinde şöhrete kavuşmuştur.¹⁹⁰ 30 bölümden oluşan dizi, öğretim üyesi Muhammet Tasa tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

1.2.5. TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMİŞ ESERLERİ

1. Hz. Bilal-Peygamber Müezzini

Rağbet yayınlarından çıkan eser, Numan Yazıcı tarafından tercüme edilmiş ve 2007 yılında 112 sayfa olarak yayımlanmıştır. Orijinal adı Bilal Müezzini'r-Rasûl (بيلال مؤذن الرسول) 'dür.

2. Ömer b. Abdülazîz- İkinci Ömer

Rağbet yayınlarından çıkan eser, Numan Yazıcı tarafından tercüme edilmiş ve 2007 yılında 176 sayfa olarak yayımlanmıştır. Orijinal adı Ömer bin Abdulaziz (عمر بن عبد العزيز) 'dir.

¹⁸⁹ Bkz: “eş-Şâri‘u'l-Cedîd”, <https://www.elcinema.com/work/1563041/>, (26.02.2018).

¹⁹⁰ Bkz: ay. s. 47; Mustafa Abdulfettâh, el-Edîb Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, <https://elbadil.com/2017/01/حكاية-صورة-الأديب-عبد-الحميد-السحار-مع/>, (25.02.2018)

3. Siyah İnci-Bilal-i Habeşi

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Halil Uysal tarafından tercüme edilmiş ve 2010 yılında 120 sayfa olarak yayımlanmıştır. Orijinal adı Bilal Müezzini'r-Rasûl (بلال مؤذن الرسول) 'dür.

4. Hatice'nin Goncası

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerde tarafından tercüme edilmiş ve 2010 yılında 240 sayfa olarak tercüme edilmiştir. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 8. si olan kitabın orijinal adı Hatîcetu bintu Huveylid (خديجة بنت خويلد) 'dir.

5. Faraklit'i Beklerken – Kureyş

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerde tarafından tercüme edilmiş ve 2011 yılında 240 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 5. si olan kitabın orijinal adı Kureyş (قريش) 'tir.

6. Anayurt Mekke – Adnaniler

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Mustafa Adaş tarafından tercüme edilmiş ve 2011 yılında 264 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 4. sü olan bu kitabın orijinal adı el-'Adnâniyyûn (العدنانيون) 'dur.

7. O Bir Yetimdi

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerde tarafından tercüme edilmiş ve 2011 yılında 240 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 7. si olan bu kitabın orijinal adı el-Yetim (اليتيم) 'dir.

8. İbrahim Milleti İsmailoğulları

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Mehmet Yazıcı tarafından tercüme edilmiş ve 2011 yılında 284 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 3. sü olan kitabın orijinal adı Benû İsmail (بنو إسماعيل) 'dir.

9. Mısırlı Hacer

İnkılâb yayımlarından çıkan eser, Said Hançabay tarafından tercüme edilmiş ve 2011 yılında 216 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 2. si olan bu kitabın orijinal adı Hâceru'l-Mısıryye Ummu'l-'Arab (هاجر المصرية أم العرب)'dır.

10. Rahmetin Gelişi Hz. Peygamber'in Doğumu

İnkılâb yayımlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2011 yılında 246 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 6. sı olan kitabın orijinal adı Mevlidu'r-Resûl (مولد الرسول)'dür.

11. Meryem Oğlu İsa

Kaynak yayımlarından çıkan eser, Muharrem Tan tarafından tercüme edilmiş ve 2011 yılında 400 sayfa olarak yayımlanmıştır. Eserin orijinal adı el-Mesîh 'Îsâ bin Meryem (المسيح عيسى بن مريم)'dir.

12. Hüzün Yılı

İnkılâb yayımlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2012 yılında 256 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 10. su olan kitabın orijinal adı 'Amu'l-Huzn (عام الحزن)'dir.

13. İbrahim'in Duası- İsa'nın Müjdesi

İnkılâb yayımlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2012 yılında 238 sayfa olarak tercüme edilmiştir. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 9. su olan kitabın orijinal adı Davetu İbrahim (دعوة إبراهيم)'dir.

14. İncanın Zaferi – Bedir

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından 2013 yılında tercüme edilmiş ve 258 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 12. si olan kitabın orijinal adı Ğazvetu Bedr (غزوة بدر)'dir.

15.Özgürlüğe Yolculuk – Hicret

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2013 yılında 260 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 11. si olan kitabın orijinal adı el-Hicra (الهجرة)'dir.

16. Hendek Savaşı

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2014 yılında 264 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 14. sü olan bu kitabın orijinal adı Ğazvetu Hendek (غزوة خندق)'tir.

17. Okçular Tepesi: Uhud

İnkılâb yayınlarından çıkan bu eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2014 yılında 256 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 13. sü olan kitabın orijinal adı Ğazvetu Uḥud (غزوة أحد)'dir.

18. Kırṭuba Prensesi

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Meryem Solmaz tarafından tercüme edilmiş ve 2015 yılında 216 sayfa olarak yayımlanmıştır. Orijinal adı Emîret-u Kırṭuba (أميرة قرطبة)'dir.

19. Mekke'nin Fethi

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2015 yılında 262 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu serisinin* 16. sı olan bu kitabın orijinal adı Fethu Mekke (فتح مكة)'dir.

20. Hudeybiye Barışı

İnkılâb yayınlarından çıkan bu eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2015 yılında 272 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Resûlullah vellezine Me'ahu serisinin* 15. si olan kitabın orijinal adı Şulhu'l-Hudeybiye (صلح الحديبية)'dir.

21. Yalnız Sahâbi Ebu Zer

İnkılâb yayınlarından çıkan bu eser, Hilal Livaoğlu ve Emine Özkanlı tarafından tercüme edilmiş ve 2016 yılında 120 sayfa olarak tercüme yayımlanmıştır. Eserin Orijinal adı Ebu Zer el-Ğifârî (أبو ذر الغفاري)'dir.

22. Tebük Savaşı

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2016 yılında 142 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu serisinin* 17. si olan kitabın orijinal adı Ğazvetu Tebük (غزوة تبوك)'dur.

23. Ey Ateş Serin Ol-Peygamberler Atası İbrahim

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Ümit Dericioğlu tarafından tercüme edilmiş ve 2016 yılında 232 sayfa olarak yayımlanmıştır. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu serisinin* 1. si olan kitabın orijinal adı İbrahim Ebu Enbiya' (إبراهيم أبو الأنبياء)'dir.

24. Veda Haccı

İnkılâb yayınlarından çıkan eser, Adem Yerinde tarafından tercüme edilmiş ve 2017 yılında 173 sayfa olarak tercüme edilmiştir. *Muhammed Rasûlullah vellezine Me'ahu* serisinin 19. su olan kitabın orijinal adı Haccetu'l-Vedâ' (حجة الودع)'dir.

25. Çocuklar İçin İslam Tarihi / Örnek Halifelerin Hayatı

Kahraman yayınlarından çıkan eser, 20 küçük kitaptan oluşan bir koleksiyondur. Eserin orijinal adı Kaşasu'l-Hulefâ' er-Râşîdin (قصص الخلفاء الراشدين (للأطفال))'dir.

26. Çocuklar İçin İslam Tarihi / Peygamberlerin Hayatı

Kahraman yayınlarından çıkan eser, 20 küçük kitaptan oluşan bir koleksiyondur. Eserin orijinal adı Kaşasu'l-Enbiya' mine'l-Kaşası'd-Dînî li'l-Et'fâl (قصص الأنبياء من القصص الدينية للأطفال)'dir.

27. Çocuklar İçin İslam Tarihi / Peygamberimizin Hayatı

Kahraman yayınlarından çıkan eser, 24 küçük kitaptan oluşan bir koleksiyondur. Eserin orijinal adı Sîretu'n-Nebeviyye mine'l-Kaşası'd-Dînîyye li'l-Et'fâl (سيرة النبوية من القصص الدينية للأطفال)'dir.

İKİNCİ BÖLÜM
ABDULHÂMİD CÛDE ES-SAHHÂR'IN ARAP DİLİ VE
EDEBİYATINDAKİ YERİ

2. ABDULHÂMİD CÛDE ES-SAHĤĤÂR'IN ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ

2.1. Edebi Kişiliği

Abdulhamîd Cûde es-Sahĥâr, o dönemde yaşayan Necîb el-Kilânî, Necîb Mâhfuz, Yûsuf es-Sibâ'î, İhsân 'Abdu'l-Kuddûs, 'Âdil Kâmil, Abdurrahman eş-Şarkavî ve Muhammed 'Abdu'l-Halîm 'Abdullah'ın da bulunduğu ikinci kuşak yazarlar arasında kabul edilir. İkinci kuşaktaki yazarların edebi şahsiyetlerinin oluşmasında, Taha Huseyn, el-'Aĥĥâd ve Huseyn Heykel gibi birinci kuşak yazarların etkisi vardır. İkinci kuşak yazarlar, özgün bir edebiyatla, toplumsal konulara dikkat çekerek halktan bütün insanların da anlayabileceği sade bir dil kullanmışlardır.¹⁹¹

Arap hikâyeciliğinin gelişmesinde *Üniversiteliler Nesli* olarak adlandıran bu dönem yazarlarının çoğunun, Edebiyat dışı alanlardan mezun olmuş olmaları dikkat çekmektedir. Bunlardan; Abdurrahmân Münif Ekonomi alanında doktorasını tamamlamış, Ali Ahmed Bâĥsîr İngiliz Dili ve Edebiyatı, Abdulhamîd Cûde es-Sahĥâr Ticaret ve İktisât Fakültesi, Yusuf es-Siba'î Kara Harp Okulu, İhsân 'Abdu'l-Kuddûs Hukuk Fakültesi, Yusuf İdris Tıp Fakültesi ve bu alanda Nobel ödüllü Necîb Mahfûz ise Felsefe bölümünden mezun olmuşlardır.¹⁹²

es-Sahĥâr'ın ailesinin İslâm dinine, Arap gelenek ve göreneklerine bağlı olması ve küçük yaşlardan itibaren babasıyla birlikte ders ve sohbet halkalarına katılması bu meclislerde okunan edebî ve dînî kitapları dinlemesi, şüphesiz onun şahsiyet ve kültür teşekkülüne atılan ilk tohumlardır.¹⁹³

Yazar, küçük yaştan itibaren çevresindeki siyasi, ekonomik ve kültürel olaylara karşı merak duymuştur. Henüz 11 yaşında (1924) kendi parasıyla gazete alması, Sudan'daki Mısır ordusunun komutanı Serdar'ın suikasta uğraması ve

¹⁹¹ Ahmet Kâzım Ürün, "Abdulhamîd Cûde es-Sahĥâr ve eş-Şâri'u'l-Cedîd Adlı Romanı", *Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Der.*, sayı: 10, Konya, 2003, s. 340-341.

¹⁹² Bkz: Salâhuddin Abdî, Abdulhamîd Cude es-Sahĥâr; el-Abĥarî, <http://www.odabasham.net/-نقد-72370-عبد الحميد-جودة-السحر-؛-المنسي-العبري>, (01.02.2018).

¹⁹³ Bkz: es-Sahĥâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj", (01.02.2018).

Serdar'ın zengin yardımcılarının dışındakilerinin Mısır'da idam cezasına çarptırılması gibi olayları hatıralarında zikretmesi de onun küçük yaştan itibaren çevresindeki olaylara karşı ilgi duyduğunu göstermektedir.¹⁹⁴ Ayrıca 1952 yılında ihtilâl sırasında orduda görev yapan es-Saḥḥâr, o dönem Hava ve Deniz kuvvetlerini desteklemek için yayınladığı iki filminde ise ihtilâle sanatsal katkılarda bulunmuştur.¹⁹⁵

Yazar, çocukluğundan itibaren eline geçen her hikâye ve romanı iştahlı bir şekilde okumuştur. el-Ezher üniversitesine gidip orada insanların pek rağbet etmediği edebî zevk ve niteliği yüksek olan eserleri, gençlerin ancak üniversitede okuyup anlayabildiği el-Menfalûfî gibi yazarların eserlerini henüz küçük yaşlarında merakla okumuştur. Üniversiteden mezun olduktan sonra orduda çalışmaya başlayan es-Saḥḥâr, o dönemde İngilizlere karşı mücadele içinde bulunmakla birlikte onlardan yeni şeyler öğrenmiştir. İngilizcesini geliştiren es-Saḥḥâr, İngiliz edebiyatından da pek çok eser okumuştur.¹⁹⁶ Bu okumalarla birlikte çeşitli ülkeleri ziyareti, es-Saḥḥâr'ın kültür kaynaklarını çeşitlendirmiştir. Arapça yanında İngiliz dilinde yazılmış eserleride okuyabilmesi, döneminde yaşayan pek çok yazardan onu ayırmıştır.¹⁹⁷ Yazar, kendisinin dini ve modern olmak üzere iki karaktere sahip olduğunu ifade eder. Bu karakterlerin oluşmasında, şüphesiz onun Mısır'ın sınırlarını aşabilen okumalar yapması ve böylece yeni dünya düzenini tanınması önemli faktörlerden biridir.¹⁹⁸

Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr, okul çağında kardeşleri Ahmed, Saîd ve diğer arkadaşlarıyla sık sık toplanıp, Taha Hüseyin'nin *el-Eyyâm*'i başta olmak üzere farklı dînî ve edebî eserler okuyup, okudukları yerleri beraber analiz etmişlerdir.¹⁹⁹ es-Saḥḥâr ve Necib Mahfûz aynı üniversiteden mezun olmalarına ve üniversitede ikisinin ortak arkadaşı olmasına rağmen hiç karşılaşmamışlardır. Üniversiteden

¹⁹⁴ Bkz: el-Mutî'â, *Mevsû'atu Nisâ'* ve *Ricâl min Mısır*, ss. 479-587.

¹⁹⁵ el-Mutî'â, *Mevsû'atu Nisâ'* ve *Ricâl min Mısır*, ss. 479-587.; "Abdulhâmid Cude es-Saḥḥâr- Kâtib Sîretu'r-Resûl", <http://www.cairodar.com/61682/عبد-الحميد-جودة-السحر-كاتب-سيرة-الرسو>, (01.02.2018)

¹⁹⁶ Bkz: es-Saḥḥâr, "Kâtib ve Kıssa- Röportaj", (02.02.2018).

¹⁹⁷ Bkz: es-Saḥḥâr, *Hâzihi Hayatî*, s. 181-184; *Suvar ve Zikrayât*, s. 199.

¹⁹⁸ Bkz: es-Saḥḥâr, "Kâtib ve Kıssa- Röportaj".

¹⁹⁹ es-Saḥḥâr, *Hâzihi Hayatî*, s. 117, 123; *Suvar ve Zikrayât*, s. 178-179; Ürün, "Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr ve eş-Şari'u'l-Cedîd Adlı Romani", s. 340-341.

mezun olduktan sonra bir ortak arkadaşlarının akrabasının cenaze töreninde ilk defa tanışmışlardır. Cenazeden hemen sonra edebiyat, yayın ve kültür hayatı hakkında konuşmaya başlayan es-Sâhhar ve Necîp, bundan sonra Adil Kâmil, Kâzinu Bedî' ile beraber her Cuma sabahı oturup, aralarında edebi ve ilmî münakaşalarla fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Şüphesiz bu konuşmalar es-Saḥḥâr'ın edebiyat ve kültür hayatında büyük izler bırakmıştır.²⁰⁰

es-Saḥḥâr'ın, edebi birikimi özetlenecek olursa, batı dillerinden çevrilmiş romanlar, Mısır'ın öncü roman ve hikâye yazarlarının eserleri ile lise ve üniversitede arkadaşlarıyla okumuş oldukları çeşitli kitaplar şeklinde üç gruba ayrılması mümkündür.²⁰¹

Yazar, 1937 yılında ilk makalesini yazdığını ve *el-Ehrâm* gazetesine gönderdiğini, bunun kendisi ile bir yayın kuruluşunun ilk bağlantısı olduğunu dile getirmektedir. Bunun dışında İngilizceden tercüme ettiği makaleleri *el-Ehrâm'a* gönderen es-Saḥḥâr'ın bütün makaleleri yayınlanmıştır. Tercüme ettiği makalelerden birini de *el-Muḥattam* gazetesine gönderen es-Saḥḥâr, makalesinin dönemin meşhur yazarlarından Kerim Sâbit ve Fâris Nemr'in makaleleri arasında 1. sayfada yayınlandığını aktarmaktadır.²⁰²

Her olayda eline bir kalem alarak hikâye türü bir şeyler yazmayı bir hayat biçimi olarak benimseyen es-Saḥḥâr²⁰³, edebiyat hayatına müfekkîr Ahmed Hasan ez-Zeyyât'ın çıkardığı *er-Risâle* ve öğretmen Ahmed Emin'in çıkardığı *es-Şekâfe* dergilerinde kısa hikâyeler yazarak başlamıştır.²⁰⁴ İlk kısa hikâyesi, kılıbık bir adamı konu edinen *Raculu'l-Beyt* isimli eseridir.²⁰⁵ Çocuklara hikâye yazdığı sırada Arap tarihini öğrendiğini dile getiren es-Saḥḥâr, bundan sonra kısa hikâye yazarlığından

²⁰⁰ Bkz: es-Saḥḥâr, *Suver ve Zikrayat*, Mektebetu Mısır, Kâhire 1989 s. 199; Bkz: es-Saḥḥâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj"; Bkz: Muhammed el-Hasan, "Radobis", www.elyomnew.com/news/nostalgia/2017/01/22/62869, (03.02.2018).

²⁰¹ Bkz: es-Saḥḥâr, *Suver ve Zikrayat*, s. 175.

²⁰² "Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr", https://www.marefa.org/عبد_الحميد_جودة_السحر, (03.02.2018).

²⁰³ Bkz: es-Saḥḥâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj", (03.02.2018).

²⁰⁴ Bkz: es-Saḥḥâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj"; Bkz: "Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr", http://www.cairodar.com/61682/عبد-الحميد-جودة-السحر-كاتب-سيرة-الرسو

²⁰⁵ Bkz: es-Saḥḥâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj"; Bkz: es-Saḥḥâr, *Suver ve Zikrayat*, s. 175.

dolayı İslam dünyası, es-Saḥḥâr okumalarını, İslamî yenilikçi fikirler olarak kabul etmiştir.²¹¹

Yazar, bunun yanında Arap edebiyatının ve kültürünün gelişmesinin, Arap kültürünü yaşamak ve onu aydınlatmaktan geçtiğine inanmaktadır. Arap kültürünün ve İslam mirasının, Mısır'ın asırlardan beri süregelen entelektüel gelişiminde iki önemli temel olduğunu dile getiren es-Saḥḥâr, bu mirasa dönmeden Arap kültürünü ve edebiyatını geliştirmenin mümkün olmadığını vurgulamıştır. Yazar, bu yüzden farklı kültürlerin renklerini sindirmeye çalıştıktan sonra eserlerini yazmaya başlamıştır.²¹²

Ayrıca es-Sâhhar, yaşadığı asırda roman, hikâye ve farklı alanlarda yazdığı eserlerinin sayısal çokluğu sebebiyle sayılı kimselerden olmuştur. Yazarın ortaya koyduğu ürünlerinin sayısının 80'ni aşması, onun şüphesiz eser kaleme almaya ne kadar tutkulu olduğuna işaret etmekle birlikte yazdığı sosyal romanları, sinema senaryoları ve dinî kıssalarıyla Arap ve İslam kütüphanesinin zenginleşmesine önemli katkıda bulunmuştur.

es-Saḥḥâr ve Necib Maḥfûz ilk hikâyelerini yayınlamaları için pek çok yayınevine göndermişlerdir. Fakat yayınevleri o dönemde popüler olan yazarların eserlerini yayımlamak istediklerinden onları geri çevirmiştir. Bunun üzerine Necip Mâhfuz'a bir yayınevi kurmayı teklif eden es-Saḥḥâr, Necip Mâhfuz'un bu teklife isteksiz olduğunu görmüş ve bunun neticesinde kendisi eşinin zinetlerini satarak üniversitedeki akademisyenler ve öğrenciler ile birlikte *Lecnetu'l-Neşri li'l-Câmi 'iyyîn*²¹³ ismini taşıyan yayın ekibini kurmuştur. Bu yayınevinin kurulması, II. Dünya savaşına denk geldiğinden dolayı hikâyelerin yazılmasında ve çoğaltılmasında çok sıkıntılar çekilmiştir. Bu sıkıntıların başında kâğıt bulma zorluğu gelmektedir. Kâğıt fiyatlarının pahalı olması, es-Saḥḥâr ve ekibini Mısır'a gemiler vasıtasıyla gelirken ıslanmaları sebebiyle fiyatları ve kalitesi daha düşük olan kağıtları almaya itmiştir. Bu ıslak kağıtları alarak ütülerle kurutmuş ve

²¹¹ Bkz: Cibril, *es-Saḥḥâr: Rihletun ile's-Sîreti'n-Nebeviyye.*, s. 90.

²¹² Bkz: Cibril, *es-Saḥḥâr: Rihletun ile's-Sîreti'n-Nebeviyye.*, s. 41-45.

²¹³ Leme'â el-Muṭî'â, *Mevsû'atu A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 284. ; Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr, *Hâzihî Hayâtî*, s. 189-190.

kullanmışlardır. Bundan dolayı bir kitaptan en fazla 1000 nüsha basabilmişlerdir. İlk bastıkları hikâye Necib Mahfûz'un *Radobis*²¹⁴ adlı eseridir. Ardından 1943 yılında es-Sahhâr'ın kendisinin kaleme aldığı *Ebu Zer el- Ğifâri* adlı eserini basmışlardır. Burada yayımladıkları eserler ilk olarak Filistin'de beğeniyle okunmuş ve daha sonra da Mısır'da okunarak meşhur olmuştur.²¹⁵ Eserleriyle, Endonezya'ya kadar geniş bir coğrafyada tanınan es-Sahhâr, Endonezya ziyaretinde yüzlerce akademisyen ve okuyucu tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Bu ilgiyi beklemeyen es-Sahhâr, durumu şaşkınlıkla karşılamıştır.²¹⁶

Savaş nedeniyle parasal sıkıntılardan dolayı bu yayım evini kapatmak zorunda kalan es-Sahhâr, daha sonraki süreçte abisi şâir ve edip Saîd Cûde es-Sahhâr öncülüğünde günümüzde yayım hayatına devam eden *Mektebetu Mısır*'ı (Mısır Yayınevi) kurmuşlardır. Kültürel hayatı zenginleştirmeyi gaye edinen yayınevi pek çok meşhur yazarın eserlerini yayımlamıştır.²¹⁷

Bütün bunlara karşı Ali Ahmed Bâkeşîr (ö. 1910) ve Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, Arap yazarlar arasında seçkin statülerine rağmen haksız kampanyalara hedef olmuşlardır. Yayın özgürlüğünün tam anlamıyla olmayışı ve piyasayı kontrol eden yayım kuruluşlarının ve eleştirmenlerin daha çok Marksist zihniyet taşıyan insanlardan oluşmaları nedeniyle, tüm çağdaş yazarlar arasında hak ettikleri seçkin değeri tam anlamıyla bulamamışlardır.²¹⁸

²¹⁴ Necib Mahfûz'un 1943 yılında henüz kariyerinin başında yazdığı bir romandır. Roman, çağdaş Mısır gerçekliğine ışık tutan siyasi boyutlarla karakterize edildi; çünkü Firavun'un yaşadığı dönemde dini ve yönetim otoritesiyle olan ilişkisinin yanı sıra Radubis Nubian isimli bir kadınla olan yasadışı ilişkisi bağlamında popüler itaatsizlikle olan ilişkileri konu alınmıştır. Roman, 1996'da "*Radubis: Eski Mısır'ın Paganları*" başlığı altında Yunanca'ya çevrildi. Roman, 2003 yılında Anthony Kolderbank tarafından Kâhire Amerikan Üniversitesi yayıncılık departmanı tarafından basılan "*Rhadopis of Nubia*" olarak İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Bkz: "Radobis", <https://ar.wikipedia.org/wiki/رادوبيس>, (05.02.2018).

²¹⁵ Bkz: es-Sahhâr, es-Sahhâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj", (05.02.2018).

²¹⁶ Muhammed Cibril, *es-Sahhâr: Rihletun ile's-Sîretü'n-Nebeviyye*, s. 90.

²¹⁷ es-Sahhâr, "Kâtip ve Kıssa- Röportaj"; Bkz: Âişe el-Merâgi, "es-Sahhâr-Sâhibu'l-İslâmiyyât", <https://adab.akhbarelyom.com/newdetails.aspx?g=9&id=417114>, (30.01.2018).

²¹⁸ Bkz: Ahmed Ömer Bâhmâdî, <https://www.yemeress.com/aljnoobmedia/634079>, (05.02.2018).

2.2. Üslubu ve Metodu

Abdulhâmid Cûde es-Sahhâr, romanları ve gerçekçi hikâyeleri ile Mısır'ın yaşadığı siyasi ve sosyal dönüşümleri, Mısır toplumunun çokça barındırdığı çelişkileri sade bir dille anlatan dönemin usta yazarlarından biridir.

Yazarın üslubunun daha iyi anlaşılması için Edebiyatta bulunan üç önemli üslubun incelenmesi gerekir. Bunlar; klasik, realistlik ve romantik olarak sınıflandırılabilir. Her birinin diğerinden farklı özellikleri vardır.

Klasik yöntem, akla önem verir. Hissi ve hayâli abartıdan uzak durur. Genel olarak buğz ve kötülük gibi genel insanî zaafı konu edinir, nesnel ve açık olgularla konuları açıklar. Kullandığı ibarelere bir anlam yüklemekten sadece ibarelerin güzelliğine önem veren bu yöntem, tarafsız bir bakış açısı izler. Klasik yöntem, kıskırtma ve gerilim barındırmayan hoş üslubuyla çevresinde meydana gelen olayları ve sorunları, dürüst ve gerçekçi bir bakış açısıyla aktarır.²¹⁹

Bazı eleştirmenlere göre klasik yöntem, eserin canlı ve kalıcı olması demektir. Genel bir ifadeyle her asırda okunabilen ve kendini her asra taşıyabilen eser klasik niteliğindedir. Eski tarih ve olaylardan istifade eder. es-Sahhâr'ın romanlarının temelinde de eski tarih ve olaylardan istifade etme vardır.²²⁰ es-Sahhâr'ın, *Ömer b. Abdulazîz, Emiratu Kırıtuba* vb. tarihi romanlarında olduğu gibi eski tarih ve olayları, günümüz asrına taşıyarak eserlerini, ölümsüz ve kalıcı bir şekilde büründürmeye çalıştığı gözlenir.²²¹ Aynı zamanda olayları ve kişileri ahenkli bir üslup kullanarak, profesyonel bir şekilde gereksiz ayrıntı ve kelimelerden arındırarak orijinal bir kalıpta ve bilimsel tarihsel düzlemde sunmaya çalışmıştır.²²²

Romantik üslupta ise genellikle bilimsel kayıtlar ve kurallardan bağımsız olarak hislere ve hayallere önem verilir. Doğal olgulara yönelme ve olaylara öznel bakma ön plandadır. Yani klasik üsluba zıt bir yöntem izler. Romantiklerin

²¹⁹ Bkz: Necib Kılânî, *el-İslâmiyye ve'l-Mezâhib*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2. baskı, 1981, s. 109. Bkz: Muhammed Mendûr, *el-Edeb ve Mezâhibuh*, Dâru Nahda, Kâhire, 3. baskı, 2002, ss. 49-50.

²²⁰ Muhammed Cibril, *es-Sahhâr: Rihletun ile's-Sîreti'n-Nebeviyye*, s. 41.

²²¹ Abdulazîz 'Atîk, *fi'n-Nağdi'l-Edebî*, Dâru Nehda, 3. Baskı, 2003, Beyrut, ss. 245-246.

²²² Bkz: "Efdalu Müellefâtî'l-Kâtibi'l-Mısri Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr", <https://www.almrsal.com/post/465718>

etkilendiği en önemli konular sevgi, pişmanlık, intihar, sevgiden etkilenmiş kişinin başarısızlığı, toplum baskısından dolayı daralma ve uzak yerlere kaçma vb. konulardır. Romantik hikâyeler genellikle yabancı ülkelerde ve mekanlarda meydana gelir. Bu sayılan özellikler, es-Sahhar'ın romantik romanlarında, izlediği üslupta bulunmamaktadır. Sadece romanlarının bazıları romantik isimler taşır. Örneğin onun el-Müstenka' romanında, duygu kavramının önemi ortaya çıkar. es-Sahhâr'ın romantik romanlarında diğer romantik üslupta yazılmış eserlerin temel faktörü olan olayların yabancı bir ülkede veya mekanda meydana gelmesi değil duygusal kavramların incelenmesi ön plandadır.²²³

Realistik üslup ise, Romantizme tam olarak zıttır. Realist gerçek olayları inceler ve dikkate alır. Olaylarda gizli olan şeyleri ortaya çıkarır. Realist bakış açısını üç ana başlıkta incelemek mümkündür. Bunlar; kritik (Eleştiri), naturalizm ve iştirâkiyye (Sosyalizm) olarak adlandırılır.²²⁴

Kritik (eleştiri), olayları tasvir etmeye çalışır. Olaylara eleştirel bir gözle bakarak, onların kusurlarını keşfeder. Kritikte saf kötülük vardır ve insanın tabiatı da kötülük taşır. İnsanın yaptığı iyiliklerin arkasında mutlaka gizli bir kötülük bulunur.

Naturalizm de kritik bakış açısı gibi olayların tasvirine ve kusurlarına önem verir. Fakat naturalizm bunu ilmi nazariyelerle yapar. Ona göre insan hayvandan farklı değildir ve kendi içgüdüleriyle yürür. Akıl ve şuur gibi kavramlar, insanların yabancı olduğu özelliklerdir.

İştirâkiyye(sosyalizm) ise edebiyatta marksizm bakış açısını temsil etmektedir. Dünyada işçi ve çiftçilerin bulunduğu tabakaya önem verir ve onları savunur. Onlarla burjuva ve kapitalistler arasındaki mücadeleyi resmeder. Hayattaki kötülüklerin kaynağının kapitalistler ve burjuvadan kaynaklandığını, işçi ve çiftçi tabakanın başarıya ulaşarak sosyal düzeni kuracağını müjdelir. İşçi ve çiftçileri

²²³ Bkz: Muhammed Mendür, *el-Edebi ve Mezâhibih*, s. 90, 93.

²²⁴ Şükrî 'Iyâd, *el-Mezâhibu'l-Edebiyye ve'n-Nakdiye 'inde'l-'Arabi ve'l-Ġarbiyyîn, el-Meclisi'l-Vatanî li's-Şekâfe*, Kuveyt, tsz., s. 23.

iyiliği savunan, iyimser kimseler olarak görür ve onların üst katmanlara karşı zafer kazanacağını müjdeler²²⁵

Realizmde bulunan kritik (Eleştiri), naturalizm ve iştirâkiyye (Sosyalizm) yöntem ve üslupları, es-Sahhar'ın romanlarında görmek mümkün değildir. Çünkü bu tür metodlar, İslam'da yasaklanmış üslup ve yöntemlerdir.²²⁶

2.3. Romancılığı ve Öykücülüğü

Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr şüphesiz Mısır edebiyatında prestijli bir yere sahiptir. O, toplumsal hayatta çeşitli yaş gruplarını kapsayan çok sayıda hikâye ve romanlar yazmıştır. Yazar, romanlarında ve hikâyelerinde toplumunun siyasi, sosyal ve kültürel dönüşümlerini ve toplumun içine düştüğü pek çok çelişkiyi dile getirmiştir. Mısır ailesinin ve kadınlarının sorunlarını, roman gibi tarihsel bir sosyal bağlamda dile getirip eleştirmiştir. Aynı zamanda bazı siyasî meseleleri de ele almayı ihmal etmemiştir. Onun bu konuları ele alan en bariz romanları ise *Fi Kâfileti'z-Zamân*, *en-Nikâb*, *eş-Şâri'u'l-Cedîd*, *Kal'atu'l-Ebtâl*, *el-Müstenka'*, *Kâne Mesâ'*, *el-Hısâr* ve *es-Suhulu'l-Beydâ'dır*.

es-Saḥḥâr'ın romanlarında İslami yön ön plandadır. Muhammed Cibril, Abdulhamid Cûde es-Saḥḥâr'a çalışmalarında tam bir şekilde hayat felsefesini ifade edip etmediğini sorması üzerine es-Saḥḥâr, çalışmalarında daima insanların zayıf yönlerini resmetmeye çalıştığını, fakat düştüğü zaman insana ışık tutmaktan ziyade iyileşme zamanlarında insana ışık tutmayı gaye edindiğini ifade etmiştir. Bu iyileşmenin de Allah'a yönelmek olduğunu, asıl büyük resmin bu olduğunu eserlerinde sıklıkla ortaya koymuştur.²²⁷

Yazarın, roman ve hikâye alanlarında genellikle tarihi eserleri ağırlıklıdır. Onun, bu konuda en yakın olduğu isim, tarihi romanlarıyla tanınan Corci Zeydan'dır. es-Saḥḥâr, kıssa ve kahramanlık olaylarını tarihsel düzlemde anlatırken kendisini belirli bir tarihi dönemle kısıtlamamıştır.

²²⁵ Bkz: Muhammed Mendûr, *el-Edeb ve Mezâhibuh*, s. 105.

²²⁶ Bkz: Abdu'l-Bâsıt Bedr, *Mezâhibu'l-Edebi'l-Ġarbi "Ru'yetu İslamiyye"*, Mektebetu'r-Rüşd, el-Memleketu'l-Arabiyyetu's-Su'ûdiyye, 3. baskı, Kâhire, 2003, s. 33.

²²⁷ Bkz: Cibril, *es-Saḥḥâr: Rihletun ile's-Sireti'n-Nebeviyye*, ss. 41-45.

es-Saḥḥâr, romanlarında eski kültür ve edebiyatlardan destek almıştır. Realizm gibi akımları, romanlarında farklı bir şekilde kullanmıştır. Bu akımların İslama ters düşen metodlarını terk ederek; öykücülüğünde Allah, kâinat, hayat gibi kavramları İslam tasavvuruna dayandırarak gerçekçi bir bakış açısı ile yansıtmıştır.

Romanlarında akıcılık ve yalınlığı ön planda tutan es-Saḥḥâr, *Hayatu 'Îsâ* kitabında olduğu gibi anlatımlarında kolay bir kıssa üslubuna ve ahenge önem vermiştir.²²⁸ Özellikle tarih romanlarında okuyanları sürükleyici olaylar zincirine taşıması, onu günümüze kadar okunan kalıcı yazarlar grubuna katmıştır.

2.4. Senaristliği

Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr, kitap yazarlığı dışında prodüksiyon ve senaryo yazarlığı gibi birçok alanda Mısır ve Arap kültürüne hizmetlerde bulunmuştur. İlk yönettiği ve yazdığı film, 1955 yılında yayınlanan *Derbu'l-Mehâbil* filmidir.²²⁹ Yazar'ın, Mısır aile hayatını ve toplumsal ahlâkî çözümleri sunduğu bu eser, büyük bir beğeniyle izlenmiştir.

es-Saḥḥâr, İslamî dini filmleri de sinema dünyasına sunmuştur. Bu filmlerden Şalâh Ebu Yusuf'un yönetmenliğini yaptığı, diyalog ve senaryosunu es-Saḥḥâr'ın yazdığı *Nur'ul-İslam*, Mısır sinemasının önemli filmlerinden biri olmuştur. Ayrıca uzun bir zaman aralığında yazdığı 20 bölümden oluşan *Muhammedu'r-Rasûlullah Vellezine Me'ahû* kitabı *Lâ ilâhe illallah* ismiyle Mısır'da dizi olarak sunulmuş ve büyük bir şöhrete kavuşmuştur.²³⁰

Senaryo ve yönetmenliğini yaptığı bazı filmlerinde dönemin siyasi olaylarına dikkat çekerek, Mısır toplumu için önemli olaylara destek vermiştir. 1952 yılındaki ihtilâlde *Şeyâtînu'l-Cevv* ve *'Amâlekaṭu'l-Bihâr* filmleriyle devrime sanatsal katkıda bulunmuştur.

²²⁸ Bkz: "Efdalu Müellifâtı'l-Kâtibi'l-Mısri Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr", <https://www.almsal.com/post/465718>

²²⁹ Bkz: "Abdulhamîd b. Cûde es-Saḥḥâr", <http://www.cairodar.com/61682/عبد-الحميد-جودة-السحر-كاتب-سيرة-الرسو>, (04.02.2018).

²³⁰ "Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr", <https://www.marefa.org/عبد-الحميد-جودة-السحر>, (04.02.2018); Bkz: Efdal Müellifâtı'l-Kâtibi'l-Mısri Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr, <https://www.almsal.com/post/465718>, (05.02.2018).

Bir dönem onun ismi televizyon ve sinema dünyasında yoğun bir şekilde gündeme gelmiştir. O vakitler boş olan televizyon ekranları onun eserleriyle dolmaya başlamıştır. Bundan dolayı Mısır'da tüm yetkiyle Sinema ve Televizyon kurulunda görevlendirilen es-Sahhâr, İslamî kişiliğiyle bazı senarist ve yönetmenlerden yoğun eleştiriler almaya başlamıştır. Yazar es-Sâhîr Mahmud es-Su'denî 1969 yılında, onu hicveden “es-Sinemâ beyne't-Te'mîm ve't-Te'tîm” adında bir makale yayınlamıştır.²³¹

Vefatına kadar edebiyat ve sinema alanında hizmetlerine yoğun bir şekilde devam eden es-Sahhâr, son olarak 1973 yılında *es-Sinema* isimli derginin yayını kurulu başkanlığına getirilmiştir.²³²

2.5. Tarihe Olan İlgisi

Abdulhâmid Cûde es-Sahhâr'ın kültür kaynaklarının teşekkülünde en önemli okumalarından biride tarih okumalarıdır.²³³ Onun, Arap tarihi öğrenmesinde ve yeni şeyler keşfetmesinde de en önemli faktörlerden birinin de çocuklar için yazdığı hikâyeler olduğu, kendisi tarafından dile getirilmiştir.²³⁴ Araştırmalarını eski tarihi dönemlerden yeni tarihî dönemlere kadar sürdürmüştür. Tarih okumalarını sadece olayların meydana geldiği zaman ve mekân sınırlamasıyla değil, kendi toplumunun sosyal ve siyasi sorunlarıyla mukayese etme yoluyla gerçekleştirmeye gayret göstermiştir. Yazar, geleceğin şekillenmesinde geçmişin rehberliğinin önemli olduğunu düşünmüştür.

es-Sahhâr, roman ve hikâyelerinde, özellikle klasik eski İslam ve Arap tarihinden yoğun bir şekilde istifade etmiştir. Tarihi alanda pek çok eseri olan es-Sahhâr'ın, bu konuda en yakın olduğu isim, tarihi romanlarıyla tanınan Corci Zeydan'dır. es-Sahhâr, kıssanın olayını ve kahramanlarını tarihsel düzlemde ele almış ve kendisini belirli bir tarihi döneme kısıtlamamıştır.²³⁵

²³¹ Bkz: Muhammed Cibril, “es-Sahhâr”, <https://www.tahrirnews.com/posts/231967>, (07.02.2018).

²³² Bkz: es-Sahhâr, *Hâzihi Hayâtî*, s. 212.

²³³ Sa'îd Cûde es-Sahhâr, *Mevsûatu E' alâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, I., 284.

²³⁴ es-Sahhâr, “Kâtip ve Kıssa- Röportaj”, (07.02.2018).

²³⁵ Şaffet Yusuf Zeydî, *et-Teyyâru'l-İslâmî*, s.110-117.

Onun tarihi alanda yazdıklarının temelinde Sîret, Sahâbe ve Peygamber kıssaları vardır. Şüphesiz bunda küçük yaştan itibaren yoğun bir şekilde İslam ve peygamberler tarihi okumaları etkilidir. Geçmiş kıssalardaki kişilerden olaylardan ve mekanlardan yararlanarak tarihi romanlarını bina etmiştir. Onun kıssalarının formatında tarihi kolay ve anlaşılır bir şekilde sunarak, okuyanların duygularını ve edebi zevkini canlandırma vardır.

Aynı zamanda eserlerinde Mısır halkının o dönemlerde yaşadığı baskıları ve sömürgeyi aşması ve cesaretlenmesi için, vatanî, kavmî ve cesaret hislerini canlandırma amacıyla, tarihte yaşanan gazve ve benzeri argümanları çok kullanmıştır. Onun bu hisleri ve özelemleri en çok canlandırmaya çalıştığı romanları *Ahmes Baṭalu'l-İstiklâl*, *Emiratu Ḳurṭuba* ve *Ḳal'atu'l-Ebṭâl* romanlarıdır.²³⁶ Onun bu romanları sanatsal anlamda mükemmel olarak nitelendirilmiştir.²³⁷

Çok çeşitli alanlarda ve mevkilerde görev alması yanında, küçük yaşlardan itibaren ailesiyle ve arkadaşlarıyla birlikte edebi ve dînî meclislerde bulunan Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr'ın, buralarda kazandığı tecrübeleri ve birikimleri, toplumun içinde bulunduğu sosyal ve siyasî sorunlarına karşı yaptığı analizlerle birleştirmesi neticesinde onun pek çok farklı alanda eser sunabilecek kabiliyet ve şahsiyet kazanmasına vesile olmuştur. Döneminde bulunan işgalcilere karşı millî ve dînî birçok tavır takınan es-Saḥḥâr, yaşadığı dönemde işgal yanlısı bazı gazete ve dergilerin karalama kampanyalarından dolayı eserleriyle seçkin statüsüne rağmen Arap dünyasında hak ettiği değeri alamamıştır.

²³⁶ Bkz: el-Ḳâ'ûdi, *er-Rivâyetu't-Târîhiyye fî Edebina'l-Hadîs*, s. 251.

²³⁷ el-Ḳâ'ûdi, *er-Rivâyetu't-Târîhiyye fî Edebina'l-Hadîs*, s. 252.

SONUÇ

Dilcilerin ve Tarihçilerin, Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesi hadisesiyle Modern Arap Edebiyatının başladığı ve akabinde XIX.-XX. yy. arasında Arap Edebiyatının Modern anlamda geliştiğini ifade ettikleri tezleri oldukça yaygındır. Ancak her ne kadar yakın dönemde Arap edebiyatının bu gelişmelerine modern adı verilse de bu tarz edebiyatın, tarih boyunca Arap kültüründen gelen birikim ve eserlerden beslendiği göz ardı edilmemelidir. Özellikle bölgeden Osmanlı Devleti'ni çıkarmak ve sömürgecilik faaliyetlerini hızlandırmak isteyen Batı güçleri, bölgede kendilerinden olan veya kendilerine çektikleri siyasî ve kültürel taraftarlarıyla o güne kadar Arapları gelenek ve kültürlerini asimile etmeden koruyup taşıyan Osmanlı Devleti'nin izlerini silmek için çok çaba sarf etmişler ve maalesef bunda bir nebze de olsa başarılı olmuşlardır. Günümüzde Arap ülkelerinin pek çoğunda Osmanlı Devleti'nin mirası niteliğinde gönüllere, gözlere ve kulaklara hitap eden maddi ve manevi eserlerin bulunması, gerçek anlamda modern kelimesinin Arap toplumu ve kültürüne çok eski tarihten itibaren girdiğinin aslında başka bir tezahürüdür.

XIX. yy. başlarında Arap ülkelerinden Mısır'a yoğun göçler yaşanması Mısır'ı siyasî, sosyal ve kültürel yönden etkilemiş ve diğer kültürlerle yoğun bir etkileşim yaşamasına sebep olmuştur. Bu durum Mısır'ı kültürel alanda zenginleştirmiş ve onu bu asırda Arap Edebiyatında ön sıralara taşımıştır. Bu kültürel kompozisyon neticesinde başta Arap dünyasında ilk Nobel ödülünü alan Necib Mahfûz gibi pek çok genç yazar ortaya çıkmış, şiir ve nesir alanında modern tarzda yoğun bir şekilde eserler verilmeye başlanmış ve Modern Arap Edebiyatı adına ilerleme dönemi yaşanmıştır.

Çok çeşitli alanlarda ve mevkilerde görev alması yanında, küçük yaşlardan itibaren ailesiyle ve arkadaşlarıyla birlikte edebi ve dînî meclislerde bulunan Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr, buralarda kazandığı tecrübeleri ve dünya görüşlerini, toplumun içinde bulunduğu sosyal ve siyasî sorunlarına karşı yaptığı analizlerle birleştirmesi neticesinde onu pek çok farklı alanda eser sunabilecek kabiliyet ve şahsiyet kazanmasına vesile olmuştur. Döneminde bulunan işgalcilere karşı millî ve

dinî bir tavır takınan es-Saḥḥâr, yaşadığı dönemde işgal yanlısı bazı gazete ve dergilerin karalama kampanyalarından dolayı, eserleriyle seçkin statüsüne rağmen Arap dünyasında hak ettiği değeri alamamıştır. Bu durum günümüze kadar sürmüş ve hakkında yeterli çalışmaların yapılmadığı gözlenmiştir.

Bütün bu bilgiler doğrultusunda es-Saḥḥâr okumaları yapan bir okuyucu, onun eserlerinde XX. yy. Mısır toplumunu sosyal ve siyasî alanda tanıma imkanı elde etmekte ve onun Modern Arap Edebiyatına kazandırdığı dilsel ve hissi sanatsal zevklere ulaşma imkanı kazanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdu'l-Muṭṭalib, Su'âd Sâlih, *er-Ru'yetu'l-İctim'âiyye fî Rivâyâti Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr*, el-Heyetu'l-Mısıryetu'l-Âmme, Kâhire, 1997.
- 'Atîk, Abdulazîz, fi'n-Naḳdi'l-Edebî, Dâru Nahḍa, 3. Baskı, Beyrut, 2003.
- 'Avf, Abdurrahmân Ebû, *Fusûlu'n-Naḳdi ve'l-Edeb*, el-Heyetu'l-Mısırye, Kâhire, 2002.
- Albert, Hourani, *Çağdaş Arap Düşüncesi: Arabic Thought in the Liberal Age (1798-1939)*, (Çev.:Hüseyin Yıldız- Latif Boyacı), İnsan Yayınları, İstanbul, 1994.
- Bedr, Abdülmuhsin Tâhâ, *Teṭavvuru'r-Rivâyeti'l-'Arabiyyeti'l-Hadîse fî Mısr: 1870-1938*, Kâhire, 1963.
- Bedr, Abdu'l-Bâsîṭ, *Mezâhibu'l-Edebî'l-Ġarbi "Ru'yetun İslamiyye, Mektebetu'r-Rüşd*, el-Memleketu'l-Arabiyyetu's-Suûdiyye, 3. baskı, Kâhire 2003.
- Brockelmann, C., *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)*, Breslau, 1901, I-II. _____, *Supplement (SUPPL)*, Halle, 1937, I-III.
- Cachiera, Pierre, *Modern Litareture, İslamîc Near East*, Toronto, 1960.
- Cibril, Muhammed, *Kırâ'a fî'l-Mükevvinati's-Şekâfiyye li Necib Mahfûz*, 'Alemlu'l-Kitâb, Daru's-Sahve, Kâhire, 1993.
- _____, *Abdulhâmid Cûde es-Sahhâr: Rihletun ila's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru Mısr, Kâhire, 1965-1970.
- Cleveland, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev: Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 2008.
- "Çağdaş Mısır Öyküsü I", *Hece Öykü Der.*, sy. 31, yıl. 6, Şubat-Mart 2009.
- ed-Desûkî, Ömer, *Neş'etu'n-Neşri'l-Hadîs ve Taṭavvuruhu*, Dâru Mısır, Kâhire, 1976.

Demirayak, Kenan, “Amerikadaki Göçmen Arap Edebiyatı”, *Yedi İklim Der.*, 1996
İstanbul.

Emin, Asuman, *Mısır siyasetinde Vefd Partisi (1918-1952)*, Fatih Sultan Mehmet
Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Medeniyet Araştırmaları
Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

el-Emin, İzzeddin, *Neş’etu’n-Nakdi’l-Edebi’l-Hadîs fî Mısır*, Kâhire 1970.

Er, Rahmi, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı,
2004.

_____, *Modern Mısır Romanı*, Fatih Dağıtım, Ankara, 1997.

el-Fâhûrî, Hânnâ, *el-Câmi’ fî Târîhi’l-Edebi’l-‘Arabi*, Beyrut 1986.

Görgün, Hilal, *Sedat Döneminde (1970-1981) Ezher'in Siyasi Rolü*, İstanbul, 1998.

Güler, Zeynep, *Süveyş’in Batısında Arap Milliyetçiliği Mısır ve Nasırcılık*, Yeni
Hayat Kütüphanesi, 2004.

Hâfâcî, Muhammed ‘Abdulmun‘im, *Dirâsât fî’l-Edebi’l-‘Arabiyyi’l-Hadîs ve
Medârisuha*, Dâru’l-Cîl, Beyrut, tsz.

Hâfâcî, Muhammed Abdulmen‘am, *er-Ru‘yetu’l-Ibdâ’iyyetu fî Edib Sâ‘id Cûde es-
Sahhâr*, Dâru Mısır, Kâhire, tsz.

Hamza, Abdullatif, *Kışşatu’ş-Şahâfeti’l-‘Arabiyye fî Mısır*, Bağdat, 1967.

Harman, Ömer Faruk, “Firavûn”, *DİA*, XIII.

Heddâre, Muhammed Muştafâ, *Dirâsât fî’l-Edebi’l-‘Arabiyyi’l-Hadîs ,Dâru’l –
‘Ulûm*, Beyrut, 1990.

Heykel, Ahmet, *el-Edebu’l-Kaşâşi ve’l-Mesrahi fî Mısır*, Kâhire, 1983.

‘Iyâd, Şükrî, *el-Mezâhibu’l-Edebiyye ve’n-Nakdiye ‘Inde’l-‘Arabi ve’l-
‘Garbiyyîn*, *el-Meclisi’l-Vatanî li’s-Şekâfe*, Kuveyt, tsz.

İslamoğlu, Ahmet Hamdi, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Beta yay., 2016.

- Jacob M., Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, (Çev.: Bedrettin Aytaç), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Ğabbış, Aħmed, *Târîhu 'ş-Şi 'ri 'l- 'Arabıyyi 'l-Ĥadıs*, Dâru'l-Cıl, Beyrut, 1971.
- el-Ğâ'ûdi, Hilmî Muhammed, *er-Rivâyetu't-Târîhiyye fî Edebina'l-Ĥadıs*, Dâru'l-İlmi ve'l-İmân, Mısır, 2. baskı, 2010.
- Kılânî, Necib, *el-İslâmiyye ve'l-Mezâhib*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2. baskı, 1981.
- Ğutub, Seyyid, *Ğutb ve Şahsiyyât*, Daru'ş-Şurûğ, Beyrut, 3. Baskı, 1983.
- Marsot, Afaf Luţfi Al-Sayyid, *A History of Egypt From Arab Conquest to the Present*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Mekkî, et- Tâhir Ahmed, *el-Kışşatu 'l-Ğaşıra*, Kâhire, 1988.
- Mendûr, Muhammed, *el-Edeb ve Mezâhibuh*, Dâru Nehđa, Kâhire, 3. baskı, 2002.
- el-Muvâfi, Fâtımatu'z-Zehra, *el-Kışşatu 'indi Abdulhamîd Cûde es-Saħħâr*, ylt., Mektebetu 'Ukkâz, Câmi'atu'l-İskender, 1981.
- Moreh, Shmuel, "Modern Arap Edebiyatında-Mensûr Şiir", Çev. Şener Şahin, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Der.*, sayı: 12. 1, Bursa, 2001.
- el-Muţî'â, Leme'â, *Mevsû'atu A 'lâmi 'l-Fikri 'l- 'Arabî*, Dâru'ş-Şurûğ, Kâhire, 1997, I.
- _____, *Mevsû'atu Nisâ' ve Ricâl min Mısır*, Dâru'ş-Şurûğ, Kâhire, 2003.
- Polat, İbrahim Ethem, "Mehcer Edebiyatından İki Örnek", *Nüşa Dergisi*, sayı: 3, 2003.
- Sa'îd Cûde es-Saħħâr, *Mevsûatu A 'lâmi 'l-Fikri 'l- 'Arabî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1999.
- es-Saħħâr, Abdulhamîd Cûde, *Ahmes Batalu 'l-İstiklâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1943.
- _____, *Ebu Zer el-Ğifârî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1943.
- _____, *Fi 'l-Vazîfe*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1944.

- _____, *Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Eb'âlî'l-Kâdisiye*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1945.
- _____, *Ebnâu Ebî Bekri's-Siddîk*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1946.
- _____, *Ve 'adellâhu İsrâil*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1947.
- _____, *Fî Kâfileti 'z-Zaman*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1947.
- _____, *Kaşâşu'l-Enbiya' mine'l-Kaşâşi'd-Dînî li'l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1947.
- _____, *Sîretu'n-Nebeviyyeti mine'l-Kaşâşi'd-Dînîye li'l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1947.
- _____, *Hayâtu Muhammed-er-Rasûl*, Mektebetu Mısır Kâhire, 1947.
- _____, *Kaşâşu'l-Enbiya' mine'l-Kaşâşi'd-Dînî li'l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1948.
- _____, *Kaşâşu'l-Enbiya' mine'l-Kaşâşi'd-Dînî li'l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1948.
- _____, *Ehlu Beyti'n-Nebî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1948.
- _____, *Kaşâşu'l-Enbiya' mine'l-Kaşâşi'd-Dînî li'l-Etfâl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1948.
- _____, *Emîretu Kırçuba*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1949.
- _____, *en-Nikâbu'l-Ezrak*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1950.
- _____, *eş-Şâriu'l-Cedid*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1952.
- _____, *Kaşâşun mine'l-Kutubi'l-Muqaddese*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1952.
- _____, *Şada's-Sinîn*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1953.
- _____, *Hayatu'l-Hüseyn*, Mektebetu Mısır, 1954.
- _____, *Kal'atu'l-Eb'âl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1954.
- _____, *el-Hasâd*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1956.
- _____, *el-Mustanğa'*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1957.

- _____, *Ve Kâne Mesâen*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1958.
- _____, *Ümmü'l- 'Aruse*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1958.
- _____, *Ezra 'u ve Sîkân*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1958.
- _____, *Ermele min Filistîn*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1959.
- _____, *Şâni 'u'l-İktisâdi'l-Amerîkî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1960.
- _____, *el-Kışşatu min Hilâli Tecârübî'z- Zâtîyye*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1961.
- _____, *Şuvar ve Zikrayât*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1961.
- _____, *Cisru 'ş-Şeytân*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1962.
- _____, *Leyletun 'Âsife*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1963.
- _____, *Hemezâtu 'ş-Şeyâtîn*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1964.
- _____, *en-Nısfu'l-Âhar*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1964.
- _____, *es-Suhûlu'l-Bîd*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1965.
- _____, *Muhammed Rasûlullah Vellezîne Me 'ahu*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1965-1970.
- _____, *Haticetu binti Huveylid*, Mektebetu Mısır, 1968.
- _____, *Ömer b. Abdulaziz*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1972.
- _____, *el-Hafîd*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1973.
- _____, *Şâni 't-Târihi'l-Amerîkî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1973.
- _____, *Hâzihî Hayâtî*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1974.
- _____, *Zikrayât Sinemâiyye*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1975.
- _____, *Hafaqâtu Kalb*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1975.
- _____, *Keşku'l-Mûsîkâ*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1975.
- _____, *el-İsra' ve'l Mi'raç*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1977.
- _____, *Bilal Müezzini'r-Rasûl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1979.
- _____, *'Aduvvu'l-Beşer*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1979.

- _____, *Selâsetu Ricalin fî Hayatihâ*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1979.
- _____, *Allahuekber*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1979.
- _____, *Fâte'l-Miâd*, Mektebetu Mısır, Kahîre, 1980.
- _____, *Mescidu'r-Rasûl*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1980.
- _____, *Âdem ile'Ebed*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1982.
- _____, *en-Nimr*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1984.
- _____, *Ebţalu'l-Cezirati'l-Hađra'*, Daru'l-Mısır, Kâhire, 1984.
- _____, *ed-Dustûru mine'l-Kurâni'l-Azîm ve'l-Ehâdisi'n-Nebeviyyeti's-Şerîfe*, Mektebetu Mısır, 1988.
- _____, *el-Dustûru mine'l-Kurâni'l-Azîm ve'l-Ehâdisu'n-Nebeviyyetu's-Şerîfe*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1988.
- _____, *Ađvâun ale's-Sîreti'n-Nebeviyyeti ve Muķâranetun beyne'l-Edyân*, Mektebetu Mısır, Kâhire, 1992.
- Sawaie, Mohammed, " Rifâ'a Râfi'î et-Tahtavî'nin Modern Arap Dili ve Edebiyatına olan katkısı ", XXXII (2000).
- Savran, Ahmet, 19. yy. *Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Erzurum 1991.
- Somuncuoğlu, Ecehan, On Dokuzuncu Yüzyılda Nahđa Hareketi, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mart 2015.
- Subaşı, Necdet, "Ali Şeriatı", *DİA*, XXXXVIII.
- Mehâ Abdulazîz es-Sehibânî, *el-Binâu'l-Fennî li'l-Kışşati 'inde Abdilhamîd Cûde es-Sahhâr*, ylt., Kâhire, 1998.
- eş-Şârûnî, Yusuf, *er-Rivâyetu'l-Mısriyyeti'l-Mu'âşıra*, Dâru'l-Hilâl, 1990.
- Tasa, Muhammet, "Çağdaş Suriye Öykücülüğüne Genel Bir Bakış", *Hece Öykü Dergisi*, sayı 27, Ankara, 2012.

Therborn, Göran, “Modernlik Yoluyla Modernliğe Giden Yollar”, *Postmodernizm ve İslâm Küreselleşme ve Oryantalizm*, (Derleme: Abdullah Topçuoğlu-Yasin Aktay), Vadi Yayınları, Ankara, 1996; Sezgin Kızılcılık, “Postmodernizm: ‘Modernlik Projesine’ Bir Başkaldırı”, *Türkiye Günlüğü*, Ankara, 1994, Sayı: 30.

Ürün, Ahmet Kazım, “Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar”, *SEFAD*, 2016.

_____ “Abbâs Mahmûd el-Akkâd’ın Sara’sıyla Peyami Safa’nın Fatih-Harbiye’si Arasında Ortak Unsurlar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (8), Konya, 2002.

_____, “Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr ve eş-Şâri’u’l-Cedîd Adlı Romanı”, *Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Der.*, sayı 10, Konya, 2003.

Türkdoğan O., *Bilimsel Düşünme ve Araştırma Metodolojisi*, M.E.B. Yay., İstanbul, 1995.

Yalar, Mehmet, “Halil Mutran ve Romantik Edebî Kişiliği” *Uludağ Üniv. İlahiyât Fak. Der.* Cilt: 17, Sayı: 1, 2008.

Zeydî, Şaffet Yusuf, *et-Tiyâru ’l-İslâmî fî Kaşası Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr*, el-Heyetu'l-Mısıryyeti'l- ‘Ammeti li'l-Kutub, Kâhire, 1985.

İnternet Kaynakları:

Abdî, Salâhuddin, “Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr; el-Abkari”, <http://www.>

odabasham.net/نقد-أدبي/72370-عبد الحميد-جودة-السحر؛-المنسي-العبقري/ (01.02.2018).

Abdulfettâh, Mustafa, “el-Edib Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr”, [https:// elbadil.](https://elbadil.com/)

[com/2017/01/حكاية-صورة-الأديب-عبد-الحميد-السحر-مع/](https://elbadil.com/2017/01/حكاية-صورة-الأديب-عبد-الحميد-السحر-مع/), (25.02.2018)

“Abdulhâmid Cûde es-Sahhâr’ın aile fotoğrafı”, [https://elbadil.com /2017/01 /](https://elbadil.com/2017/01/)

[/حكاية-صورة-الأديب-عبد-الحميد-السحر-مع/](https://elbadil.com/2017/01/حكاية-صورة-الأديب-عبد-الحميد-السحر-مع/), (26.01.2018).

- “Abdulhamîd b. Cûde es-Saḥḥâr”, <http://www.el-tareeq.net/Article.aspx?ArticleID=10311&art=-عبد-الحميد-جودة-السحار-رائد-وصف-المجتمع-وعبقري> (20.02.2018).
- “Abdulhamîd b. Cûde es-Saḥḥâr”, <http://www.cairodar.com/61682/>, (30.01.2018).
- “Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr”, https://www.marefa.org/عبد_الحميد_جودة_السحار, (03.02.2018).
- “Abdulhamîd b. Cûde es-Saḥḥâr”, http://www.el-tareeq.net/Article.aspx?Article_ID=10311&art=-عبد-الحميد-جودة-السحار-رائد-وصف-المجتمع-وعبقري-التعبير, (01.02.2018).
- “Afrika Bölge Raporları Mısır”, https://afesam.erciyes.edu.tr/Dosyalar/Afrika_Ulke_Raporlari_Misir.pdf, (18.01.2018).
- “Aḳvâlu Abdulhamîd Cûde es-Saḥḥâr”, <http://حكم.net/أقوال-عبد-الحميد-جودة-السحار>, (01.02.2018).
- Aritaş, M. Aytaç, “Bir Edebiyat Sürgünü Halil Cibran”, <http://www.halil-cibran.org/2010/11/bir-edebiyat-surgunu-halil-cibran.html>, (07.01.2018).
- Bâḥmâdî, Ahmed Ömer, <https://www.yemeress.com/aljnoobmedia/634079>, (05.02.2018).
- Cibril, Muhammed, es-Saḥḥâr, <https://www.tahrirnews.com/posts/231967>, (07.02.2018).
- “Çağdaş Arap Edebiyatı”, <http://aygunhoca.com/dunya-edebiyati/273-arap-edebiyati/2522-cagdas-arap-edebiyat.html>, (21.02.2018).
- “Derbu'l-Mehâbil” <https://www.youtube.com/watch?v=TYSGjeaCnDw>, (18.02.2018).
- “Efḍal Müellifâtı'l-Kâtibi'l-Mısırî Abdulhâmid Cûde es-Saḥḥâr”, <https://www.almrsal.com/post/465718>, (05.02.2018).

- “Elmazzu ve ‘Abduh el-Ĥâmûlî”, <https://www.elcinema.com/work/1009145/>, (17.02.2018).
- Er, Rahmi, “Modern Arap Edebiyatında Mısır’ın Yeri” http://www.misirkultur.net/tr/article.php?id_article=17, (08.02.2018).
- Haddâd, Hasan, "Fecru'l-İslâm", www.cinemattehaddad.com/Rowad/SAbuSaef_4.HTM, (28.02.2018).
- “el-Ĥafid”, <https://www.elcinema.com/work/1010167/>, (23.02.2018).
- el-Hasan, Muhammed, "Radobis", www.elyomnew.com/news/nostalgia/2017/01/22/62869, (03.02.2018).
- “Leyla Ba‘albeki”, <http://www.nuveforum.net/1184-terimler-sozlugu-b/241499-baalbekki-leyla/>, (16.01.2018).
- Literatürel Tarama, http://bahadir.yolasite.com/resources/12.hafta2_IMGK_207.pdf, (06.03.2017).
- “Major Ronald “, <http://ar.wikipedia.org/wiki/بودلي>, (27.01.2018).
- “Mısır”, http://www.misirkultur.net/tr/article.php?id_article=17, (14.01.2018).
- el-Merâġi, Âişe, "Abdulhâmid Cûde es-Saĥĥâr-Sâhibu'l-İslâmiyyât", <https://adab.akhbarelyom.com/newdetails.aspx?g=9&id=417114>, (30.01.2018).
- “Mer’etî Mûdîr ‘Amm”, <https://www.youtube.com/watch?v=8mUqBOodLpE>, (26.02.2018).
- Örmeci, Ozan, “Mısır: Siyasal Tarihi ve Bugünü”, Caspian Weekly, 2011, <http://ozanormeci.com.tr/category/bilimsel-makaleler>, (19.01.2018).
- “Radobis”, <https://ar.wikipedia.org/wiki/رادوبيس>, (05.02.2018).
- “er-Risâle”, <https://www.elcinema.com/work/1004570/>, (26.02.2018).
- “es-Saĥĥâr”, <https://www.arab-ency.com/ar/البحوث/السحار-عبد-الحميد-جودة>, (02.02.2018).

es-Sahhâr, “Kâtîp ve Kışsa- Röportaj”, [https://www.youtube.com/watch?v=](https://www.youtube.com/watch?v=DEA1moXoiQY)

DEA1moXoiQY, (25.01.2018).

“es-Sahhâr- Kâtîb Sîretu'r-Resûl” ,<http://www.cairodar.com/61682/>

عبد-الحميد-جودة-السحار-كاتب-سيرة-الرسو , (01.02.2018).

“Şeyaînu'l-Cevv”, <https://www.elcinema.com/work/1009145/>, (17.02.2018).

“eş-Şâri'u'l-Cedîd”, <https://www.elcinema.com/work/1563041/>,(26.02.2018).

“Ummu'l-Arûse”, <https://www.youtube.com/watch?v=fEdg-Ow2Tx8>, (18.02.2018).

